

Lastensuojelun systeminen malli kolmen satakuntalaisen pilottitiimin puheessa

Virpi Aho

Tampereen yliopisto (Pori)

Yhteiskuntatieteiden tiedekunta

Sosiaalityön tutkinto-ohjelma

Ohjaaja: Irene Roivainen

Tutkimuksen tarkoituksena oli selvittää, millaisena lastensuojelun systeeminen malli rakentuu sitä pilotoivien tiimiläisten puheessa. Tutkimusta taustoitetaan kuvaamalla mallin pilotointiin liittyviä toimijoita sekä valtakunnallisella että maakunnallisella tasolla. Tutkimuksen teoreettinen viitekehys on muodostettu lastensuojelun systeemisestä mallista. Malliin liittyvien käsitteiden määrittelyä tehdään lisäksi aiempia tutkimuksia hyödyntäen. Tutkimuksen keskeisiä käsitteitä ovat lastensuojelu, sosiaalityö, Hackneyn malli, systeeminen malli, systeeminen teoria ja perheterapeuttinen lähestymistapa (ks. Lahtinen, Männistö & Raivio 2017, 4). Kyseessä on laadullinen tutkimus, jonka aineisto koostuu havaintopäiväkirjoista ja litteroiduista fokusryhmähaastatteluista. Tutkimuskohteina ovat kaikki kolme tiimiä, jotka tutkimusajankohtana pilotoivat lastensuojelun systeemistä mallia Satakunnassa. Aineisto analysoitiin teorialähtöisellä sisällönanalyysillä sekä abduktiivista päättelyä käyttäen.

Tutkimustulosten mukaan systeeminen työorientaatio rakentuu neljästä ulottuvuudesta: vuorovaikutus ja suhteet, asiakashorisontti, työntekijähorisontti ja työn organisointi. Vuorovaikutus ja suhteet on näistä siinä mielessä hallitseva ulottuvuus, että se läpi leikkaa ja yhdistää kaikki muut ulottuvuudet. Vuorovaikutus näkyy sekä yksilön sisäisenä että yksilöiden välisenä vuoropuheluna. Vuorovaikutusta käytetään työvälineenä, mutta se on suhteisiin keskittyvässä työssä myös työn kohde. Suhteiden osalta on keskeistä ottaa huomioon lapseen ja hänen perheeseensä liittyvät sekä läsnä olevat että poissa olevat suhteet. Asiakashorisontissa korostuvat asiakkaan osallisuus sekä lapsi- ja perhesysteemilähtöisyys. Asiakkaan osallisuudessa painottuvat asiakkaan kokemusten ja näkemysten kuuleminen. Yhtä lailla asiakkaan osallisuuteen kuuluu se, että asiakkaalle kerrotaan työntekijän kokemukset ja näkemykset häntä koskevista asioista. Lapsilähtöisyys tutkimustuloksena tarkoittaa lapsen pitämistä keskiössä kaikissa työskentelyn vaiheissa ja kaikissa työtilanteissa. Perhesysteemilähtöisyys puolestaan tiivistyy asiakasperheen perhedynamiikan ymmärtämiseen sekä perhedynamiikan huomioimiseen arviointi-, suunnittelu- ja toteutustyössä.

Työntekijähorisontissa keskeistä on työntekijän toimiminen erilaisissa rooleissa asiakkaan tilanteeseen liittyvissä vuorovaikutussuhteissa. Työntekijähorisonttiin kuuluu myös pyrkimys priorisoida suora kohtaamistyö työtehtävissä etusijalle. ”Pysähtyminen ennen reagointia” vaikuttaa olevan systeemisessä työorientaatiossa työskentelyä ohjaava periaate. Työn organisointiin liittyy tiimin kokoonpano, tiimin toimintarakenne sekä sitoutuminen systeemisen mallin mukaiseen työskentelyyn niin tiimiläisten kuin lähijohdon osalta. Tiimin kokoonpanon suhteen on oleellista, että tiimiläisillä on osaamista toimia itse systeemisen työotteen mukaisesti sekä mahdollistaa muiden työskentely sen mukaisesti. Tiimin toimintarakenteesta merkitykselliseksi nousee tiimikokoontumisten säännöllisyys ja sisällöllinen tarkoituksenmukaisuus sekä niihin varattu aikaresurssi. Erityisen merkittävää on se, että näiden kaikkien ulottuvuuksien tulee toteutua yhtäaikaaisesti sekä limittäin, jotta systeemisen työorientaation toteuttaminen on mahdollista.

Avainsanat: lastensuojelu, sosiaalityö, Hackneyn malli, systeeminen malli, systeeminen teoria, perheterapeuttinen lähestymistapa

University of Tampere
Faculty of Social Sciences

AHO, VIRPI: The construction of a systemic approach to child protection based on discussion of three pilot teams in Satakunta

Master's Thesis, 104 pages, 6 appendices.

Social Work

Supervisor: Roivainen Irene

October 2018

The purpose of this qualitative study was to determine how a systemic approach to child protection is constructed based on the discussion of three pilot teams. A national and regional level overview of the actors involved in the piloting of a systemic approach provide the background for the study. A systemic approach to child protection forms the theoretical framework for the study. In this study, concepts related to a systemic approach to child protection are discussed and analysed based on previous research and literature. The key concepts discussed in the study include the following: child protection, social work, the Hackney model, systemic model, systemic theory and family therapeutic approach (see Lahtinen, Männistö & Raivio 2017, p. 4). The material consists of observation notes and transcribed focus group interviews of three teams that piloted a systemic approach to child protection in the region of Satakunta in Finland. The material was analysed using theory-based analysis and abductive reasoning.

According to the results of the study, a systemic approach to work consists of four aspects: interactions and relations, the customer aspect, the employee aspect, and the organisation of work. Interactions and relations is the most dominant aspect in the sense that it is part of all the other aspects as well. Interaction can be seen as a dialogue both within the individual and between the individual and others. Interaction plays an important role in work that is largely concerned with relationships. With respect to relations, it is important to consider the key relationships in the child's life (both present and absent). The involvement of the customer as well as child- and family-centred approaches are highlighted in the customer aspect. Customer involvement means listening to the customer and taking into account the experiences and views of the customer. It is also equally important that the employees communicate their experiences and views to the customer. A child-centred approach means that the child's best interests are considered the primary focus in all stages and situations. A family-centred approach on the other hand means focusing on the understanding of the family dynamics of the customer and taking the family dynamics into account in evaluations and the planning and implementation of work.

The employee aspect focuses on the employees and their different roles and interactions with customers. The employee aspect also tends to prioritise face-to-face interaction. "Stopping before reacting" seems to be the principle that guides all activities in systemic work. The organisation of work is related to the composition and structure of the team as well as the team's and local leadership's commitment and ability to follow a systemic approach. It is important that the team is capable of acting according to a systemic approach and allowing others to work accordingly. The regularity and effectiveness of team meetings as well as the time allocated for them are important factors in the organisation of work. Particularly relevant here is the fact that all of these aspects must be implemented simultaneously and in a coordinated way in order to conduct effective systemic work.

Key words: child protection, social work, the Hackney model, systemic model, systemic theory, family therapeutic approach

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	1
2 LASTENSUOJELUN SYSTEEMISEN MALLIN VALTAKUNNALLINEN JA MAAKUNNALLINEN TASO	3
3 LASTENSUOJELUN SYSTEEMINEN MALLI JA SIIHEN LIITTYVÄ TUTKIMUS	8
3.1 Lastensuojelun systeemisen mallin teoriapohja ja keskeiset käsitteet	8
3.2 Systeeminen malli tutkimuskohteena	30
4 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS SOSIAALITYÖN KÄYTÄNTÖTUTKIMUKSENA JA METODOLOGISET VALINNAT	33
4.1 Tutkimuskysymys.....	33
4.2 Aineiston keruu havainnoiden ja fokusryhmiä haastatellen.....	34
4.3 Aineiston analyysi teorialähtöisenä sisällönanalyysina ja abduktiivista päättelyä käyttäen	37
4.4 Tutkimuksen eettisyys ja luotettavuus	40
5 AINEISTON POHJALTA RAKENTUNUT LASTENSUOJELUN SYSTEEMINEN MALLI	41
5.1 Systeeminen tarkastelu ja toiminta.....	43
5.2 Vuorovaikutus-, kohtaamis- ja luottamuskeskeinen työorientaatio.....	51
5.3 Perheterapeuttinen ymmärtäminen lastensuojelun systeemisessä työotteessa	56
5.4 Lapsilähtöisyys suorassa vuorovaikutuksessa ja tiimin sisäisessä työskentelyssä	60
5.5 Asiakkaiden monenlaiset osallisuudet	64
5.6 Systeemisen tiimin rakenne ja toiminta	68
5.7 Auttajasysteemin sitoutuminen systeemiseen malliin	72
5.8 Aineiston pohjalta löytyneitä muita sisältöjä.....	75
5.9 Tulosten yhteenveto.....	78
6 YHTEENVETO JA JOHTOPÄÄTÖKSET	82
6.1 Tutkimuksen yhteenveto.....	82
6.2 Tulosten reflektio.....	84
6.3 Tutkimusprosessin reflektio	89
6.4 Tulosten pohdinta sosiaalityön ammattikäytäntöjen ja jatkotutkimuksen kannalta	92
LÄHTEET	95

TAULUKOT

TAULUKKO 1: Lastensuojelun systeemisen mallin Suomeen tulon vaiheita	3
TAULUKKO 2: Seitsemän kehystä lastensuojelukontekstissa	9
TAULUKKO 3: Systeemisyyden pääluokat alaluokkineen	44
TAULUKKO 4: Suhdeperusteisuuden pääluokat alaluokkineen	51
TAULUKKO 5: Perheterapeuttisen ymmärtämisen pääluokat alaluokkineen.....	56

TAULUKKO 6: Lapsilähtöisyyden pääluokat alaluokkineen.....	60
TAULUKKO 7: Asiakkaan osallisuuden pääluokat alaluokkineen	64
TAULUKKO 8: Toteutumista tukevien rakenteiden pääluokat alaluokkineen.....	68
TAULUKKO 9: Jaettujen arvojen ja yhteensovitetun johtamisen pääluokat alaluokkineen..	73
TAULUKKO 10: Aineistoperusteisesti löytyneitä sisältöjä	75

KUVIOT

KUVIO 1: Teorialähtöisesti muodostuneet pääluokat	42
KUVIO 2: Keskeiset tulokset	78

LIITTEET

LIITE 1: Havainnointirunko

LIITE 2: Fokusryhmähaastattelun runko

LIITE 3: Tutkimuslupa A

LIITE 4: Tutkimuslupa B

LIITE 5: Tutkimuslupa C

LIITE 6: Tutkimuslupa D

1 JOHDANTO

Lastensuojelun paikka yhteiskunnallisena toimijana on merkittävä. Lastensuojelupalveluiden käyttäjät ovat lisääntyneet lähes vuosi vuodelta. Siitä asti, kun Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitos on ylläpitänyt nykymuotoista lastensuojelurekisteriä eli vuodesta 1991 esimerkiksi kodin ulkopuolelle sijoitettujen määrä on kasvanut tasaisesti lukuun ottamatta vuosia 2015 ja 2016, jolloin kasvu taittui hetkellisesti. Lastensuojeluilmoitusten määrä puolestaan lisääntyi vuodesta 2016 vuoteen 2017 yhteensä 15 prosentilla. Vuodesta 1997 lähtien myös huostaanottojen määrä on ollut kasvujohteinen ja vuodesta 2007 eteenpäin määrä on ollut jatkuvasti yli 10 000. Viime vuosina lisäksi lastensuojelulain 36 § mukaista tehostettua perhetyötä tarvitsevien määrä on kasvanut. (Kuoppala & Säkkinen 2018, 1, 3–4.)

Lastensuojelusta on viime vuosina puhuttu monilla tavoin kriisissä olevana viranomaistyönä. Kritiikkiä on kohdistunut niin lastensuojelun vääräaikaiseen reagointiin, eri organisaatioiden välillä viranomaistiedon välittymiseen liittyviin vaikeuksiin kuin eri hoito- ja palvelusysteemin osien toimimiseen ylipäätään erillään. Lisäksi resurssipula, työn kuormittavuus, työssä jaksamattomuus ja palkkaustaso on nostettu esiin. Samanaikaisesti on pyritty nostamaan lastensuojelutyön profiilia tuomalla esiin, että kyseessä on korkeakoulutason osaamista vaativa ammatti. Edellä esitetyn tilastotiedon ja kritiikin vuoksi lastensuojelupalveluiden ja niiden kehittämisen tarve on ilmeinen. Eri tahot ovat onneksi aktivoituneet tutkimaan ja löytämään ratkaisuja sekä koettuihin että tosiasiallisiin ongelmiin. Yhtenä kehittämisalueena on suomalaiseseen lastensuojeluun alettu juurruttamaan systeemistä työskentely- ja organisaatiomallia. Tutkielma liittyy kyseisen lastensuojelun systeemisen mallin pilotointiin.

Tutkimus on kvalitatiivinen ja paikantuu kunnalliseen lastensuojeluun. Tarkoituksena on selvittää, millaisena systeeminen malli rakentuu lastensuojelun tiimiläisten puheissa. Tutkimuskohteina on kolme satakuntalaista lastensuojelutiimiä. Näissä tiimeissä on samanaikaisesti aluillaan systeemisen mallin mukainen työskentely. Pro gradu on liitetty osaksi maakunnallista SATULA-hanketta. Aineisto on kerätty sekä havainnoimalla että fokusryhmähaastattelulla. Aineisto analysoitiin pääsääntöisesti teorialähtöisellä sisällönanalyysillä. Lisäksi analysoinnissa on käytetty vähäisesti myös määrällistä sisällönerittelyä.

Systeemisen lastensuojelun tiimit on valittu tutkimuskohteeksi siksi, että he ovat ensilinjassa muuttamassa tapaa tehdä lastensuojelutyötä sekä toteuttamassa systeemistä mallia. Se, miksi päädyin tarkastelemaan nimenomaan tiimiläisten puhetta, on perusteltavissa kahdesta syystä: 1) puhe on

tiimiläisten keskinäinen kommunikaation väline 2) tiimiläisten keskinäisessä puheessa tulee näkyväksi sitä, miten systeeminen malli käsitetään ja minkälaiseksi se alkaa käytännön työssä muodostua.

Oma kiinnostukseni lastensuojelun systeemiseen malliin sai alkunsa vuoden 2017 alussa. Tuolloin erityisesti mallin ajatus kohdata asiakkaita toimijoina omissa asioissaan ja omissa ympäristöissään herätti kiinnostukseni. Myös mallissa oleva ajatus kirkastaa lastensuojelutyötä kohtaamistyöksi tuntui erityisen merkitykselliseltä. Henkilökohtaisesti oman koulutusohjelman vuoksi mallissa kiinnostusta sai aikaan lisäksi se, että siihen on yhdistetty sekä sosiaalityön että perheterapian elementtejä. Tällä viittaan siihen, että olen kouluttautunut aiemmin perhe- ja paripsykoterapeutiksi ja nyt ovat meneillään sosiaalityön maisteriopinnot. Toki myös liki kymmenen vuoden työkokemus lastensuojelun laitosmaailmassa aiemmasta vaiheesta työuraani pitää yllä kiinnostusta lastensuojelullisiin asioihin.

Tutkielma lähtee liikkeelle taustoituksesta, jossa tarkastellaan lastensuojelun systeemisen mallin niin valtakunnallista kuin maakunnallista ulottuvuutta. Tämän jälkeen tutkielman teoreettisessa osuudessa keskitytään kuvaamaan mallin teoreettisia lähtökohtia sekä keskeisiä käsitteitä. Tutkielman neljännessä luvussa esitetään tutkimuskysymys sekä kerrotaan tutkimuksen toteutuksesta ja metodologisista valinnoista. Luvussa viisi tutkimuksen tulokset esitetään siten, että lukijalla on mahdollisuus aineisto-otteiden käytön ja alaluokkien kuvaamisen kautta saada käsitys, miten tehdyssä analyysissä on päädytty esitettyihin tuloksiin. Tuloksia esittävän luvun lopussa saadut tulokset kootaan yhteen esittäen aineistosta rakentuneen systeemisen työorientaation keskeiset sisällöt. Viimeisessä luvussa tehdään yhteenvetoa tuloksista, reflektoidaan tuloksia suhteessa aiempiin tutkimuksiin, arvioidaan tutkimusprosessia kokonaisuudessaan sekä pohditaan tutkielman antia niin tutkimuksellisesti kuin käytännön työn kannalta.

2 LASTENSUOJELUN SYSTEEMISEN MALLIN VALTAKUNNALLINEN JA MAAKUNNALLINEN TASO

Luvun alussa on taulukkoon 1 kerättynä systeemisen mallin Suomeen tulemisen vaiheita. Siitä on luettavissa aikajanana, miten Pesäpuu ry:n Lähemmäs-projektissa toteutetusta opintomatkaista on päädytty mallin valtakunnalliseen pilotointiin. Mallin käyttöönottoa on tehty nimenomaan kunnallisessa lastensuojelussa, vaikka lastensuojelua toteutetaan myös yksityisellä ja järjestökentällä. Koska tutkimusaihe paikantuu julkisella sektorilla tehtävään lastensuojelutyöhön, kuvataan tuota toimintaympäristöä lyhyesti taulukon 1 jälkeen. Luvun lopussa kuvataan liittyen mallin pilotointiin sekä valtakunnallista Lapsi- ja perhepalvelujen muutosohjelmaa että maakunnallista SATULA-hanketta siltä osin, kun se on tässä yhteydessä relevanttia.

TAULUKKO 1. Lastensuojelun systeemisen mallin Suomeen tulon vaiheita.

AJANKOHTA	TOIMIJA	TOIMINNAN SISÄLLÖN KUVAUS
Kevät 2014	Pesäpuu ry:n Lähemmäs-projekti (2013-2016)	Opintomatkalla Lontoon Hackney-kaupunginosaan. Mukana olleet vakuuttavat, että malli olisi sovellettavissa Suomen lastensuojeluun.
Kevät 2015	Suomen hallitus (2015-)	Hallitusohjelmaan kirjataan lapsi- ja perhepalvelujen muutosohjelman toteuttaminen ja sen yhtenä osana sovitaan, että lastensuojelutyötä kehitetään asiakkaiden tarpeista lähteväksi. Samalla tavoitellaan byrokratian vähentämistä.
Syksy 2016	Lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelman työpaja	Mallinnus- ja kehittämistyön tuloksena syntyy julkaisu: Lahtinen, Pia; Männistö, Leena; Raivio, Marketta (2017) Kohti suomalaista systeemistä lastensuojelun toimintamallia: Keskeisiä periaatteita ja reunaehdoja.
Vuosi 2017	Terveystieteiden tutkimuskeskus ja hyvinvoinninlaitos (THL)	Toteutetaan systeemisen mallin kouluttajakoulutukset.
1.3.2017-31.10.2018	Maakunnallinen SATULA-hanke	Toimii Satakunnan alueella Lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelman toteuttamisen tukena.
Loppuvuosi 2017 – alkuvuosi 2018	Kuntien lastensuojelun pilottitiimit	Pilottitiimien koulutukset toteutetaan ja systeeminen työskentely aloitetaan.
Vuosi 2017 – 2018	Terveystieteiden tutkimuskeskus ja hyvinvoinninlaitos (THL)	Toteutetaan mallin vaikuttavuutta ja toimivuutta selvittävä tutkimus. Tuloksista raportoidaan loppuvuodesta 2018.

(Lahtinen ym. 2014; Ratkaisujen Suomi. Pääministeri Juha Sipilän hallituksen strateginen ohjelma 29.5.2015; Erityis- ja vaativan tason palvelut; Työpajaprosessit 2016; Lastensuojelun systeeminen toimintamalli; SATULA-uutiskirje 1/2017.)

Kunnallinen lastensuojelu säädeltyä ja monisisältöistä palvelua

Hurtig (2003, 13, 18) tuo esiin, että lastensuojelutyön käytännöt muodostuvat yhteiskunnassa vallitsevien poliittisten, taloudellisten ja kulttuuristen tekijöiden vaikuttamina. Hänen mukaansa suomalaiselle lastensuojelutyölle on ominaista, että sitä toteutetaan ja organisoidaan useilla eri tavoilla. Heino (2013, 103) tuo tätä samaa esiin kuvaten lastensuojelun palvelujärjestelmän olevan alueiden ja kuntien kesken niin määrällisesti, rakenteellisesti kuin laadullisesti erilaista. Eri alueilla ja kunnissa on vaihtelua myös sen suhteen, minkälainen toimintakokonaisuus lastensuojelussa toimii tai minkälaisiksi sosiaalityöntekijöiden tehtäväkuvat on määritelty. Myös siinä on eroja, minkälaisia tiimityön muotoja on käytössä. Vaikka lastensuojelutyö on lakisääteistä toimintaa, jota ohjataan toimenpidesuosituksilla, teoriaan pohjautuvilla hallinnollisilla ratkaisuilla sekä ammattikoulutuksilla, niin käytännön työn sisällöllistä vaihtelua tulee edellä mainittujen seikkojen lisäksi siitä, miten yksittäinen työntekijä työssään lopulta toimii (Hurtig 2003, 13–14).

Kaikko ja Friis (2013, 108) kiteyttävät lastensuojelutyön suhteisiin, jotka muodostuvat työntekijöiden ja asiakkaiden välille. Se, mitä kohden ja miten sinne pyritään pääsemään, määrittyy paljolti työntekijöiden ja heidän taustaorganisaatioiden mieltämän ihmiskäsityksen perusteella. Lisäksi omaksuttu ymmärrys vuorovaikutussuhteista ohjaa työn tavoitteita ja sisältöä. Myös sillä on merkitystä, minkälaisia menetelmiä ja taustateorioita on työntekijän käytettävissä. Samansuuntaisesti Heino (2013, 102, 105) nostaa vuorovaikutuksen keskiöön ja puhuu työntekijä–asiakas –suhteen lisäksi työn verkostoitumislousteesta suhteessa lapsen sosiaaliseen verkostoon ja lapsen asiaan liittyvään viranomaisverkostoon. Hänen mukaansa lastensuojelutyössä lapsen tilanteen arviointia seuraa työvaihe, jossa ”sosiaalityöntekijän tehtävänä on neuvotella ”tukipaketti”, joka vastaa lapsen lastensuojelun tarpeeseen”. Hän toteaa, että koko palvelujärjestelmän tulee olla ”tukipaketin” ja sitä kautta lapsen käytettävissä. Heino (2013, 107) katsoo lastensuojelutyön sosiaalityöntekijän osaamiselta vaadittavan koordinoitukykyä nimenomaisesti siksi, koska palvelujärjestelmä on niin sektoroitunutta. Hän myös mainitsee kyseessä olevan työalue, jossa nivotaan ”viranomais- ja kansalaisvaikuttaminen yhteen” yhdistämällä ”ammattiauttaminen ja maallikkoauttaminen”. Myös Bardy (2013, 71) kuvaa lastensuojelutyön sisältävän niin yhteiskunnallista kuin yksityistä ulottuvuutta. Yhteiskunnan tasolla lastensuojelutyön tarkoituksena on huolehtia yleisistä oloista lastensuojelullisesta näkökulmasta sekä yksityisellä tasolla ehkäistä ja korjata ongelmia yksilöiden ja perheiden parissa. Näin ollen Bardyn mukaan ”lapsuuden, aikuisuuden ja yhteiskunnan väliset suhteet kutoutuvat tiivistetysti lastensuojeluun monin tavoin”.

Lastensuojelun systeeminen tiimi on saanut lastensuojelun työkentän mukaisesti erilaisia toteutusmuotoja toimintaympäristöittäin. Tämä näkyy muun muassa siten, että lastensuojelun systeemiseen tiimiin nivotun perheterapeutin tai klinikon taustaorganisaatio voi olla monenlainen. Esimerkkeinä mainittakoon perheneuvola, lasten-, nuorten tai aikuispsykiatria ja päihdepalvelu. (Lahtinen ym. 2017, 21.) Tutkimuskohteina olevissa pilottitiimeissä klinikkojen monitaustaisuus tulee hyvin esille. Kahdessa tiimissä toimii yhden sijaan kaksi klinikkoa. Perheterapeuttien ja klinikkojen taustaorganisaatioita kyseisissä tiimeissä ovat perheneuvola, perhetukikeskus, aikuisten päihdepalvelut ja aikuisten mielenterveyspalvelut. Eräs perheterapeutti puolestaan toimii yksityisenä ammatinharjoittajana. Tässä tulee hyviin esiin se, että paikallinen palvelukokonaisuus ohjaa myös tiimin rakentumista. Petrelius ja Aaltio (2018) toteavat, että kesään 2018 systeemin mallin pilotoinnin aloittaneissa tiimeissä koko Suomen tasolla toimii 186 lastensuojelun sosiaalityöntekijää, 70 sosiaaliohjaajaa, 38 koordinaattoria, 53 konsultoivaa sosiaalityöntekijää ja 59 klinikkoa. Lisäksi joissakin tiimeissä toimii myös sosiaalihuollon sosiaalityöntekijöitä, perhetyöntekijöitä tai psykiatri.

Lastensuojelun systeeminen malli lapsi- ja perhepalvelujen muutosohjelmassa

Sosiaali- ja terveysministeriön sekä opetus- ja kulttuuriministeriön johtama Lapsi- ja perhepalvelujen muutosohjelma (LAPE) on hallituksen kärkihanke. Keskeisinä teemoina muutosohjelmassa ovat lapsen etu ja oikeudet sekä vanhemmuuden tuki. Lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelmalla tavoiteltuja muutoksia on tarkoitus tehdä vuoteen 2019 mennessä niin päätöksenteossa kuin palvelujärjestelmässä. Vuoteen 2025 mennessä muutosohjelman kautta tavoitellaan erilaisten lasten, nuorten ja perheiden yhdenvertaisuuden lisääntymistä ja eriarvoisuuden vähentymistä sekä näiden omien voimavarojen, elämänhallinnan sekä osallisuuden ja kohdatuksi tulemisen kokemusten vahvistumista. Muutosta ohjaavina periaatteina ovat lapsen oikeudet ja lapsen etu sekä lasten, nuorten ja perheiden omien voimavarojen vahvistaminen. Myös lapsi- ja perhelähtöisyys sekä perheiden monimuotoisuus ovat muutosohjelman keskeisiä periaatteita. (Sosiaali- ja terveysministeriö, A.) Aula ym. (2016, 2) tuovat esiin, että ”lasten, nuorten ja vanhempien osallistuminen ja kokemusasiantuntemus kytketään tiiviisti uudistuksen suunnitteluun ja toimeenpanoon”. Muutosohjelma kohdennetaan lasten ja perheiden peruspalveluihin, erityistason palveluihin ja vaativinta erityisosaamista edellyttäviin palveluihin.

Lasten, nuorten ja perheiden palveluiden osalta kehittämiskokonaisuudet on jaettu matalan kynnyksen palveluiden uudistamiseen sekä erityis- ja vaativimpien palveluiden uudistamiseen. Jälkimmäisen alla toteutetaan kolme kehittämiskokonaisuutta, joista yhtenä on ”Lastensuojelun työmuotojen vahvistaminen”. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2016, 1, 3.) Tämän alla lastensuojeluun

pilotoidaan systeemistä toimintamallia eri puolella Suomea (Terveyden- ja hyvinvoinninlaitos, B). Mallin käyttöönotolla tavoitellaan sitä, että työskentelyssä tulee huomioiduksi niin lapsen kuin perheen avuntarpeet. Lisäksi ”kokonaisvaltainen, monitoimijainen ja yksilöllinen” arviointi ja avuntarjonta ovat keskeisinä tavoitteina. Tarkoituksena on lisäksi nostaa keskiöön kuulevaa kohtaamista sekä siirtymistä systeemiseen toimintakulttuuriin. Systeemiseltä mallilta edellytetään, että sen tutkimus- ja tietoperusta on kuvattu. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2016, 1–4.)

Terveyden- ja hyvinvoinninlaitos (THL) on toimijana Lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelmassa monella tasolla. THL muun muassa järjestää systeemisen mallin pilotointiin liittyvää kouluttajakoulutusta ja esimiesten työpajoja. THL:n tehtävänä on myös tutkia mallin pilotointia. (Terveyden- ja hyvinvoinninlaitos, B.) Systeeminen toimintakulttuuri pyritään juurruttamaan lastensuojelun toimintatavaksi. Tutkimusperusteisuuteen liittyen Lahtinen ym. (2017, 13) toteavat, että toistaiseksi tutkimustieto ei ole lastensuojelun työntekijöiden käytettävissä työn arjessa ja he korostavat, että lastensuojelun päätöksenteon tulisi jatkossa tapahtua tietoon perustuen. Tämän vuoksi tutkimustiedon saatavuus ja käytettävyys tulisi olla osa arkista lastensuojelua. Mallissa kehittämisajatuksen liittyä tutkimusperusteisuuden lisäksi kiinteä yhteistyö maakunnissa tapahtuvien hankkeiden kanssa (Terveyden- ja hyvinvoinninlaitos, A).

Maakunnallinen SATULA-hanke systeemisen mallin operoijana

Sosiaali- ja terveysministeriö (STM) rahoittaa LAPE-kärkihankkeessa maakuntahankkeita, joissa ”kehitetään lapsi- ja perhepalveluille uusia malleja ja uutta toimintakulttuuria”. Satakunnassa STM:n rahoituksen on saanut Satakunnassa tulevaisuus lapsissa (SATULA) –hanke. (Sosiaali- ja terveysministeriö, B.) SATULA-hanke toimii koko Satakunnan alueella ja siinä ovat mukana kaikki maakunnan 17 kuntaa, Pohjois-Satakunnan peruspalvelukuntayhtymä, Porin yhteistoiminta-alue (YTA), Keski-Satakunnan terveydenhuollon kuntayhtymä, Satakunnan sairaanhoitopiiri, Satakuntaliitto, alueen oppilaitoksia, kolmannen ja yksityisen sektorin edustajia sekä alueen asukkaita (SATULA-uutiskirje 1/2017).

Hankkeen tarkoitus on kehittää lapsi- ja perhepalveluja sellaisiksi, että ne vastaavat asiakkaiden tarpeisiin, niitä tarjotaan oikea-aikaisesti ja toiminta on kustannustehokasta. Lisäksi tavoitteena on rakentaa perus- ja erityistason palvelut tarkoituksenmukaisesti toimivaksi kokonaisuudeksi. Asiakkaiden osallisuus nostetaan myös keskiöön ja sen toteutuminen pyritään varmistamaan luomalla rakenteet osallisuuden mahdollistaviksi. Kaikessa lähtökohtana on niin lapsen etu kuin vanhemmuuden tuki. (LAPE-muutosohjelma.) Hankkeen toiminta-aika on 1.3.2017–31.10.2018

(SATULA-uutiskirje 1/2017). Hankkeessa on neljä kehittämisosa-aluetta, joista yksi on erityis- ja vaativamman tason palveluiden kehittäminen toimimaan paremmin yhdessä, kiinnittyen asiakkaiden arkeen ja heidän arjen toimintaympäristöihinsä sekä peruspalveluihin. Tämän kehittämiskokonaisuuden sisällä tuetaan lastensuojelun systemisen mallin käyttöönottoa niin pilottikunnissa kuin myöhemmin muissa maakunnan kunnissa. (SATULA-uutiskirje 4/2017.)

SATULA-hanke on ollut mukana käytännön tasolla järjestäen sekä maakunnallisia että Satakunnan pilottikunnissa esittelytilaisuuksia systemisestä mallista, paikallisia työpajoja mm. perus- ja lastensuojelupalveluiden kesken sekä pilottikuntien esimiesten ja kouluttajien tapaamisia. Lisäksi hanke on toiminut tiedottajana pilottikuntien ja muiden Satakunnan kuntien ammattilaisten sekä median suuntaan. Hanke on myös laatinut pilottikunnille esitteitä ja lomakkeita. (SATULA-hanke 2018)

3 LASTENSUOJELUN SYSTEEMINEN MALLI JA SIIHEN LIITTYVÄ TUTKIMUS

Systeemitheoria on yleisesti käytössä sosiaalityön erilaisilla työkentillä, mutta systeeminen malli on luotu nimenomaisesti vaativimpaan lastensuojelutyöhön. Sitä on kehitetty alun perin Itä-Lontoon Hackneyssä ja siksi se tunnetaan myös nimellä Hackneyn malli. Hackneyssä mallista käytetään nimeä Reclaiming Social Work (RSW). Koska suomalainen systeeminen malli pohjautuu RSW-malliin, kuvataan luvun alussa ensin sen peruseriaatteita ja sisältöä lyhyesti. (Lahtinen ym. 2017; Fagerström 2016.) Tämän jälkeen tarkastellaan tarkemmin suomalaista lastensuojelun systeemistä mallia. Luvun lopussa esitetään tutkimuksia, joita malliin liittyen on tehty ja on tekeillä. Tutkielmani kannalta keskeisiä käsitteitä ja aiheeseen liittyviä aiempia tutkimuksia on syytä avata, jotta tutkielmani paikantuisi osaksi sosiaalityön tutkimuskenttää. Tiedonhaku on tehty käyttäen Tampereen yliopiston kirjaston tiedonhakuohjelmista Andoria, Tamcatia, Pro Questia sekä Google Scholaria. Lisäksi olen hyödyntänyt löytämissäni tutkimuksissa ja tieteellisissä artikkeleissa mainittuja lähteitä.

3.1 Lastensuojelun systeemisen mallin teoriapohja ja keskeiset käsitteet

Hackneyssä lastensuojelutyön uudistamisella haluttiin laittaa pienempään rooliin kontrollia ja byrokratiaa. Kriittinen sosiaalityö on ollut osaltaan vaikuttamassa mallin syntyyn. RSW-malli painottaa systeemisyyttä, dialogisuutta ja reflektiivisyyttä sekä perheterapeuttista orientaatiota. Yhteisen arvoperustan luonti on välttämätöntä kriittisen sosiaalityön elvyttämiseksi. Arvoperusta on rakennettu RSW-mallissa seitsemänä kehiksenä. (Trowler & Goodman 2012, 16.) Nämä esitetään taulukossa 2. Seitsemän kehystä perustuvat ”The McKinsey 7-S Framework” –strategiamalliin, joka on luotu tutkimalla yhdysvaltaisten yritysten menestystekijöitä (Lahtinen ym. 2017, 13). Kehysten sisältö on muutettu RSW –mallissa vastaamaan lastensuojelun sosiaalityötä (Trowler & Goodman 2012). Lisäksi RSW-mallin mukaan menestyksekkäästi lastensuojelutyön tekeminen edellyttää siihen uskomista, että lähes kaikki perheet mittavistakin vaikeuksista huolimatta ovat halukkaita ja kykeneviä muuttumaan. Palvelujärjestelmälle puolestaan asetetaan vaatimus toimia joustavasti, jotta asiakkaat saavat tarvitsemiaan palveluita oikea-aikaisesti. Organisaatioiden tärkeimpänä resurssina pidetään työntekijöitä ja erityistä painoarvoa on asetettu sille, että henkilöt sijoitetaan koulutustaan, osaamistaan ja henkilökohtaisia ominaisuuksiaan vastaaviin tehtäviin. (Organisational Context.)

TAULUKKO 2. Seitsemän kehystä lastensuojelukontekstissa.

Kehyksen nimi	Kehyksen ytimen kuvaus
1. Shared values – Yhteiset arvot Yhteisten arvojen kehysten tulee näkyä kaikissa muissa kehyksissä.	Tavoitellaan lapsen ja perheen auttamista vuorovaikutuksella eikä byrokraattisilla toimilla. Kaikki toimijat (perheenjäsenet ja ammattilaiset) ovat mukana pohdittaessa ratkaisua huolta aiheuttavassa tilanteessa.
2. Strategy – Strategia	Tähdätään työntekijöiden vahvaan osaamiseen, osaamisen hyödyntämiseen reaktiivisuuden vähentämiseen ja tutkimustiedon jatkuvaan hyödyntämiseen käytännötyössä.
3. Structure – Rakenne	Lastensuojelun sosiaalityön sisällä toimii monitieteellinen sosiaalityön yksikkö, joka kantaa tiiminä vastuun sen asiakkaana olevista lapsista ja heidän perheistään. Tiimi keskustelee, reflektoi ja tekee yhdessä päätöksiä.
4. Systems – Systeemi	Organisaation sisäinen systeemi turvaa sosiaalityön monitieteellisen yksikön toimivuutta ja suhdeperusteisesta työskentelyä. Jokainen työntekijä nähdään organisaation osana ja tiedostetaan, että menestyvä työntekijä tarvitsee tuekseen toimivan organisaatiosysteemin.
5. Staff – Työntekijät	Systeemisen tiimin haku- ja valintaprosessissa huomioidaan niin työntekijän asenteet, henkilökohtaiset ominaisuudet kuin ammattitaito.
6. Skills – Työtaidot	Vankan tietopohjan omaaminen ja käyttäminen ovat välttämättömiä osaamisalueita. Tarvitaan myös taitoja tilannearvion tekemiseen sekä suhdeperusteiseen työskentelyyn. Kykyä reflektioon pidetään erityisen tärkeänä. Työntekijät ja esimiehet luovat suhteita alan tutkijoihin, jotta näyttöön perustuva tieto tulisi käyttöön ja jotta saadaan näkyväksi lisäkoulutustarpeet.
7. Style – Tyyli	Esimies on sosiaalityöntekijöiden saatavilla aina tarvittaessa ja tuen hakemisen kynnyksellä tehdään matalaksi. Toimivuuden edellytyksenä nähdään, että esimies tuntee alaisensa, työskentelymallin sekä tuntee organisaation kokonaisuutena. Moniäänisyys kaikilla tasoilla nähdään vahvuutena.

(Trowler & Goodman 2012, 14–22; Fagerström 2016, 19–25.)

Edellä kuvattujen seitsemän kehysten sisältöjä sekä laajemminkin Reclaiming Social Work -mallia on hyödynnetty suomalaisen lastensuojelun systeemissä mallissa. Mallin soveltamista Suomeen on kehitetty asiantuntijaryhmässä, jonka keskeisinä vetäjinä ovat toimineet johtava sosiaalityöntekijä Marketta Raivio Satakunnan lastensuojelun kehittämissyksiköstä ja johtava sosiaalityöntekijä Leena Männistö Helsingin ja Uudenmaan sairaanhoitopiiristä sekä Pia Lahtinen Pesäpuu ry:stä. Ryhmän

muut jäsenet ovat olleet niin lastensuojelun kuin siihen kytkeytyvien alojen ammattilaisia, tutkijoita ja kokemusasiantuntijoita. (Petrelius 2017, 7–8.)

Taulukossa 2 esiteltuihin kehyksiin liittyen Lahtinen ym. (2017, 13–14, 16–17) korostavat, että systeemisesti tarkoituksenmukainen toimintakulttuuri voi toimia vain, jos kaikki kehykset toteutuvat. Heidän mukaansa menestyvä toimintakulttuuri lastensuojelussa tarkoittaa toimivaa, asiakasta kuuntelevaa ja kunnioittavaa työotetta. Koko organisaation läpäisevä toimintamalli tarkoittaa sitä, että se omaksutaan kaikilla organisaation tasoilla ja jokaisen tekijän toimesta. Suomalainen lastensuojelutyön systeminen malli nostaa keskiöön 1) systemisyyden, 2) suhdeperusteisuuden ja 3) perheterapeutin ymmärtämisen. Lisäksi 4) lapsilähtöisyys, 5) asiakkaiden osallisuus ja kohtaaminen ovat malliin sisäänrakennettuina. Malli korostaa myös 6) toteutumista tukevia rakenteita sekä 7) jaettuja arvoja ja yhteensovittettua johtamista. Systemisen työotteen toteutumista tuetaan sen ideologiaan sopivilla työmenetelmillä. Näin ollen on päädytty ottamaan käyttöön niin perheterapeutista, dialogista, narratiivista kuin ratkaisukeskeistä lähestymistapaa. Seuraavaksi tarkastellaan edellä lueteltuja suomalaisen lastensuojelun systemisen mallin periaatteiden sisältöjä. Vaikka mallissa suhdeperusteisuus ja perheterapeutin ymmärtäminen on yhdistetty samaan periaatteeseen, avataan niitä käsitteinä erikseen. Tätä perustelen sillä, että molemmat ovat yksinään laajoja käsitteitä. Alaluku etenee siten, että jokaista mallin periaatetta kuvataan omana kokonaisuutena sekä tarkastellaan sitä tieteellisenä käsitteenä.

Systemisyys

Suomalaisessa systemisessä mallissa lastensuojelutyötä organisaation eri tasoilla ja eri työvaiheissa viedään eteenpäin systemiteoreettiseen ajatteluun nojaten. Systeminen työtapo on mallin merkityksellisin viitekehys, joten siksi tämä periaate saa käsitteiden kuvauksessa suhteessa muihin periaatteisiin eniten tilaa. (Lahtinen ym. 2017, 13.) Systemisyys –periaatteeseen kuuluu keskeisenä pyrkimys suojella lapsi ilman, että tulee tarve siirtää hänet pois perheensä luota. Lapsen sijoittaminen tehdään vain, kun se on lapsen edun vuoksi välttämätöntä. Ammattilaisista mukaan kytketään kaikki, jotka ovat joko lapsen tai perheen asioissa mukana hoito- ja palvelusysteemistä käsin. Ammattilaisilla olevien näkemysten lisäksi tasavertaiseen arvoon nostetaan perheen ja heidän läheisverkostonsa näkemykset ymmärtäen, että ammattilaisilla ei ole parasta näkemystä siitä, miten lapsen ja perheen parhaaksi tulisi edetä. Tunneälyn, empatian ja kunnioituksen tulee olla vahvasti läsnä ammattilaisten työotteessa koko ajan. Keskeistä työntekijän näkökulmasta on lisäksi se, että väärässä olemisesta tai väärin toimimisesta ei syytetä yksittäistä työntekijää, vaan mietitään, mitä auttamissysteemissä tulisi muuttaa. (Trowler & Goodman 2012, 15–17; Fagerström 2016, 19–20.)

Mallissa on kaikin tavoin keskeistä systeemisen lähestymistavan omaksuminen asiakkaiden tilanteisiin, jolloin myös työntekijä–asiakas –suhdetta pidetään osana asiakkaan ihmissuhdesysteemiä (Fagerström 2016, 13). Systeeminen työote ohjaa lisäksi lastensuojelun työntekijöitä työskentelemään yksilöiden sijaan perhe- ja läheissysteemin kanssa (Lahtinen ym. 2017, 13). Systeemisen ajattelun nähdään antavan edellytyksiä kohdata asiakkaita heidän tilanteestaan käsin. Sen taas ajatellaan mahdollistavan tarkoituksenmukaista muutosta asiakkaiden elämässä (Fagerström 2016, 13).

Systeemisyyttä on määritelty usein eri tavoin. Käytettäessä käsitettä ekosysteemisyyttä viitataan siihen, että järjestelmän osat ovat aina vaikuttamassa toisiinsa eikä niitä siksi ole tarkoituksenmukaista tarkastella toisistaan irrallisina. Ekosysteemisen näkökulman mukaan ”ongelmia nousee, koska henkilön ympäristö ja hänen tarpeensa, valmiutensa, oikeutensa ja toiveensa sopivat huonosti yhteen.” Tästä johtuen sosiaalityön interventioden pyrkimys on parantaa yksilön ja ympäristön vuorovaikutusta ja keskinäistä yhteiseloä. Sosiaalityön erityispiirteenä voidaan joidenkin alan teoreetikkojen mukaan pitää sitä, että inhimillisistä ongelmista löydetään systeemisii piirteitä. Tällöin keskitytään vuorovaikutukseen erilaisten sosiaalisten järjestelmien sisällä ja näiden välillä. Sosiaalisia järjestelmiä ovat perheet, ystävyssuhteet, naapurit, organisatoriset järjestelmät, sosiaalipolitiikan järjestelmä ja sosiaalisen rakenteen järjestelmät. Se, että interventio kohdennetaan yksilön ja ympäristön vuorovaikutuksen parantamiseen on systeemistä sosiaalityötä. Systeemitheorian anti on siinä, että viitekehyksen avulla pystytään tarkastelemaan ja parantamaan sekä yksilöllistä että yhteisöllistä hyvinvointia. (Healy 2014, 115, 122.)

Arnkil (1992, 24) painottaa, että arjen systeemistä on oleellista nostaa esiin ja antaa isompaa toimijuutta sellaisille henkilöille ja vuorovaikutussuhteille, jotka ovat asiakkaalle merkityksellisiä. Myös Niemisen ja Lähdeksen (2014, 42) saamien tulosten mukaan painoarvoa tulee antaa asiakkaiden merkityksellisiksi kokemille ihmissuhteille. Heidän mukaansa sijaishuollossa olevat nuoret nimeävät läheisiksi ”ihmisen, jonka kanssa vietetään paljon aikaa ja se on miellyttävää.” Toisen läheiseksi kokemiseen liittyvät ”luottamus, välittäminen, toisen tukeminen, auttaminen ja halu tehdä toisen puolesta hyviä asioita.” Läheisiin luetellaan kuuluviksi perheenjäseniä ja muita sukulaisia, mutta ihmisiä myös muilta elämän osa-alueilta (ystävät, seurustelukumppanit, työntekijöitä niin lastensuojelusta kuin muista sosiaalipalveluista ja koulun henkilökunnasta).

Helavirta (2011, 217) on tutkimuksessaan todennut, että lapsen hyvinvoinnin arvioinnin ja lisäämisen kannalta on etu, että tilannetta tarkastellaan kaikkien lapsen vaikuttavien sosiaalisten suhteiden kautta – mukaan lukien suhteet lemmikkieläimiin. Perheen sisäisten suhteiden lisäksi on

merkityksellistä huomioida myös ”vertais- sukulais- ja ammattilaissuhteet”. Hän muistuttaa, että lapseen liitännäiset suhteet voivat olla lapsen hyvinvoinnin näkökulmasta joko sitä lisääviä tai heikentäviä. Sekä Törmänen (2016, 47) että Heino (2007, 43) ovat saaneet tutkimustuloksen, että lähes pääsääntöisesti lapsen läheissuhteet kartoitetaan, mutta läheisiä ei sen enempää oteta mukaan työskentelyyn eivätkä siten myöskään läheisten näkemykset tilanteesta tai mahdolliset voimavarat tule hyödynnetyksi. Myös Törmänen (2016, 65) on todennut, että läheisten kanssa työskentelyssä aktivoitutaan vasta pakon edessä. Tällöin lapsen tilanne arvioidaan (erittäin) huolestuttavaksi. Työskentelyssä saatetaan siinä vaiheessa harkita myös lapsen sijoittamista pois omasta kodistaan. Hän kuvaa läheisverkostotyötä näiden perusteella viimesijaisena työmuotona.

Ahonen (2013, 68–78) puolestaan nimeää lisensiaatintutkimuksessaan lastensuojelussa tapahtuvan läheistyön jakautuvan kolmeen malliin: kadonneet läheiset, ohitetut läheiset ja kohdatut läheiset. Kadotetut läheiset –mallissa läheistyö nähdään suppeana ja se keskittyy vain ydinperheeseen. Ohitetut läheiset –mallin mukaisessa työskentelyssä läheisiä näyttäytyy ydinperheen ulkopuolelta, mutta työskentely ei ole systemaattista eikä lapsen kokemusmaailmaa huomioivaa. Kohdatut läheiset –mallissa sen sijaan läheistyö nähdään laajasti – ihmiset ja suhteet myös ydinperheen ulkopuolelta huomioiden. Tässä mallissa lapsen osallisuus on päässyt toteutumaan, sillä hän on itse päässyt nimeämään lähi-ihmisiään. Mallissa merkityksellistä on myös se, että läheisverkostossa olevia suhteita on tarkasteltu lapsen hyvinvoinnin näkökulmasta.

Ritala-Koskinen (2005, 103, 113, 119) on tutkinut hyvin tehtyä sosiaalityötä lastensuojelussa. Tutkimustuloksena hän toteaa lastensuojelun sosiaalityön olevan onnistunutta silloin, kun se sisältää ”lapsen kannalta katsottuna hyviä ja turvallisia ihmissuhteita”, pysyviä ihmissuhteita sekä henkistä että fyysistä huolenpitoa. Ihmissuhteista merkityksellisimpään asemaan nousivat vanhemmuussuhteet. Olennaista on lisäksi asiakasperheen jäsenten elämän näkeminen kokonaisuutena. Eronen (2012, 119) puolestaan korostaa tutkimuksessaan, jossa tarkastellaan lastenkotielämästä kertomista osana elämäntarinaa, lapsen arkisten suhteiden merkitystä. Hän toteaa, että lapsen tulisi voida nitoa osaksi elämäntarinaansa niin sijoituspaikan sosiaaliset suhteet kuin suhteet vanhempiansa ja sukuunsa, koska tällainen tukee lastenkotiin sijoitetun lapsen henkilökohtaisen elämäntarinan rakentumista.

Systeemisyyden on tärkeä huomioida paitsi perheen ja sen sosiaalisen verkoston sisällä olevana vuorovaikutuksena myös palvelurakenteessa olevana. Arnkil (1992, 22–23) on kuvannut viranomaisjärjestelmän systeemisyyttä. Se pitää sisällään eri tason systeemejä: instituutiosysteemin (esimerkiksi kunnan sosiaalipoliittikka), joka keskittyy poliittiseen kokonaisuuteen, sen

alajärjestelminä toimivat sektorisysteemit (esimerkiksi sosiaalitoimi) sekä näiden alajärjestelminä puolestaan virastosysteemit (esimerkiksi lastensuojelu). Käytännönläheisin systeemi viranomaisjärjestelmässä ovat virastosysteemien alasysteeminä toimivat työntekijät, joiden toimintaa toimenkuvan mukaisesti ohjaa järjestelmän ylemmät systeemitasot. Luhmann (Kihlström 2011, 289) puolestaan on kuvannut kansallista valtiota systeemisena järjestelmänä. Hänen mukaansa tähän sosiaaliseen systeemiin kuuluvat lakien ja roolien lisäksi kaksi muuta järjestelmää: vuorovaikutusjärjestelmät (kasvotusten tapahtuva, esim. perhe) ja organisaatiojärjestelmät (muodolliset organisaatiot, joilla on viralliset säännöt sisällyttämiseen ja poissulkemiseen). Organisaatiojärjestelmässä on monia systeemejä, kuten talous-, politiikka-, laillisuus-, koulutus, perhe, taide, tiede, uskonto, media ja hoito. Näiden systeemien keskinäinen erilaisuus tekee sen, että ”he eivät voi ottaa toistensa toimintoja, vaikka niiden välillä onkin keskinäisiä riippuvuuksia.” Merkityksellistä on se, että järjestelmät rakentuvat Luhmannin mukaan ihmisten kesken tapahtuvasta viestinnästä ja siksi vuorovaikutuksen eri järjestelmissä ja niiden kesken voidaan katsoa olevan kansallisen valtion ydintä.

Arnkil (1992, 17) kuvaa palvelujärjestelmä rakentuvan ”yhden ongelman” viranomaissysteemeistä. Tämä palvelujen eriytyminen ohjaa asiakkaita, joilla on monialaista problematiikkaa, olemaan samanaikaisesti auttamissuhteessa useampaan viranomaissysteemiin. Samansuuntaisesti Eräsaari (2013, 22) korostaa Niklas Luhmannin määrittelemästä systeemisyydestä sitä, että järjestelmät ja niiden ratkaistavana olevat ongelmat ovat erilaisten viitekehysten kautta muotoutuneita. Michailakis ja Schirmer (2014, 434) tuovat esiin tätä samaa todeten, että jokaiselle järjestelmälle on rakentunut oma paikkansa, josta käsin ne toimivat ja pyrkivät ratkaisemaan tiettyä yhteiskunnallista viiteongelmaa. Tämän vuoksi jokainen toimintajärjestelmä on kykenemätön näkemään toisten toimintajärjestelmien näkökulmia ja pitää omaansa ainutlaatuisena.

Luhmann (2004, 61) on todennut, että ”järjestelmä voi nähdä vain sen, minkä se voi nähdä. Se ei pysty näkemään, mitä se ei voi nähdä. Se ei myöskään voi nähdä, että se ei pysty näkemään sitä, mitä se ei voi nähdä.” Eräsaari (2013, 21) kuvatessaan Luhmannin systeemiteoriaa tuo esiin, että yhteiskunnan monimutkaiset ilmiöt ovat niin kompleksisia sekä toisiinsa ja asioihin kietoutuneina, että niiden käsittämättömyyttä on mahdotonta jäsentää tai monimutkaisuutta vähentää ilmiöiden yksinkertaistamisella. Pösö (2010, 331, 333) laajentaa kontekstuaalisuutta työyhteisön ulkopuolelle todeten, että lastensuojelun paikallisuus eli julkishallinnollinen ja kulttuurinen toimintaympäristö ovat osaltaan vaikuttamassa sosiaalityöntekijän työskentelyyn. Oleellista hänen mukaansa on

kuitenkin tiedostaa lastensuojelun kahtalainen kontekstisidonnaisuus: siinä ovat mukana niin asiakkaiden elämäntilanteiden kuin jokaisen toimintaympäristön kontekstuaalisuus.

Palvelujärjestelmän ”yhden ongelman” viranomaissysteemeistä rakentuu Arnkilin (1992, 17) mukaan niiden muodostamia viranomaisverkostoja. Asiakkaiden elämään puolestaan kuuluu heidän sosiaalinen verkostonsa eli arjen systeemi. Viranomaisverkostojen ja sosiaalisten verkostojen kesken rakentuu vuorovaikutusta ja kosketuspintoja, joista Arnkil (Emt., 17) puhuu rajasysteemeinä. Näissä kosketuspinoissa rakentuu toimintakäytäntöjä, joita ovat muodostamassa niin viranomaiset kuin asiakkaat. Uudenlaisten käytäntöjen myötä on muuttumisen mahdollisuus olemassa niin asiakkailla kuin viranomaisilla (Emt., 25). Muuttuminen voi tapahtua vain, jos rajasysteemissä kohtaa jotakin sopivasti samaa ja jotakin sopivasti erilaista. Jos siis viranomaissysteemi alkaa toimia asiakkaan ja hänen arjen systeeminsä vuorovaikutuksen mukaisesti, ei muutosta rakennu. Jos taas rajasysteemissä kohtaavat liian erilaiset systeemit, ei kontaktia näiden välille rakennu eikä siten systeemien vuorovaikutuksessaan pääse muodostumaan mitään uutta. Tämä ilmiö on tärkeää huomioida myös palvelutarjonnassa, sillä liian erilaisen tuen tarjoamista ei pystytä asiakkaiden puolelta ottamaan vastaan ja liian samanlaisen tarjoaminen ei puolestaan rakenna toivottua muutosta. Sen sijaan sopivasti toisenlainen tuki huomioi sen, mistä on apua ja mitä siinä tilanteessa on asiakkaiden mahdollista ottaa vastaan. (Emt., 25; Seikkula & Arnkil 2009, 30–31; Eriksson & Arnkil 2012, 36.) Sopivasti toisin toimimiseen palataan käsiteltäessä suhdeperusteisuus–periaatteeseen liittyvää dialogisuutta.

Systeemisyyys –periaatteeseen liittyen lastensuojelun työntekijän yhtenä keskeisenä taitona pidetään kykyä reflektointiin. Reflektointia tulee tehdä sekä sen arvioimiseksi, miten oma toiminta vaikuttaa asiakkaisiin että sen arvioimiseksi, mitä asiakkaat ja heidän tilanteensa niin ajattelu- kuin tunnetasolla työntekijässä aiheuttavat. Reflektointi auttaa työntekijää havaitsemaan, milloin reagoi asiakastilanteeseen yksityishenkilönä ja milloin ammattilaisena. Reflektiivisyyden ajatellaan edesauttavan sen tavoittamista, miten asiakkaiden kanssa on hyödyllistä toimia. Reflektiivisyys nostattaa työntekijän paikkaa toimijana. (Fagerström 2016, 13, 27.)

Kaikon ja Friisin (2013, 109–110) mukaan reflektiivisyys ”edellyttää työntekijältä uskallusta ja halua katsoa itseään, asenteitaan, arvojaan ja toimintaansa.” Bardy ja Heino (2012, 71) puolestaan tuovat esiin, että lastensuojelutyössä tunteita elää myös työntekijässä ja tunteiden reflektointi on tärkeää, koska ”tunteita tutkimalla ymmärretään suhteita”. Arnkil (1992, 51) puhuu uteliaisuuden tärkeydestä osana ammatillisuutta ja toteaa, että uteliaisuuden esiin saaminen edellyttää työntekijältä reflektointia aiemman toimintansa suhteen. Merkityksellistä on siis siirtää tarkastelu asiakkaiden muuttamisesta

työntekijän oman toiminnan reflektointiin (Seikkula & Arnkil, 2009, 28). Alatalon (2018, 76) tutkimuksessa tulee esiin kollegoiden kanssa käytyjen reflektointien keskustelujen merkitys. Niiden nähdään varmistavan asiakkaan etua muun muassa siten, että työntekijän tekemien tulkintojen luotettavuus paranee. Lisäksi ne edesauttavat työntekijän työssä jaksamista. Reflektointien keskustelujen arvon koetaan olevan merkityksellisempi silloin, kun suora yhteistyösuhde asiakkaan kanssa ei ole riittävän toimivaa.

Heinosen (2007, 72, 74, 81) tutkimuksen mukaan reflektointi sosiaalityössä liittyy niin tutkivaan kuin arvioivaan työotteeseen. Reflektoinnin koetaan mahdollistavan ja varmistavan sitä, että auttamistyöstä tulee asiakaslähtöisempää. Se voi olla sisällöltään esimerkiksi analysointia ja reflektointia omaan työhön liittyen, arvioinnin ja reflektoinnin käyttöä tilannekohtaisessa tarkastelussa sekä oman työn uudelleenorganisointia ja arviointia kriittisesti. Oman työn jatkuvaan seurantaan ja tarkasteluun liitetään seuraavien asioiden arviointia: työtapojen soveltuvuus, oman työn tavoitteet, työn onnistuminen, asiakastilanteet, työn tulokset sekä kokemustieto. Tutkimuksessa tulee näiden oman työn reflektointiin liittyvien sisältöjen lisäksi esiin, että reflektointia on tärkeää tehdä myös sosiaalityön rakenteellisuuteen liittyen. Alatalo (2018, 93) puolestaan toteaa reflektoinnin lastensuojelutyössä olevan tietoisuuden läsnäoloa niin tiedon hankinnassa, arvioinnissa, asiakassuhteen muodostamisessa kuin työn perustehtävän eli lapsen suojelun rakenteellisissa tekijöissä.

Luovien ja innovatiivisten ratkaisujen ja toimenpiteiden merkitys korostuu sosiaalityössä asiakkaiden tilanteiden ja tarpeiden moninaisuuden vuoksi. Luovuuden ja innovatiivisuuden käyttämisen edellytyksenä on puolestaan oman työn reflektointi. Sosiaalityöntekijät ovat tuoneet esiin, että oman työn reflektointia on mahdollista tehdä vain, jos organisaatio mahdollistaa sitä tukevien työn toimintakäytäntöjen muodostamista. Tahtotilaa ja käytännön toimia reflektoinnin jatkuvalla hyödyntämiselle osana sosiaalityötä tarvitaan siten organisaation eri tasoilla. (Heinonen 2007, 117.)

Suhdeperusteisuus

Lastensuojelun systeemisessä mallissa työn ensisijaisena tehtävänä on suora vuorovaikutustyö, jota tehdään niin lasten, vanhempien kuin läheisten kanssa. Kaikkien näiden kanssa sitä tehdään suoraan, ei ainoastaan välillisesti. Luottamuksen rakentaminen on merkittävä osa suhdeperusteisuutta. Luottamuksellinen yhteistyösuhde on keskiössä myös muihin kuin asiakkaan läheissysteemeihin, kuten lastensuojelun yhteistyökumppaneihin. Dialogisuuden vaaliminen ja toteuttaminen niin asiakkaiden kuin yhteistyötahojen kanssa on osa suhdeperusteisuus –periaatetta. Lisäksi

dialogisuuden läsnäolo on tärkeää lastensuojelun systemisen tiimin ja organisaation sisällä. (Lahtinen ym. 2017, 17.) On tärkeää Gregory Batesonin (1972, Fagerström 2016, 35 muk.) tavoin korostaa kaiken käyttäytymisen olevan vuorovaikutusta. Fagerström (2016, 35) toteaa, että siten myös välttely, vaikeneminen, puhevälien katkeaminen ja sanojen loppuminen ovat vuorovaikutusta. Näin ollen on merkityksellistä ymmärtää, että lastensuojelun työntekijän toiminta myös huostaanottotilanteissa on vuorovaikutusta ja asiakkaan kannalta merkityksellistä.

Bardy ja Heino (2012, 71) toteavat, että suhdeperusteisuudella vaikutetaan merkittävästi työn onnistumiseen. Heidän mukaansa erityisesti lastensuojelussa työ tapahtuu suhteissa ”prosessin jokaisessa vaiheessa ja kaikissa toimissa”. He korostavat lähelle asiakkaiden tilanteita ja tarpeita menemistä, sillä etäältä työskentely ei ole toimivaa. Heino (2013, 103–105) kuvaa lastensuojelutyön olevan suhdeperusteista kaikessa siihen liittyvässä toiminnassa sekä saavan muotonsa ja sisältönsä inhimillisissä kohtaamisissa. Käytännön tason kohtaamisina hän nostaa esiin seuraavat suhteet: 1) lapsen suhde vanhempiinsa 2) vanhempien keskinäiset suhteet 3) ammattikasvattajien suhde lapseen ja vanhempiin 4) ammattikasvattajien keskinäiset suhteet 5) palveluja toteuttavien työntekijöiden väliset suhteet 6) palveluja hallinnoivien ja niiden järjestämisestä vastuussa olevien työntekijöiden ja luottamushenkilöiden sekä sisäiset että keskinäiset suhteet. Alatalo (2018, 6, 51) puolestaan tuo suhdeperusteista tiedonmuodostusta käsittelevässä lisensiaatintutkimuksessaan esiin, että lastensuojelutyön institutionaalisen luonteen vuoksi ”se, millaiseksi suhteet asiakkaiden ja ammattilaisten kesken muotoutuvat ja millaista tietoa suhteissa on mahdollista syntyä, ei palaudu pelkästään sosiaalityöntekijän kykyyn tiedostaa ammatillisen työnsä lähtökohtia tai vuorovaikutustilanteissa tekemiin valintoihin.”

Eriksson ja Arnkil (2012, 37, 40, 96–97, 99, 101) määrittelevät dialogisuuden olevan vuorovaikutuksessa keskenään olevien ajattelemista yhdessä ja puhuminen nähdään ääneen ajatteluna. Dialogilla ei tavoitella yhteisymmärrystä, vaan koetun jakamista sekä mahdollisuutta uuden ymmärryksen syntymiselle niin ihmisten välisinä kuin ihmisten sisäisinä vuoropuheluin. Erityisesti koettujen tunnekokemusten jakaminen ja mahdollisuus tulla tunnetasolla kosketetuksi on dialogisuuden ydintä. Kuuntelemisen merkitys korostuu, sillä vain kuuntelemalla mahdollistuu toisen kokemuksen ymmärtämistä, mikä taas luo edellytyksiä omien näkemysten ja tunteiden monipuolistumiselle ja muuntumiselle. Dialogisuudella tavoitellaan yhteisesti jaetun kielen lisäksi sitä, että jokaisen läsnäolijan oma sisäinen dialogi saa tilaa. Onnistuneen dialogin merkinä voidaankin pitää sitä, että jälkeinpäin ei kyetä osoittamaan kunkin osallistujan osuutta muodostuneeseen lopputulokseen. Systemisyys-periaatteen kohdalla kuvataan sopivasti toisin

toimimista asiakkaan tai asiakasperheen auttamisessa. Sen ymmärtämistä, mitä on milloinkin sopivasti toisin toimiminen, ei voi tavoittaa ilman dialogia. Sopivasti toisin toimimisen lisäksi dialogisuudella pyritään moniääniseen tilanteen kuvailuun sekä ratkaisujen löytämiseen eikä niinkään omien näkemysten esille tuomiseen niiden ensisijaisuutta puolustamalla.

Arnkilin (1992, 19) mukaan sosiaalityön pyrkimys päästä pois ”tietäjän” roolista näkyy silloin, kun sosiaalityöllä pyritään aktivoimaan asiakkaiden arjen systeemissä olevia voimavaroja. Viranomaisverkostossa tämä puolestaan näkyy mukana olevien viranomaissysteemien palvelujen yhdistelemisenä sekä yksilöllisesti rakennetuilla palveluilla. Arnkil puhuu tästä ”ei kenenkään omasta, vaan useamman tahon yhteisestä” työalueesta harmaana vyöhykkeenä ja on nimennyt sen sosiaalityön kehitysvyöhykkeeksi. Hän näkee, että tällä vyöhykkeellä on mahdollisuus kehittää sosiaalityötä dialogisemmaksi ja systeemisemmäksi. Häiriötilassa eri viranomaissysteemit pyrkivät saamaan toisia viranomaissysteemejä toimimaan siten kuin omasta tarkastelukulmasta on tärkeää, jolloin asiakkaille hyödyllinen rajasysteemityöskentely ei mahdollistu. (Seikkula & Arnkil 2009, 20.)

Alatalon (2018, 75) mukaan suhdeperusteisuuden ainutlaatuisuus tulee esiin siinä, että suhdeperusteisen tiedon siirtäminen lapsen asiasta vastaavan sosiaalityöntekijän vaihtuessa koetaan vaikeaksi. Hyvät ja asianmukaiset kirjauksetkaan eivät anna sitä merkitystä, mikä saavutetaan omakohtaisesti tutustumalla. Myös Pösö (2010, 330) on saanut samankaltaisen tuloksen ja toteaa omakohtaisen suhteen kautta saatavan tiedon olevan osin dokumentoinnin tavoittamattomissa. Asiakassuhteen merkityksellisyys tulee esiin myös siinä, että tutulle työntekijälle asiakas on valmiimpi antamaan tietoa henkilökohtaisesta elämästään. Suhdeperusteisuutta arvostetaan siinä määrin, että tiedonkeruuta halutaan tehdä asiakasta ja asiakassuhdetta kunnioittaen. Näin ollen myös kiireellisissä tai vastentahtoisissa interventioissa pyritään toimimaan avoimesti ja asiakkaan osallisuus mahdollistaen. (Alatalo 2018, 94.)

Pösö (2010, 330) tuo lastensuojelun suhdeperusteisuuteen liittyen ensinnäkin esiin sen, että asiakassuhde on keino lastensuojelutyön tarpeellisuuden ja sisällön arvioimiseen. Toiseksi hän toteaa suhdeperusteisuuden näkyvän siinä, että tieto rakennetaan kunkin asiakkaan tämän hetkisestä ja menneestä elämästä sekä pyrkimyksistä käsin. Myös Alatalon (2018, 74, 99, 102–103) tutkimuksen mukaan omakohtaisen suhteen luonti sekä suhteessa rakentuva tieto mahdollistavat ammatillisen ymmärryksen muodostamista sekä auttamistyön toteutumista. Näin ollen hän korostaa, että on olemassa ”suhdeperustaisen auttamisen ja tietämisen välinen sidos”. Suhdeperusteisen työn toteutumisen esteinä on tullut esiin resurssien puutteen lisäksi rakenteellisia tekijöitä muun muassa asiakkuuden siirtyminen prosessin eri vaiheissa eri yksiköihin ja siten eri työntekijöille ei mahdollistu

suhdeperusteista työskentelyä. Suhdeperusteisuudessa ja onnistuneessa lastensuojelutyössä on kyse luottamussuhteesta asiakkaan ja työntekijän välillä sekä yhteisestä tavoitteesta ja yhteistyöstä eri toimijoiden (eri auttajatahot, asiakasperhe, asiakasperheen lähiverkosto) kesken (Ritala-Koskinen 2005, 114, 117).

Perheterapeuttinen ymmärtäminen

Lahtinen ym. (2017, 13, 35) tuovat esiin, että systeemisessä mallissa hyödynnetään perheterapeuttisia lähestymistapoja ja interventioita. Yksi osa perheterapeuttisuutta on hyvän yhteistyösuhteen vaaliminen jokaiseen perheenjäsenen myös vaiheissa, joihin liittyy vaikeiden päätösten tekemistä. Perheterapeuttinen orientaatio tarkoittaa myös valmiutta vastaanottaa ja tehdä erilaisia hypoteeseja perheen tilanteesta. Myös näiden tarkistaminen prosessin edetessä on oleellinen taito. (Fagerström 2016, 27.) Hypoteesien tekemisessä on kyse siitä, että työntekijät tulevat tietoisiksi ennakkokäsityksistään ja siitä, minkälaiset teoreettiseen tietämykseen ja käytännön kokemukseen perustuvat käsitykset ohjaavat ennakkokäsitysten muodostumisessa. Systeemisessä mallissa hypoteesien teon ohella korostetaan taitoa kohdata asiakas siten, että käsitys asiakkaan tilanteesta syntyy dialogisesti asiakasta kohdatessa. Perustuu ymmärryksen rakentuminen sitten kumpaan tahansa, niin ”tärkeintä on, että tiimi osaa perustella, miksi se päätyi työskentelemään hypoteesien pohjalta tai mikä puolestaan sai heidät valitsemaan ”ei-tietämisen” lähestymistavan”. (Lahtinen 2017, 18.)

Arnkil (1992, 51) nostaa esiin uteliaisuuden tyrehtymisen ja ylläpitämisen sekä näiden merkityksen hypoteesityöskentelyn kannalta, sillä uteliaisuus on edellytys uudenlaisten hypoteesien ja uudenlaisen toiminnan synnylle. Mikäli työskentelyssä tulee vaihe, jossa sosiaalityöntekijä ”tietää”, millainen asiakas perheineen on ja asiakas puolestaan ”tietää”, millainen sosiaalityöntekijä on, tyrehtyy uteliaisuus ja hypoteesien muuttumisen mahdollisuus häviää. Myöskään toiminnan tasolla ei tapahdu tällaisessa tilanteessa uutta, jolloin myös toiminnan kautta hypoteesit uusiutuvat samanlaisina. Alho-Konu (2005, 122) toteaa ”tietämiseen” liittyen, että perheterapeuttinen ymmärtäminen luo sijaa asiakkaiden kohtaamisissa avoimuudelle, jolloin oletuksiin perustuvan tiedon käyttäminen jää vähemmälle.

Työntekijöiden näkökulmasta perheterapeuttisessa orientaatioissa keskeistä on reflektoinnin toteuttaminen. Lisäksi työntekijän valmiuksina tarvitaan hyviä vuorovaikutustaitoja ja kykyä aitoon läsnäoloon. Henkilökohtaisina ominaisuuksina perheterapeuttisen lähestymistavan onnistumiseksi pidetään muun muassa sensitiivisyyttä, uteliaisuutta ja avointa suhtautumista. Näiden nähdään luovan

edellytyksiä esimerkiksi sen arvioimiselle, minkälaisia asioita ja missä kohtaa prosessia on turvallista perheenjäsenten kanssa tarkastella. Perheterapeuttinen ymmärrys lisäksi edesauttaa luottamuksellisen suhteen rakentamista. Työntekijän kyky antaa tilaa omalle tietämättömyydelle, työntekijän sitoutuminen yhteistyösuhteeseen ja turvallisen tapaamisilmapiirin luominen ovat perheterapeuttisen työskentelyn peruslähtökohtia. Yhteistyösuhdetta ja työn tuloksellisuutta haittaavat harvajaksoiset tapaamiset sekä työntekijöiden vaihtuminen. (Kotilainen 2017, 16–18.)

Kivistö (2015, 32, 41) on tehnyt pienimuotoisen sähköpostikyselyn perheterapiasta lastensuojelukontekstissa. Hänen mukaansa perheterapeuttinen lähestymistapa edesauttaa työntekijää käyttämään itseään ja asiakastilanteista nousevia tunteita enemmän hyödyksi. Hän kuvaa sen mahdollistavan syvällisemmän työskentelyn asiakkaiden kanssa. Hän nostaa esiin myös tavoitteen saada perheenjäsenet keskinäiseen dialogiin sekä työskentelemään perheen esiin tuomien asioiden kanssa. Alho-Konu (2005, 72, 80, 85) on saanut lastensuojelutyön perheterapeuttista orientaatiota käsittelevässä pro gradu –tutkielmassaan samanlaisen tuloksen. Hänen mukaansa perheterapeuttinen työote näyttää mahdollistavan sen, että työntekijä liittyy jokaiseen perheen jäseneseen ja lisäksi heidän lähiverkostonsa jäseniin. Tämän vuoksi perheterapeuttinen työskentelytapa antaa mahdollisuuden toimia prosessin aikana sekä jokaisen perheenjäsenen että koko perheen kanssa. Perheterapeuttinen orientaatio tuo mukanaan vuorovaikutteisempaa työskentelyä sekä ymmärtämistä perhedynamiikan toiminnasta ja tämän ymmärryksen hyödyntämisestä lastensuojelun asiakastyössä.

Kotilaisen (2017, 12–14) tutkimustulosten mukaan perheterapeuttisesta prosessista on hyötyä niin oireilevalle kuin muille perheenjäsenille. Hyötyä koetaan olleen muun muassa siitä, että on mahdollistettu koettujen tunteiden käsittely kaikkien perheenjäsenten osalta. Myös vuorovaikutuksen tarkastelu on tuottanut toivottua tulosta, sillä vastaajina olleista vanhemmista osa kuvasi prosessin aikana ymmärtäneensä, miten omalla käyttäytymisen muuttamisella saa parannettua vuorovaikutusta muihin perheenjäseniin. Perheen sisäisen tarkastelun lisäksi hyötyä koetaan olleen suvun asioiden ja vuorovaikutussuhteiden tutkimuksesta sen mukanaan tuoman ymmärryksen myötä. Nykyhetken ohella menneiden ilmiöiden työstäminen tekee näkyväksi ja ymmärrettäväksi sen, miten aiemmin koettu vaikuttaa tässä ja nyt oleviin vuorovaikutussuhteisiin. Näiden lisäksi lapsen kohtaaminen työntekijöiden toimesta kuunnellen ja välittäen hyödyttää lasta suoraan, mutta myös välillisesti, sillä vanhemmat raportoivat lapsen itse kertomien kuvausten edesauttaneen heidän ymmärrystään lapsen näkökulmasta ja siten mahdollistavan vanhemman löytämään ”uuden tavan lähestyä lasta”. Tutkimustuloksena tuodaan esiin myös se, että vanhempien kokemukseen yhteistyösuhteesta

työntekijään vaikutti se, miten työntekijä toimi ja suhtautui perheenjäseniin tapaamishuoneen ulkopuolella.

Perheterapian tavoitteena on pyrkimys vaikuttaa perheen vuorovaikutussysteemiin jokaisen perheenjäsenen hyvinvoinnin edistämiseksi. Myös lastensuojelun sosiaalityössä työskentely kohdentuu perhesuhteisiin, perheen vuorovaikutukseen sekä perhedynamiikkaan. Näin ollen molemmilla kentillä työskennellään samojen ilmiöiden parissa. Merkittävämpänä erona on se, että lastensuojelun sosiaalityössä on arviointi mukana koko ajan. Perheterapiassa puolestaan työn sisältö määrittyy hyvin pitkälle perheen esiin nostamista asioista. Perheterapeuttisen työskentelyn koetaan soveltuvan lastensuojelun sosiaalityöhön ja sillä olevan annettavaa sekä lastensuojelun asiakastyöhön, työntekijöiden teoreettisen viitekehykseen että lastensuojelutyön rakenteisiin. (Kivistö 2015, 34–36.) Sekä lastensuojelu- että perheterapiatyöskentelyä voidaan pitää muutostyönä. Myös Alho-Konu (2005, 121) on tullut johtopäätökseen, että perheterapeuttinen ymmärtäminen ja sosiaalityö ovat ”sekä-että positiossa lastensuojelutyöhön nähden”. Vaikka lastensuojelun sosiaalityöllä on yhteiskunnallisesti määritelty ja säädelty tehtävä, tukee käytännön työtä se, että ”sosiaalityön toteuttamista ohjaa perheterapeuttinen orientaatio.” Moisio (2013, 19, 26) puolestaan toteaa, että koska usein lastensuojelulapsilla tai heidän perheenjäsenillään on hoitokontakti psykiatriaan, antaa perheterapia toimivan viitekehyksen näiden auttamistahojen yhteistyöhön. Lastensuojelukontekstiin hän katsoo perheterapeuttisen työmuodon sopivan hyvin, koska sen ”ydintä on hahmottaa yksilö osana perhettä, kahdenvälistä suhdetta laajemmassa vuorovaikutussysteemissä”.

Lapsilähtöisyys

Lapsilähtöisyys systeemisessä mallissa ohjaa tekemään auttamistyötä lapsen omassa arkiympäristössä. Lapsilähtöisyys –periaate pitää sisällään myös lapsen edun. Lapsen edun katsotaan tulevan parhaalla mahdollisella tavalla todeksi lapsen ja häneen liitännäisten ihmisten välisessä vuorovaikutuksessa. Näin ollen panostaminen lapsen omien ihmissuhteiden turvallisuuteen on lapsen etua toteuttavampaa kuin byrokraattisilla käytännöillä sen varmistaminen. Lapsilähtöisyysperiaatteella varmistetaan, että ”vaikka perhe on systeemisyydessä asiakkuuden ydinyksikkö, lapsi tarpeineen ei saa jäädä varjoon”. (Lahtinen ym. 2017, 17).

Lapsi voi Alatalon (2018, 98–99) mukaan päästä aidosti osalliseksi vain, jos rakennetaan luottamuksellinen suhde asiakkaana olevaan lapseen. Hän korostaa tiiviiden tapaamisten järjestämistä, jotta työntekijä tulee tutuksi ja jotta tapaamisten yhteys hänen tilanteeseensa alkaa elämään lapsen mielessä. Tutkimuksessa tulee esiin lasten tapaamisten kahdenlainen merkitys:

toisaalta halutaan mahdollistaa se, että lapsi on itse tiedonantajana omasta ja perheensä tilanteesta, toisaalta taas lapsen kohtaaminen välittävänä aikuisena nähdään tärkeänä. Tuloksena näyttäytyy myös lapsentahtisuuden kunnioittaminen, mutta sen toteuttamisen esteenä koetaan olevan riittävän aikaresurssin puute.

Lasten osallisuuden tarkastelu lapsilähtöisyys–periaatteeseen liittyen on keskeinen teema. Helavirta (2011, 43, 66) on tutkinut lasten tuottamaa hyvinvointitietoa eri konteksteissa. Tässä yhteydessä otetaan esiin tutkimuksesta lastensuojeluun liittyviä asioita. Lastensuojelun asiakkaana olevien lasten äänen äärelle pääsemistä vartioivat lasten vanhemmat ja lisäksi monia viranomaisia. Hänen mukaansa lapsen osallistumisen kieltäminen sisältää samanaikaisesti kaksi toisensa poissulkevaa ulottuvuutta: lapsi halutaan suojata tiedon keruulta, mikä taas estää lapsen näkökulman esiin pääsemisen. Hotari, Oranen ja Pösö (2013, 149) määrittävät lapsen osallisuutta siten, että lapsen tulee voida olla ”mukana määrittämässä, toteuttamassa ja arvioimassa työtä, jota hänen etunsa turvaamiseksi tehdään.”

Tulensalo ja Muukkonen (2005, 306–309, 317) korostavat lapsen pitämistä ensisijaisena asiakkaana, vaikka työskentelysuhde on tärkeää rakentaa sekä lapseen että vanhempiin. He käyttävät tästä käsitettä ”lapsikeskeinen lastensuojelu”. Lapsikeskeisyys pääsee toteutumaan vain, jos sille on edellytykset niin ”ideologisella, työprosessien kuin kohtaamisen tasoilla”. Ideologisuus näkyy siinä, minkälaiseksi sosiaalityöntekijä mieltää lastensuojelun sosiaalityön ja minkälaisena hän näkee kohtaamisen merkityksen. Lapsen ensisijaisuuden asiakkaana tulee näkyä lapsen suorana kohtaamisena. Ei riitä, että lapsi on läsnä tapaamisessa, vaan merkittävin osa on siinä, että lapsen kokemuksia kuullaan häneltä itseltään. Näin on mahdollista saada esiin lastensuojelutyön keskiöön kuuluvaa asiaa eli sekä lapsen että hänen arkensa yksilöllisiä tarpeita, vahvuuksia ja toiveita. Vain tällöin lapsen suora auttaminen mahdollistuu. He nostavat lisäksi esiin lapsen puolella olemisen ja kuvaavat sitä seuraavasti: ”Lapsen puolella oleminen tarkoittaa lapsen turvan, suojelun ja muiden tarpeiden ensisijaisena pitämistä kaikissa tilanteissa.” Osa lapsikeskeisyyttä on lapsen systemaattinen mukana olo kaikissa lastensuojeluasiakkuuden vaiheissa: tilannearviassa, suunnitelmallisessa muutostyössä sekä kriisi- ja sijoitustyössä. Lapsen kohtaamisen ja kuulemisen tulee toteutua myös sijoituksen aikana. Lapsikeskeisyyden toteutumisen varmistamisessa systemaattinen työtapana on tärkeää. Se turvaa sitä, että jokainen lapsi kohdataan ja kuullaan. Työskentelysuhteen luominen lapsen lisäksi myös vanhempiin on kuitenkin tärkeää.

Hurtig (2003, 41, 183) tarkastellessaan lapsen paikkaa lastensuojelun perhetyön tilanteissa tulee johtopäätökseen, että lapsi tulee usein kohdatuksi epäsuorasti vanhempiensa kautta. Hänen mukaansa näin käy, koska lapsen hyvinvointia arvioidaan paljolti perheen kautta. Hurtig (2003, 37, 39) kuvaa

tällaista työskentelyä tiukuvan auttamistavan mallilla, jossa lastensuojelun työntekijä keskittyy auttamaan lapsen vanhempia, koska se nähdään tärkeimpänä keinona auttaa lasta. Lasta autetaan siis välillisesti, mitä voidaan pitää pulmallisena, jos sitä käytetään ainoana keinona lapsen auttamisessa. Tulensalo (2015, 9, 25) on sen sijaan tarkastellut lapsen osallisuutta tiedollisena toimijana lastensuojelussa rakentuvan tiedon käytännössä. Hänen mukaansa lapsen rooli näyttäytyy kolmena toimijan positiona: aktiivisena, välillisenä tai ulkopuolisena.

Törmäsen (2016, 72) pro gradu -tutkielmassa tulee esiin, että lastensuojelussa esimerkiksi lapsen läheisverkostoa kartoitettaessa kertojana on paljolti lapsen vanhemmat, vaikka periaatteellisella tasolla sosiaalityöntekijöiden mielestä lapsen tulisi saada itse olla mukana määrittämässä omia läheissuhteitaan. Forsberg (2000, 35–37, 77) tuo esiin, että osa lapsilähtöisyyttä on perheen ihmissuhdeverkoston huomiointi. Hänen mukaansa lapsen auttaminen irrallaan sosiaalisesta suhdemaailmasta on lapsen edun vastaista. Tämä ei kuitenkaan tarkoita sitä, etteikö lasta tavattaisi esimerkiksi kahden kesken, sillä lapsen lojaalius vanhempiin kohtaan voi estää häntä ilmaisemasta itseään omasta kokemusmaailmastaan käsin vanhemman läsnä ollessa. Työskentelyssä lapsen kanssa ihanne ei ole kuitenkaan muodostaa tasavertaista suhdetta, koska työntekijä joka tapauksessa omaa enemmän valtaa. Sen sijaan hyödyttävää on käyttää työskentelyssä reflektiivisyyttä, jolloin työntekijän tietoisuus lisääntyy siitä, minkälaisen arvojen, asenteiden ja muiden kulttuuristen lapsikäsitteiden ohjaamina työntekijä tekee tulkintoja lapsen kertomista tiedoista ja kokemuksista. Muina merkityksellisinä lapsen kanssa tehtävää työskentelyä edistävinä tekijöinä hän mainitsee toiminnallisuuden ja leikin käyttämisen puheen rinnalla. Myös lapsen mielikuvituksen hyödyntäminen nähdään lasta auttavana. Lisäksi tapaamisten sisäinen väljyys ja siten mahdollisuus toimia lapsen mukaan spontaanisti on lapsen edun mukaista.

Alatalon (2018, 100) lisensiaatin tutkimuksessa lapsen osallistamisen ja toimijuuden tarkastelua laajennetaan sosiaalityöntekijä–lapsiasiakas –suhteen ulkopuolelle ja todetaan, että niiden toteutuminen voidaan varmistaa myös jonkun muun lapsen tuntevan työntekijän toimesta. Täten välillisesti toisen työntekijän kautta toteutuvaa välittävää kohtaamista tai välillisesti saatua lapsen kertomaa tietoa arvostetaan yhtä lailla. Toteutustapaan vaikuttavat tekijät liittyvät sosiaalityöntekijän ”osaamiseen, käsiteltävien asioiden luonteeseen, lasten yksilöllisiin ominaisuuksiin ja vanhempien suhtautumiseen”. Arviointia toteutustavasta tehdään, jotta lapsen etu pääsee toteutumaan ja häntä saadaan suojeltua haitallisilta tapaamisilta. Perttula (2014, 45, 69, 79) on todennut, että lapsen etu määrittyy suhteessa lapsen tarpeisiin ja niihin vastaamiseen. Lapsen tarpeiden määrittelyä edeltää vaihe, jossa määritellään, minkälaista poikkeavuutta joko lapseen itseensä tai hänen vanhempiainsa liittyy. Tuloksenaan hän toteaa myös sen, että lapsen etua ei arvioida yksittäisen poikkeavuuden

näkökulmasta, vaan kyse on kokonaisarviosta. Hänen mukaansa poikkeavuuksien ja tarpeiden tarkastelun kautta voidaan vastata siihen, minkälaisia edellytyksiä tulee kulloinkin olla lapsen edun toteutumiseksi.

Asiakkaan osallisuus ja kohtaaminen

Lahtisen ym. (2017, 17–18) mukaan systeemisen mallin ”asiakkaan osallisuus ja kohtaaminen” –periaatteen pyrkimyksenä on päästä eroon palvelurakennelähtöisestä palvelujen tarjoamisesta ja tarjota niitä sen sijaan asiakkaiden kokemien tarpeiden pohjalta. Periaatteen toteutuminen edellyttää systeemisyyttä –periaatteen yhteydessä kuvattua työntekijän reflektiotaitoa. Asiakkaan osallisuuteen ja kohtaamiseen liittyvät niin kunnioittava suhtautuminen kuin pyrkimys kuunteluun ja aitoon dialogiin. Merkityksellistä on kysyä asiakkaiden omia näkemyksiä ja välttää etukäteen tai asiakkaiden puolesta tietämistä. Kaikissa kohtaamistilanteissa ja kaikissa lastensuojelun työskentelyvaiheissa asiakkaiden osallisuutta tulee lisätä niin, että heidän äänensä ja kokemuksensa tulevat kuulluiksi ja työskentelyssä huomioiduksi.

Alho-Konu (2005, 122) toteaa dialogisuuden mahdollistavan sen, että asiakkaan ja työntekijän näkemykset eivät kilpaile keskenään, vaan tilanteen tarkastelu ja määrittely toteutuu yhteisessä vuorovaikutuksessa. Molempiin suuntiin toteutuva kuunteleminen tekee molemmista asiantuntijoita ja dialogin osallistujia. Muukkosen (2013, 165, 168) määritelmän mukaan ”osallisuus edellyttää tekoja, joissa annetaan mahdollisuus osallistua johonkin tai päästä osalliseksi jostakin”. Hän käyttää käsitettä ”yhdessä toteutettava asiakkuus”, jolla viitataan lapsi- ja aikuisasiakkaiden mukaan ottamiseen osallisiksi lastensuojeluasiakkuuden kaikkiin vaiheisiin. Osallisuus kuitenkin edellyttää asiakkaalta saadun tiedon sekä asiakkaalle annetun tiedon muuttumista ymmärrykseksi. Samansuuntaisen tuloksen ovat saaneet Laitinen, Ojaniemi ja Tallavaara (2007, 121), sillä heidän mukaansa se, että asiakkaalle annetaan häntä koskevaa tietoa puutteellisesti tai annettu tieto informoidaan muodossa, joka ei ole asiakkaan ymmärrettävissä (esimerkiksi ammatillisia käsitteitä käyttäen), on este aidolle asiakkaan osallisuudelle.

Niemisen ja Lähdeksen (2014, 43–44) mukaan asiakkaan kuulluksi tuleminen ja vaikutusmahdollisuus päätöksiin ovat osa osallisuutta. Lisäksi he tuovat esiin, että ilman luottamusta viranomaiseen ei asiakkaan osallisuus mahdollistu. Heidän tutkimuksensa mukaan sijaishuollossa olevien nuorten kokemukset ovat jaettavissa kahteen ryhmään: luottavaisiin ja varautuneisiin. Luottavaiset kuvasivat kokemusta kuulluksi tulemisesta, itsen ja läheisten vaikutusmahdollisuutta viranomaispäätöksiin sekä omasta autonomiasta. Sen sijaan varautuneet kuvasivat sitä, että vaikka

heidän mielipide pyritään kuulemaan, ei se vaikuta viranomaispäätöksiin. Kuvattiin myös sitä, että läheiset tulivat nuoria paremmin kuulluiksi, mutta myös läheisten kuuleminen oli varautuneiden kohdalla heikompaa kuin luottavaisten kohdalla. Varautuneet nuoret kokivat, että läheistenkään kuulemisessa ei ollut vaikutusta viranomaispäätöksiin.

Nieminen ja Lähdes (2014, 43) toteavat, että asiakkaan kokemus luottamuksesta viranomaiseen vaikuttaa kokemukseen osallisuudesta. Luottamusta taas ei synny ilman vuorovaikutusta, sillä ”luottamus tai varautuneisuus ei ole nuoressa itsessään automaattisesti oleva ominaisuus, vaan se syntyy suhteessa muiden ihmisten kanssa.” Kuitenkin suurin osa lastensuojelun sosiaalityöntekijän vuorovaikutuksesta asiakkaan kanssa tapahtuu muiden osallisten läsnä ollessa ja jopa 42 % kontakteista tapahtuu pelkästään ammattilaisten välillä. Kaikkiaan asiakkaan ja sosiaalityöntekijän kahdenkeskisiä kohtaamisia on vähäisesti. (Laitinen ym., 86–87).

Vaikka valtaosassa kohtaamisista asiakas on itse läsnä, tapahtuu paljon vuorovaikutusta ammattilaisten kesken ilman asiakkaan osallistumista. Ilman asiakasta käydyt keskustelut koetaan työntekijänäkökulmasta hyödyllisiksi, mutta asiakkaille ne välittyvät mahdollisuutena salata heiltä tietoa sekä sopia asiakkaita koskevia asioita etukäteen. Siksi ”asiakkaan näkökulmasta katsottuna työntekijöiden keskinäiset palaverit herättävät epäluuloisuutta ja epäluottamusta”. Tällainen työskentelytapa johtaa siihen, että asiakas ja hänen tilanteensa hahmottuu lastensuojelun sosiaalityöntekijälle välillisesti muiden ammattiauttajien kertoman perusteella. Työn verkostoluonne näyttäytyy siten, että asiakas kohdataan useinmiten verkostomaisissa kokoontumisissa. Näissä taas asiakkaalle välittyy kokemus, että ammattiauttajat ovat yhdessä rintamassa eikä aidolle dialogisuudelle ole tilaa. Edellä mainitut toimintatavat kertovat siitä, että lastensuojelutyö mielletään sosiaalityöntekijöiden toimesta palveluohjauksena, jolloin muutostyöntekijöinä eivät toimi lastensuojelun sosiaalityöntekijät, vaan muut hoito- ja palveluverkoston toimijat. On kuitenkin syytä kriittisesti arvioida, riittääkö muualla hoito- ja palveluverkostossa tehtävä muutostyö lastensuojelullisten tarpeiden poistamiseen ja voidaanko muilta toimijoilta edes edellyttää lastensuojelutyön tarpeista käsin muutostyön tekemistä. (Laitinen ym. 2007, 86–87, 89–91, 111.)

Verkostokeskeisen työskentelyn koetaan vähentävän asiakkaiden osallisuutta. Perhekeskeisellä työskentelyllä on sama haittapuoli. Kun kohtaamiset tapahtuvat pääosin useamman perheenjäsenen tai koko perheen läsnä ollessa, ei kaikkia asioita ole mahdollista perheenjäsenenä ottaa toisten läsnä ollessa puheeksi. Tällaiset ”kohtaamistilanteet eivät tue sellaisten asioiden puheeksi ottamista, jotka sisältävät perheen sisäisiä valta- ja salaisuusrakenteita”. Tutkimuksessa tullaan johtopäätökseen, että

”lastensuojelun kohtaamisen areenat eivät aina mahdollista asiakkaan äänen kuulemista”. (Laitinen ym. 2007, 90–91, 100, 111.)

Muukkonen (2013, 167–169, 173) käsittelee artikkelissaan nimenomaisesti lapsen osallisuutta. Hän erittelee kohtaamis- ja prosessiosallisuuden. Kohtaamisosallisuudessa viitataan yksittäisiin tapaamisiin, joiden aikana lapsen osallisuus mahdollistetaan. Tämä taas edellyttää dialogista kohtaamista. Prosessiosallisuudessa on puolestaan kyse siitä, että lapsen kuuleminen ja lapselle tiedon anto häntä koskevassa asiassa toteutetaan asiakasprosessin kaikissa vaiheissa. Prosessiosallisuudesta voidaan puhua vasta, kun lapsen kertoma ja hänen saamansa tieto tekevät hänestä asiakkaana osallisen omassa asiassaan. Tähän liittyy edellytys, että niin annettu kuin saatu tieto on lapsen ymmärrettävissä.

Toteutumista tukevat rakenteet

Keskeisin rakenne lastensuojelun systeemisessä mallissa on lastensuojelutyön sisällä toimiva tiimi. Tiimin jäseninä toimivat konsulttisosiaalityöntekijä, sosiaalityöntekijä, lapsen sosiaalityöntekijä, perheterapeutti tai klinikko ja yksikön koordinaattori. Konsulttisosiaalityöntekijä johtaa tiimin toimintaa, huolehtii toimivasta infrastruktuurista sekä työskentelyä edistävästä ilmapiiristä. Lisäksi hän työskentelee muiden jäsenien rinnalla, konsultoi tarpeen muita tiimin ulkopuolisia ammattilaisia, kantaa kokonaisvastuun asiakasprosesseista ja saa säännöllisen tuen esimieheltään. Esimiehen kanssa käytävät keskustelut keskittyvät päätöksenteon laatutekijöihin ja ammatilliseen kehittymiseen. Sosiaalityöntekijän tehtävänä on niin perheen kuin yksikön tapaamisissa toimia vanhempien työntekijänä. Lapsen sosiaalityöntekijän tehtävänä on puolestaan edellä mainittujen kontekstien lisäksi varmistaa lapsen äänen kuuluminen kaikissa niissä yhteyksissä, joissa lapsi hoitosysteemissä on mukana. Lapsen sosiaalityöntekijän tehtäväkuvalla halutaan varmistaa, ettei lapsen näkökulma katoa perhekeskeisessä työotteesta. Yksikön koordinaattori vastaa kalenterien hallinnasta, kirjaamisista, kokousaikojen varaamista ja hyvin pitkälti muista juoksevista ja paperiasioista. (Trowler & Goodman 2012, 18–20; Fagerström 2016, 21–24.) Tiimirakenteessa suomalaisen lastensuojeluperinteen näkökulmasta uudenlaista on se, että lastensuojelun tiimin jäseneksi tulee toisesta organisaatiosta perheterapeutti (tai klinikko). Perheterapeutti tuo tiimiin ensisijaisesti perheterapeuttisen orientaation. Lisäksi hän voi saumattomasti saattaa taustaorganisaatioonsa työntekijän kanssa hoitosuhteeseen asiakkaana olevan lapsen, hänen perheenjäsenensä tai koko perheen. (Lahtinen ym. 2017, 18.)

Tiimin kokoontumisissa kyse ei ole vain kertyneen tiedon vaihtamisesta, vaan pyrkimys on saada työntekijöiden ja sitä kautta asiakkaiden käyttöön erilaisia perspektiivejä asiakkaiden tilanteisiin.

Näin varmistetaan, että perheen elämästä muodostuu monipuoliset tekijät ja vivahteet huomioiva kokonaiskuva. Periaatteeseen kuuluu lapsen ja perheen asioihin liittyvän tiedon kuuleminen ja käyttöön ottaminen kaikilta mukana olevilta toimijoilta (lapselta, vanhemmilta, läheisiltä ja ammattitoimijoilta). Näin ollen monitoimijuus on keskeistä mallia toteutettaessa. Yksikkötyöskentely takaa lisäksi sen, että yhden työntekijän ollessa pois töistä, löytyy aina joku, joka on tietoinen lapsen ja perheen tilanteesta. Tämä puolestaan merkitsee asiakkaan kannalta työskentelyn jatkuvuutta. Yksikkötyöskentely antaa lisäksi jokaiselle tiimin työntekijälle mahdollisuuden toimia asiakkaan tukena laajemmassa verkostossa. (Trowler & Goodman 2012, 20; Fagerström 2016, 21–25; Lahtinen ym. 2017, 18.)

Mallin toteutumista tukeviin rakenteisiin liitetään myös, että lapselle ja perheelle on tarjota sellaista apua tai tukea, ”jota on monitoimijaisesti arvioitu tarvittavan”. Merkityksellistä on, että mukana olevat läheis- ja ammattitoimijat ovat sekä lapsen, perheen että lastensuojelutyöntekijän käytettävissä lapsen edun mukaisesti. Tärkeänä pidetään myös sitä, että eri taustaorganisaatioista toimivien ammattilaisten kesken jaetaan yhteisesti systeemistä ymmärrystä sekä joustavasti integroidaan lapsen ja perheen käyttämiä palveluita. (Lahtinen ym. 2017, 18.) Asiakkaiden kanssa välittömässä kontaktissa olevat työntekijät käyttävät asiantuntijuuttaan ja tekevät päätöksiä asiakkaita tavattaessa ilman hyväksynnän hakemista esimieheltä tai olemassa olevien organisaatiolähtöisten sääntöjen vuoksi. (Trowler & Goodman 2012, 21; Fagerström 2016, 24.)

Periaatteen mukaan organisaatioissa tulee työskennellä ihmisiä, joilla on vahvaa osaamista, halua ja kykyä tunnistaa sekä suunnitella toimivia perheinterventioita. Lisäksi tarvitaan kykyä toimia riskitilanteissa. Strategian avulla varmistetaan, että työntekijöillä oleva osaaminen hyödynnetään. Tarkoitus on sisällyttää tuki ja kehittyminen luontevaksi osaksi työ kulttuuria. Lisäksi työntekijöiden pysyvyys ja viihtyvyys ovat keskeisiä sisältöjä. (Trowler & Goodman 2012, 17–18; Fagerström 2016, 20.) Oleellista toteutumista tukevien rakenteita kannalta katsotaan olevan, että jokainen omasta roolistaan käsin tiedostaa omien sanomistensa tai sanomatta jättämisten vaikuttavan työskentelyyn. Lisäksi on tärkeää olla tietoinen omasta vallastaan ja vaikutusvallastaan sekä suhtautuvan niihin kriittisesti, jotta sekä valtaa että vaikutusvaltaa käytetään tarkoituksenmukaisesti. Johdon vallan käytön tulee palvella lasten ja perheiden parasta sekä työntekijöiden toimintaedellytyksiä. Luottamus johdon ja työntekijöiden välillä välttämätöntä, jotta johto ei koe tarvetta puuttua asiakastilanteisiin ja jotta työntekijät voivat aina tarvittaessa hakea tukea johdolta. Rakenteiden tulee tukea organisaation kaikissa osissa systeemisen mallin toteutusta. Näin ollen esimerkiksi päätöksenteon, rahoitusjärjestelmien, rekrytointi-, arviointi- ja tietojärjestelmien sekä suoritteiden ja tuloksellisuuden seurannan toteutuksen tulee palvella asiakastyötä. Asiakastyön käytännöissä on puolestaan tarkoitus

hyödyntää kokemusasiantuntijuutta. Organisaatiossa käytössä olevien järjestelmien tulee toimia helpottamaan perheiden kanssa tehtävää tehokasta työskentelyä. (Trowler & Goodman 2012, 20, 22–23; Fagerström 2016, 24–25, 28.)

Liikanen (2013) on pro gradu -tutkielmassaan Helsingin Sanomissa julkistettuja uutisartikkeleita ja mielipidekirjoituksia aineistonaan käyttäen tutkinut, minkälaisia selontekojäseniä sosiaalityöntekijät ja muut alan asiantuntijat antavat liittyen Eerikan tapaukseen ja lastensuojelun sosiaalityöhön. Tutkimuksen mukaan (Emt., 36–55) voidaan erottaa kolme erilaista selontekokategoriaa: resurssiselonteot, työn organisointiin ja käytäntöihin liittyvät selonteot ja lastensuojelun julkisuuskuvaa liittyvät selonteot. Näistä käsitellään liitännäisenä toteutumista tukevat rakenteet – periaatteeseen kahta ensimmäistä selontekokategoriaa. Resurssiselontekoina tulevat esiin vaillinaiset taloudelliset (alhainen palkkataso ja kunnallinen lastensuojelupalvelujen budjetointi), henkilö- (henkilöstön vähyys ja vaihtuvuus sekä suret asiakasmäärät) ja aikaresurssit (muodostuu taloudellisten ja henkilöresurssien vajeen myötä). Puutteellisen aikaresurssin myötä työ tehdään kiireessä, jolloin työssä virhearvioinnin tekemisen mahdollisuus kasvaa eikä asiakkaiden kohtaamiseen ole riittävästi aikaa. Työn organisointiin ja käytäntöihin liittyviin selontekoihin kuuluvat muun muassa kunnallisen päätöksenteon lyhytnäköisyys, palveluiden alibudjetointi, puutteet lastensuojelun johtamisessa, työnjaon epätarkoituksenmukaisuus, vaillinaisen kirjaamiskäytäntö, viranomaisprosessien pitkät käsittelyajat sekä viranomaisyhteistyöhön liitännäiset vaikeudet (tiedonkulun sujumattomuus ja yhteistyön jäykkyys).

Paasio (2014, 139–141) on puolestaan tutkinut näyttöön perustuvan sosiaalityön käytäntöjä ja löytänyt neljä erilaista ulottuvuutta, joilla voidaan parantaa asiakkaan hyvinvointia. Näitä ovat arvostava vuorovaikutus sekä ongelman tunnistaminen ja sen ratkaisemiseksi tehokkaaksi osoitetun menetelmän käyttäminen. Kaksi muuta ulottuvuutta ovat relevantin tiedon antaminen asiakkaalle liittyen tunnistettuun ongelmaan sekä sosiaalityön prosessin hallinta. Tässä yhteydessä nostetaan esiin sosiaalityön prosessin hallintaan liittyviä asioita. Sosiaalityöhön tulee prosessin hallitsemiseksi luoda vähintään kaksi käytäntöä: prosessin alussa tehdään kattava tilannearvio ja prosessin aikana toteutetaan systemaattista hyvinvoinnin muutoksen seuranta. Kattavan tilannearvion merkitystä ei voi olla liikaa korostamatta, koska vain siten voidaan saada käsitys siitä, mikä ilmiö hyvinvointia uhkaa, mikä on eletyn elämän osuus siihen ja minkälaiset ratkaisuvaihtoehdot ovat muutoksen mahdollistajia. Hyvinvoinnin muutoksen seurannan arvo on taas siinä, että pienenkin hyvinvointia lisäävän muutoksen huomioiminen on merkittävä askel pysyvämpään muutokseen. Muutoksen systemaattiseen seurantaan ei riitä asiakkaan kokemuksista kysyminen, vaan käytettävissä tulee olla muitakin hyvinvoinnin mittareita. Vaikka sosiaalityöntekijän tulee kohdata jokainen asiakas

yksilöllisesti, niin ilman tiedon systemaattista keräämistä, ei saada luotua sosiaalityön näyttöön perustuvaa tietopohjaa.

Jaetut arvot ja yhteensovitettu johtaminen

Lastensuojelun systemisen mallin käyttöönoton ja toimivuuden kannalta on keskeistä, että organisaatioon muodostuu yhteinen arvopohja. Tämän arvopohjan tulee rakentua sille, että ihmisen kunnioittaminen sekä suhdeperusteinen sosiaalityö nähdään merkityksellisinä lastensuojelutyössä. (Lahtinen 2017, 19.) Mallissa korostetaan yhteisen arvopohjan tärkeyttä, koska hektisessä ja paineiden alaisena työskentelyssä on riski, että työn tarkoitus unohtuu (Organisational Context). Sosiaalityön yksikköön valittavan työntekijän on oltava halukas ja kyvykäs toimimaan systemisen ajattelun periaatteiden mukaan. Kouluttautuminen systemiseen malliin kuuluu jokaiselle yksikön työntekijälle. Tiivis yhteistyö mm. yliopistojen kanssa nähdään työntekijöiden osaamisen ja kehittämisen oleellisena osana. (Trowler & Goodman 2012, 23–24; Fagerström 2016, 26.) Johdon tehtäväksi sen sijaan tulee organisaation rakenteiden luominen sellaisiksi, että kaikki toimintakäytännöt tekevät kohtaamistyön mahdolliseksi (Lahtinen 2017, 19). Siten jaetut arvot ja yhteensovitettu johtaminen –periaate nivoutuu yhteen toteutumista tukevien rakenteiden kanssa.

Arvopohja tulee olla yhteisesti jaettua sekä työntekijöiden että johdon kanssa. Oleellista on, että myös poliittiset päättäjät sitoutuvat tähän arvopohjaan. Ei siis riitä, että niin sanotut kovat arvot eli organisaation rakenne, strategiset tavoitteet sekä asiakas- ja organisaatiosysteemi luodaan toimiviksi, vaan myös niin sanottujen pehmeiden arvojen eli työntekijöiden ja johdon asenteiden, asiakkaan kohtaamistaitojen sekä suhdeperusteisen työotteen omaksuminen tulee olla pysyvä osa lastensuojelutyötä, jotta systeminen työskentely pääsee toteutumaan. (Lahtinen ym. 2017, 18–19.) Mallin arvopohjaan kuuluu lisäksi se, että työntekijöihin suhtaudutaan organisaation merkityksellisempänä voimavarana. Tähän liittyen organisaation tulee satsata rekrytointiin ja henkilöstön oikeanlaiseen sijoittamiseen. (Organisational Context.)

Jaetut arvot ja yhteensovitettu johtaminen limittyy mallin systemisyys periaatteeseen muun muassa siten, että johdon tulee arvioida jokaista suunnittelemaansa ja toteuttamaansa muutosta myös yksittäisten työntekijöiden työn tekemisen näkökulmasta. Systemisyys -periaatteen mukaisesti mallin arvona on myös se, että yksittäistä työntekijää ei moitita epäonnistumisesta, vaan asiaa tarkastellaan laajemmin muun muassa työn organisoinnin näkökulmasta. Jokaisen työntekijän tulee omata myös se arvo, että lapsi pidetään aina perheensä parissa, ellei lapsen turvallisuus sen vuoksi vaarannu. Yhteisenä arvona luotetaan siihen, että työntekijän tehtävänä ei ole yksipuolisesti

määritellä, mikä tilanteessa auttaa, vaan vaikuttavampaa on toimia perheen omaan ymmärrykseen nojautuen. (Organisational Context; Trowler & Goodman 2012, 16–17.)

Salmi (2014) on tarkastellut kunnallisen sosiaalityön strategian ohjauskykyä ja sen yhtenä osa-alueena arvojen ohjausvaikutusta. Hän toteaa, että organisaatioiden on syytä selvittää, miten organisaatioille luodut arvot sopivat työntekijöiden arvoihin. Näkemys perustuu tutkimuksessa saatuun tulokseen, jonka mukaan työtä ohjaavat ensisijaisesti ”työntekijöiden omat henkilökohtaiset ja ammattieettiset arvot, eivätkä strategiassa mainitut arvot”. Omien arvojen merkitys tapaan tehdä työtä ja kohdata asiakkaat on suuri. Näin ollen organisaation arvoilla olisi oletettavasti merkittävämpi ohjausvaikutus, jos työntekijät voisivat niihin samaistua omien arvojensa kautta. Esiin tulee sosiaalityöntekijöiden tyytymättömyys sen suhteen, että organisaation arvot eivät kaikilta osin toteutuneet organisaation toiminnan eri tasoilla. Organisaation sisäisen arvokeskustelun käyminen koetaan tarpeelliseksi arvojen samansuuntaisesti ymmärtämisen lisäämiseksi. Arvokeskustelu varmistaa myös sosiaalityön arvojen huomioimista työn tuloksellisuustavoitteissa. Organisaation arvojen ohjausvaikutus tulee parhaiten esiin vaikeissa asiakastilanteissa ja tuolloin niistä saadaan taustatukea omalle toiminnalle. Tuloksena todetaan, että arvojen olemassaolo ei ole tae laadukkaasta ja tuloksellisesta työskentelystä, vaan niiden lisäksi tarvitaan työskentelyä tukevaa organisointia ja toimivia rakenteita. (Emt., 47–49.) Myös Kotilainen (2017, 18–19) tuo esiin, että organisaatorakenteet vaikuttavat yhteistyösuhteiden jatkuvuuteen ja sitä kautta niiden laatuun. Ilman organisaation antamia edellytyksiä, ei hyvät valmiudet omaava työntekijä pääse hyödyntämään osaamistaan asiakkaiden hyväksi.

Mattila (2012, 75) on tullut toimivan organisaation edellytyksiin liittyen pro gradu -tutkielmassaan johtopäätökseen, että organisaation toimivuutta ja sosiaalityön sujuvuutta edistävät yhteiset arvot. Ei kuitenkaan riitä, että organisaation arvot on määritelty sosiaalityön arvojen mukaiseksi, jos johto toimii ristiriitaisesti suhteessa organisaation arvoihin. Yhteentörmäys näyttää tulevan siitä, että organisaatiotasolla tähtäin on tehokas tuloksellisuus, kun taas sosiaalityössä tavoitellaan vaikuttamista asiakkaiden hyvinvointiin ja yhteiskunnallisiin epäkohtiin. Näyttää myös siltä, että mitä enemmän organisaatio haluaa taloudellisilla mittareilla osoitettavaa työn tuloksellisuutta, sitä vähemmän sosiaalityöntekijä voi panostaa ajallisesti asiakkaan kohtaamistyöhön, koska se ei johda riittävien suoritteiden osoittamiseen.

3.2 Systeminen malli tutkimuskohteena

Lastensuojelu on ollut tutkimuskenttänä kiinnostava jo pitkään niin Suomessa kuin ulkomailla. Tutkimuksia on tehty aina opinnäytetöistä väitöskirjatasoisiin tutkimuksiin. Tutkimusnäkökulmana on ollut muun muassa asiakas (lapsi, vanhempi, perhe) ja työntekijä sekä asiakasprosessin, työskentelymallien tai teorioiden toimivuuden tarkastelu. Pösön (2011, 112–113, 125) mukaan ominaista suomalaiselle lastensuojelulle on ollut puhua ”tarpeesta lastensuojeluun”, ”lastensuojelun asiakkaasta” ja ”päättöksistä lapsesta huolen pitämiseksi”. Suomalaisessa lastensuojelussa on ollut eri aikoina vallalla erilaiset työskentelytavat. 1990-luvun puolivälissä nousi keskiöön perhekeskeinen työskentely, vaikka se oli jo aiemminkin ollut mukana lastensuojelutyössä. 2000-luvun alussa painotus siirtyi lapsikeskeiseen työskentelyyn. (Lahtinen ym. 2017, 16.) Nyt ollaan mahdollisesti menossa kohti systemisesti työskentelyä ja siksi siihen liittyvä tutkimustyö on ajankohtaista ja merkittävää.

Cross, Hubbard ja Munro (2010, 49–50) ovat tutkineet systemisen lähestymistavan aikaan saamia muutoksia niin organisaation, sosiaalityön prosessien kuin asiakkaan olevien lasten ja heidän perheidensä kannalta. Tutkimuksessa systemisen mallin todetaan tukevan työntekijöiden reflektointia oppimista sekä osaamisen kehittämistä yhdessä. Sosiaalityön painopisteen havaitaan siirtyneen asiakkaisiin. Sosiaalityön prosessien ja käytäntöjen todetaan muuttuneen tieteellisen ja hyväksi nähdyn kokemustiedon suuntaan. Tutkimus osoittaa lisäksi, että systemisen mallin myötä huostaanottojen määrät pienenevät, sama perhe ei tullut toistamiseen tai useasti lastensuojelun asiakkaaksi sekä työntekijöiden sairauspoissaolot vähenivät. Jenkins, Tilbury, Mazerolle ja Hayes (2017, 162, 169–171) tutkivat aiempiin tutkimuksiin pohjautuen saman lapsen päätymistä toistuvasti lastensuojelun asiakkuuteen. He tulevat muun muassa tulokseen, että aiemmissa tutkimuksissa löydettyjen selitysten välillä on epä johdonmukaisuutta ja että sellaisia syitä ei ole tavoitettu, joita hyödyntämällä saman lapsen lastensuojeluasiakkuuskierre saataisiin katkeamaan. Siihen on todettu liittyvän epärelevantit, tehottomat ja riittämättömät palvelut. He suosittavat systemiteoreettista tarkastelua sen havaitsemiseksi, mitä monimutkaisessa auttamisjärjestelmässä tapahtuu niin lastensuojelun sisäisten kuin siihen liitännäisten muiden auttajatahojen välisessä vuorovaikutuksessa. Tällä tavalla on mahdollista saada näkyviin se, mitä niiden suhteen on muutettava, jotta saman lapsen asiakkuudet eivät toistu. Tämä antaisi relevanttia tietoa myös poliittisille päättäjille.

Forrester ym. (2013, 16–17, 178–182) ovat tutkiessaan systemistä mallia keskittyneet tarkastelemaan, miten malli vaikuttaa käytännön työhön vertaillen sekä systemisesti että perinteisesti toimiva tiimejä. Tutkimustuloksina tuli esiin, että systeminen malli teki asiakkaiden

näkökulmasta palvelusta johdonmukaisempaa, keskustelusta ja päätöksenteosta informatiivisempaa asiakkaille itselleen sekä asiakastyöhön liittyvästä ammattilaisten välisestä keskustelusta laadukkaampaa. Lisäksi työntekijöiden osaamisen todettiin kehittyneen. Systemisesti työskenteleviin työntekijöihin kohdistuu myös vähemmän väkivallan uhkaa ja aggressiota vanhempien taholta.

Myös Munro (2011) on tutkimuksensa yhtenä osana tarkastellut, miten RSW-mallin mukanaan tuomat muutokset lastensuojelutyössä ovat vaikuttaneet asiakkaina olleisiin lapsiin ja heidän perheisiinsä. Myönteisiä muutoksia on havaittu myös työntekijä- ja organisaatiotasolla. Työn selkeä koordinointi on antanut sosiaalityöntekijöille mahdollisuuden käyttää enemmän aikaa perheiden kohtaamiseen. Myös se, että asiakkaat kohtaava työntekijä on voinut tehdä päätöksiä itsenäisesti, on ollut asiakkaille merkittävää, koska se on nopeuttanut asioiden etenemistä. Näyttöön perustuvan tutkimustiedon käyttäminen on tarkoittanut lapsille ja perheille relevantin avun saamista. Mallin mukainen työskentely on vähentänyt samojen lapsien päätymistä toistamiseen tai jopa useammin lastensuojelun asiakkaaksi. Lisäksi asiakkuusaika on lyhentynyt. Vuorovaikutuksen koetaan muuttuneen paremmaksi niin sosiaalityöntekijän ja perheen välillä kuin muiden ammattilaisten kanssa. Tuen ja avun saaminen sosiaalipalvelujärjestelmästä parani muidenkin kuin lastensuojelupalvelun osalta. (Emt., 152, 154, 157.)

Työntekijöiden aktiivinen oppiminen nosti heidän osaamistasoaan ja tehdyt interventiot alkoivat toimia vaikuttavammin asiakkaisiin. Asiakkailta saadun palautteen mukaan he kokivat osallisuutensa toteutuneen RSW-mallissa paremmin kuin aiemmin. Merkittävää on se, että asiakkaat kokivat työntekijöiden kiinnostuksen heitä ja heidän näkemyksiään kohtaan lisääntyneen. Työntekijöiden näkemys perheen vahvuuksista ja riskeistä annettiin asiakkaille tiedoksi, mikä puolestaan lisäsi asiakkaiden luottamusta työskentelyyn ja siihen, että tarvittavat asiat saadaan muuttumaan. Työn uudelleen organisointi siirsi työvoimaa pois virastosta asiakkaiden kohtaamistyöhön. Työntekijöiden poissaolot vähentyivät, mikä näkyi asiakkaille työntekijöiden vähäisenä vaihtumisena ja on arvioitu, että se osaltaan on lisännyt perheiden vakautumista. Organisaation tietoisuus toimintojensa hyvistä ja haitallisista puolista lisääntyi RSW-mallin käyttöönoton myötä. (Munro 2011, 158-160, 166.)

Lastensuojelutyön systemisen mallin tutkimustyö on Suomessa vasta meneillään. Elina Aaltio (THL) ja Nanne Isokuorti (väitöskirjatutkija, Helsingin yliopisto) tekevät laajaa valtakunnallista tutkimusta niiden kuntien lastensuojelutyöstä, joissa systeemistä mallia jo käytetään tai joihin sitä pilotoidaan. Myös Itä-Suomen yliopisto tekee tutkimustyötä Mäntsälän lastensuojelun systeemisestä mallista. (Petrelius 2017, 14.) Lisäksi ainakin Jyväskylän ja Helsingin yliopisto-opiskelijoilla on

tekeillä pro graduja aiheesta. Systeemiseen malliin liittyvää suomalaista käyttöperusteista tutkimustietoa ei siis vielä ole saatavilla.

Tässä yhteydessä on tärkeää mainita, että ajankohtaisesti on Suomessa menossa myös ylisosiaalineuvos Aulikki Kananojan tekemä selvitystyö, jonka toimeksiantajana on sosiaali- ja terveysministeriö. Selvitystä tehdään siitä, miten lastensuojelutyön kuormittavuutta voitaisiin vähentää. ”Selvitys tehdään osana lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelmaa (LAPE), jossa luodaan sisältöä ja rakenteita sote-uudistukseen.” Selvityksessä on pyydetty etsimään ratkaisuja lastensuojelutyön kuormittavuuteen, tarkastelemaan työn organisointia sekä henkilöstön riittävyyttä ja vaihtuvuutta. Toiminta-aika selvitystyölle on 2018 vuoden loppuun, joten sen tulokset eivät ole vielä käytettävissä. (Sosiaali- ja terveysministeriö, C.)

4 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS SOSIAALITYÖN KÄYTÄNTÖTUTKIMUKSENA JA METODOLOGISET VALINNAT

Tutkielmani on laadullinen eli kvalitatiivinen tutkimus. Hirsjärvi, Remes ja Sajavaara (2004, 130, 155) kuvaavat kvalitatiivista tutkimusta todellisissa tilanteissa tapahtuvaksi. Käyttämäni menetelmät mahdollistavat tutkittavien näkemysten esille tulemisen, mikä on myös laadulliselle tutkimukselle ominaista. Lisäksi se, että kohdejoukon valinta on tapahtunut luonnollisten olosuhteiden ohjaamana, on kvalitatiiviseen tutkimukseen kuuluvaa. Tutkielmani voidaan katsoa paikantuvan sosiaalityön käytäntötutkimukseen, sillä prosessin eri vaiheissa on ollut vuorovaikutusta käytännön edustajien ja tutkijan kesken. Päädyin raportin sujuvuuden ja luettavuuden kannalta siihen, että kuvaan tutkielmani ja sosiaalityön käytäntötutkimuksen yhtäläisyyksiä pitkin tätä tutkimusasetelmaa koskevaa lukua. Irrallinen luku sosiaalityön käytäntötutkimuksesta ei olisi palvellut niin hyvin ja toistolta välttyminen eri alalukujen kesken olisi ollut lähes mahdotonta. Luvun alussa esitän tutkimuskysymyksen ja käyttämäni aineistonkeruu- ja analyysimenetelmät. Perustelen myös niiden suhteen tekemiäni valintoja. Luvun lopussa käsittelen tutkimuksen eettisiä näkökohtia. Tutkimusprosessin kuvausta tapahtuu pitkin tutkimusasetelmaa koskevaa lukua.

4.1 Tutkimuskysymys

Tutkimukseni toteutuu samanaikaisesti, kun tutkimuskohteina olevien kuntien lastensuojeluun pilotoidaan THL:n ja maakunnallisen SATULA-hankkeen tukemana systeemistä mallia. Tutkimuksen tarkoituksena on selvittää, minkälaisia sisältöjä systeeminen malli saa lastensuojelun työntekijöiden puheesta. Tutkimuskysymys on:

Millaisena lastensuojelun systeeminen malli rakentuu lastensuojelun tiimiläisten puheesta?

Tutkielman aiheen täsmennyttyä otin yhteyttä lokakuun 2017 alussa Satakunnassa niihin kuntiin, joista oltiin lähdetty mukaan lastensuojelun systeemisen mallin pilotointiin. Samalla aloitin keskustelun tutkielman rajauksesta. Mukaan tutkimusyhteistyöhön lähtivät kaikki Satakunnan pilottikunnat ja -tiimit. Kentältä saadun vinkin mukaisesti otin yhteyttä lisäksi valtakunnallista arvointitutkimusta tekevään THL:n tutkija Elina Aaltioon. Tutkimuskysymys tarkentui omien ja kentältä saatujen ehdotusten yhteistyönä.

Tutkimukseni voidaan katsoa liittyvän sosiaalityön käytäntötutkimuksen perinteeseen myös siksi, että tutkimusprosessin eri vaiheissa on mukana tutkittavien ja tutkijan välistä vuoropuhelua (Rajavaara 2005, 65; Saurama & Julkunen 2009, 310). Tutkielmassa tämä toteutui erityisen painokkaasti, sillä

tutkimusasetelma esiteltiin ja siitä käytiin vuoropuhelua tutkimuskohteena olleiden tiimien kanssa ennen kuin aineistonkeruuvaihe alkoi. Tämän tarkoituksena oli, että kaikki toimijat ”tietävät ja voivat hyväksyä tutkimuksen strategiset ratkaisut ja ymmärtää niiden perustelut”. Tutkimusprosessin myötä tavoiteltiin sitä, että kaikkien osallistujien ymmärrys lisääntyy ja näkemykset monipuolistuvat kehittämiskohteeseen liittyen. Kyse on siis monella tapaa ollut yhteistoiminnasta. (Satka ym. 2016, 11, 22–23, 51.) Kuten seuraavissa alaluvuissa ilmenee, yhdessä tiedontuottaminen sekä tutkittavien tekemä kokemustiedon reflektointi on ollut osa tutkielmaa ja siten sosiaalityön käytäntötutkimukseen soveltuvaa. Lisäksi se, että tiedontuotantoa on luotu tiedon käyttöympäristössä, nivoo tutkielman sosiaalityön käytäntötutkimukseksi.

Lastensuojelun systeemistä mallia on aktiivisesti ollut Suomeen tuomassa Satakunnan lastensuojelun kehittämissyksikön johtava sosiaalityöntekijä. Hänet tapaamalla sain hyvän ymmärryksen siitä, minkälaisia vaiheita on tapahtunut niin valtakunnallisesti kuin tiimien taustaorganisaatioissa ennen pilotoinnin alkua. Hieman ennen aineistonkeruun alkua kävin ohjaajani rohkaisemana keskusteluttamassa tutkimussuunnitelmaani liittyviä asioita vielä Sosiaalityön tutkimuksen päivillä järjestetyssä työryhmässä ”Rakenteellisesta välinpitämättömyydestä systeemiseen huolenpitoon – pohdintaa lastensuojelun systeemisestä toimintamallista”. Maakunnallisen SATULA-hankkeen työntekijöitä kävin tapaamassa jo aiemmin loppusyksystä 2017 ja sen tapaamisen myötä edettiin tilanteeseen, että pro gradu –tutkielmani liitettiin osaksi hanketta. Koen olleeni etuoikeutettu, että sain jo tutkimusprosessin alkuvaiheessa niin monen asiantuntijan näkemyksiä käyttööni tutkimusasetelmaan liittyen.

4.2 Aineiston keruu havainnoiden ja fokusryhmiä haastatellen

Lastensuojeluun liittyvissä tutkimuksissa yleisimpinä aineistonkeruumenetelminä näyttää aiemmissa tutkimuksissa olleen haastattelu (esim. Vaininen 2011; Helavirta 2011), ryhmäkeskustelu (esim. Ritala-Koskinen 2005; Cross ym. 2010; Hurtig 2003; Eronen 2012), havainnointi (esim. Cross ym. 2010; Hurtig 2003) ja kysely (esim. Forrester ym. 2013; Eronen 2013; Helavirta 2011). Myös virallisten asiakirjojen käyttäminen aineistona tulee esiin useamman kerran (esim. Hiitola 2015; Kääriäinen 2003). Tämän tutkimuksen aineiston keruussa käytetään kahta menetelmää: havainnointia ja fokusryhmähaastattelua. Aineiston keruu aloitettiin alkuvuodesta tammikuu 2018 ja lopetettiin toukokuussa 2018. Sekä havainnointi että fokusryhmähaastattelu ovat laadullisen tutkimuksen menetelmiä. Ne molemmat soveltuvat käytettäväksi sekä ainoana aineistonkeruun menetelmänä että yhdistettynä johonkin muuhun menetelmään. Fokusryhmähaastattelua käytetään tässä tutkimuksessa syventämään havainnoimalla saatua aineistoa. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 93; Mäntyranta & Kaila,

2008, 1507, 1512.) Samat ryhmät ovat olleet tutkimuskohteina sekä havainnoinnissa että fokusryhmähaastattelussa.

Hirsjärvi ym. (2004, 201–203) tuovat esiin, että havainnoinnin etuna on aineistonkeruun tapahtuminen toiminnan luonnollisessa ympäristössä. Mäntyranta ja Kaila (2008, 1509) korostavat puolestaan liittyen fokusryhmien kokoamiseen olevan tärkeää, että ryhmäläiset ovat fokusoituneita tutkittavaan ilmiöön. Tässä tutkimuksessa sekä havainnointiin että fokusryhmähaastatteluihin osallistuneet ovat kaikki työnsä puolesta mukana systeemisen mallin pilotoinnissa ja siten he ovat tutkittavan ilmiön suhteen homogeenisia. Kyseessä on lisäksi tutkittavien luonnolliset ryhmät työhönsä liittyen. Sekä havainnointi että fokusryhmähaastattelu tapahtuivat ryhmien luonnollisessa ympäristössä.

Havainnoinnissa tutkijan rooli voi vaihdella kahden ääripään välillä: hän ei osallistu mitenkään havainnoitavien toimintaan ja pysyy siten ulkopuolisena havainnoijana tai ottaa osallistuvan havainnoijan roolin osallistuen havainnoitavien toimintaa. Tutkijan rooli voi olla myös näiden välimaastossa. (Hirsjärvi ym. 2004, 203.) Oma roolini tutkijana asettui edellä kuvattuun välimaastoon painottuen kuitenkin jatkumon ”osallistuva havainnoija” –päähen. Saatoin tutkittavat ennalta tietoiseksi siitä, että Hirsjärven ym. (2004, 206) esittämän mukaisesti roolini on havainnointitiedonkeruissa olla ainoastaan havaintojen tekijä. Koska käytin tutkimuksessa myös fokusryhmähaastattelua samojen tutkittavien kanssa, minulle rakentui suhteet tutkittaviin ja tämän vuoksi katson, että havainnoijana olin enemmän osallistuva kuin ulkopuolinen.

Hurtig (2003, 42) käytti väitöskirjatutkimuksessaan havainnointia toisena aineistonkeruun menetelmänä. Tutkimuksessa tarkastellaan lapsen tiedollista toimijuutta lastensuojelun sosiaalityössä. Aluksi Hurtig (2003, 45–46) päätyi kirjaamaan havaintojaan muistiin sekä havainnointitilanteessa että sen jälkeen. Jälkikäteistä muistiinpanojen tekemistä hän käytti silloin, kun havainnointitilanteessa oli mukana asiakkaita ja havainnointi tapahtui asiakkaan kotona. Jälkikäteisessä kirjaamisessa oli omat ongelmansa, sillä tutkijana hän koki, että muistiinpanot sisälsivät asiakkaiden toiminnan kuvausta sekä tutkijan omaa reflektointia eikä tutkimuskysymyksen kannalta oleellista tapahtumien kuvausta, jolla lapsen paikka työskentelyssä tulisi esiin. Hurtig (2003, 47) muuttikin aineistonkeruun dokumentointia siten, että käytti muistiinpanojen tukena havainnointirunkoa. Itse laadin muistiinpanot pääsääntöisesti havainnointitilanteessa ja täydensin muistiinpanoja, kun muistin jälkikäteen havainnoin, joka muistiinpanoista puuttui. Laadin havainnointirungon (LIITE 1) systeemisen mallin periaatteiden pohjalta. Näin havaintojen poimiminen ja kirjaaminen toimi jäsennellysti.

Fokusryhmähaastattelussa on kyse tutkijan ohjaamasta haastattelutilanteesta. Menetelmän keinoin on tarkoitus saada käyttöön erilaisia käsityksiä ja näkemyksiä tutkittavasta ilmiöstä. (Mäntyranta & Kaila, 2008, 1507.) Fokusryhmähaastattelussa tutkijan roolina on samanaikaisesti pysyä taustalla ja silti ohjata tilannetta niin, että jokaisella fokusryhmäläisellä on mahdollisuus osallistua. Lisäksi hänen tehtävänä on tutkittavien vuoropuhelua rajoittamatta ohjata ajankäyttöä niin, että haastattelulle sovitun ajan puitteissa ehditään ottaa esiin kaikki fokusryhmähaastattelulle suunnitellut kysymykset tai teemat. Tämän tutkielman kannalta oleellista on myös se, että fokusryhmähaastattelu mahdollistaa tutkittavien ja tutkijan oman ajattelun reflektointia sekä tietoiseksi tulemista muiden näkemyksistä. (Tapola-Tuohikumpu 2005, 351–352.)

Juusela (2015, 32–33) on pro gradu –tutkielmassaan käyttänyt fokusryhmähaastattelua. Hän on rakentanut haastattelut puolistrukturoidusti eli määritellyt käsiteltävät teemat haastattelun rungonsi. Kuitenkin haastattelutilanteiden on annettu toteutua mahdollisimman luonnollisina ilman keskustelun ohjaamista. Lisäksi hän on nostanut teemoiksi haastattelurungon ulkopuolelta teemoja, joita tutkittavat ovat haastattelutilanteessa maininneet. Keskustelua on ohjattu vain silloin, kun keskusteltu ei tutkittavien omasta toimesta edennyt. Pyrkimykseni oli toimia samankaltaisesti ja niin myös tapahtui. Systeemisen mallin rakentumisen tutkiminen ohjasi minua tutkijana valitsemaan fokusryhmähaastatteluihin teemoiksi malliin liittyviä periaatteita (LIITE 2). Haastatteluissa nostin esiin myös tutkittavien havainnointitilanteessa tuottamaa systeemiseen malliin kuuluvaa aineistoa, jos jokin sisältö ei tullut haastateltavien toimesta puheeksi.

Tutkimusprosessin suunnitelmavaiheessa aion kerätä tutkimuskohteena olevien tiimien jäseniltä perustiedot (sukupuoli, ikä, koulutus, ammattinimike, työkokemuksen pituus sosiaalialalla, työkokemuksen pituus nykyisessä työssä sekä lyhyt kuvaus valikoitumisesta systeemisen tiimin työntekijäksi). Aineistonkeruuvaiheen lähestyessä hylkäsin tämän ajatuksen, sillä tutkimuskysymyksen ja tutkimuksen tarkoituksen kannalta tämä ei olisi ollut relevanttia, sillä en tarvinnut tietoa siitä, mistä lähtökohdista käsin yksittäinen tutkittava systeemisestä mallista puhuu.

Havainnointikertoja toteutettiin kaksi tiimiä kohden, jolloin havainnointikertoja oli yhteensä kuusi. Havainnointivälinä oli 2–3 kuukautta. Havainnointi tapahtui tutkittavien tiimien luonnollisissa kokoontumisissa eli tiimin säännöllisissä kokoontumisissa heidän tavanomaisessa kokoontumistilassaan. Havainnointiosuuden ajan tutkija istui ”saman pöydän ääressä”, mutta ei osallistunut keskusteluun mitenkään. Kahdella havainnointikerralla osan aikaa tilanteessa oli läsnä tiimin ulkopuolisia ammattiauttajia. Tutkijana huolehdin siitä, että kerroin heille tutkimuksen tarkoituksesta sekä pyysin suullisen luvan tutkijan läsnäoloon. Fokusryhmähaastattelut toteutettiin

aina välittömästi havainnointien perään, joten niitäkin oli kaksi kertaa tiimiä kohden (yhteensä kuusi) ja tutkimusvälinä 2–3 kuukautta. Fokusryhmähaastatteluisa tutkittavien annettiin vapaasti keskustella systeemisestä mallista. Tutkija osallistui tekemällä tarkentavia kysymyksiä sekä ottamalla puheeksi malliin liittyviä periaatteita ja sisältöjä, jos niitä ei tutkittavien toimesta puheeksi tullut. Tutkija piti myös huolta aikataulusta.

Ensimmäisen ja toisen aineistonkeruukierroksen fokusryhmähaastattelut erosivat sisällöllisesti toisistaan. Jokaisen tiimin ensimmäisessä fokusryhmähaastattelussa tutkija huolehti, että mallin kaikki periaatteet tulevat haastatteluteemoina esiin (LIITE 2). Tiimien toisessa fokusryhmähaastattelussa eli toisella aineistonkeruukierroksella keskustelua käytiin tutkijan tekemän esianalyysin pohjalta (tätä kuvataan tarkemmin seuraavassa alaluvussa), jolloin tutkittavat reflektoivat aiemmin tuottamiensa sisältöjä sekä tutkijan niistä esianalyysissä tekemiä tulkintoja. Kolmen eri tiimin tutkimusprosessit pidin erillään koko aineistonkeruun ajan. Tällaisen aineistonkeruu- ja esianalyysirakenteen ajatus oli se, että vastausta tutkimuskysymykseen muodostettiin yhdessä tutkittavien kanssa. Näin toimien pyrkimykseni oli, että tutkimustulokset eivät perustu ainoastaan tutkijan tekemille tulkinnoille. Toisen kierroksen fokusryhmähaastattelut sekä syvensivät että laajensivat aiemmin kerättyä aineistoa. Havainnointimenetelmän osalta aineistoiksi muodostuivat havainnointipäiväkirjat ja fokusryhmähaastattelujen osalta äänitallennetun aineiston litteroinnit. Kerätty aineisto (havaintopäiväkirjat, tallenteet ja litteroinnit) säilytetään ja hävitetään tutkijan toimesta asianmukaisesti.

4.3 Aineiston analyysi teorialähtöisenä sisällönanalyysina ja abduktiivista päättelyä käyttäen

Laadullinen tutkimus voidaan analysoida monin tavoin. Jako analyysissa voidaan tehdä induktiiviseen ja deduktiiviseen. Induktiivisessa analyysissa ilmiötä lähestytään yksittäisestä yleiseen ja deduktiivisessa taas yleisestä yksittäiseen (Tuomi & Sarajärvi 2018, 107). Analyysi voidaan toteuttaa myös abduktiivisesti, jonka Saurama ja Julkunen (2009, 302) kuvaavat tarkoittavan käytännön työstä kertyneen tiedon muuttamista akateemiseksi tiedoksi. Grönforsin (1985, 33–34, 36) mukaan abduktiivisessa päättelyssä olennaista on se, että analysointia ja myös empiiristä tiedonkeruuta ohjaa jokin johtoajatus, joka ”voidaan saada aikaisemmista teorioista, tieteellisestä tutkimuksesta ja jopa kaunokirjallisuudesta tai vain intuitiivisesta ajatuksesta”. Se voi muodostua myös induktiivisen päättelyn tuloksena. Tutkielman analyysissa voidaan katsoa käytetyn abduktiivista päättelyä, sillä lastensuojelun systeeminen malli on toiminut johtoajatuksena analyysia tehtäessä. Analyysissa ei ole kuitenkaan pitäydytty vain mallin mukaisten havaintojen esiin nostamisessa, jolloin olisi ollut kyse deduktiivisesta päättelystä.

Laadullisen tutkimuksen jako voidaan tehdä myös aineistolähtöiseen, teoriasidonnaiseen (teoriaohjaavaan) ja teorialähtöiseen analyysiin. Aineistolähtöisessä analyysissä luodaan teoreettinen ymmärrys aineistosta käsin. Teoriasidonnaisessa analyysissä aineisto puolestaan analysoidaan suhteessa tutkimuksessa käytettyyn teoreettiseen viitekehykseen. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 108.) Eskola (2015, 188, 191) toteaa teorialähtöisen tutkimuksen alkavan teoriasta, jota seuraa empiirinen vaihe ja lopuksi palataan aineiston kanssa teoriaan. Myös Tuomi ja Sarajärvi (2018, 110) tuovat esiin, että teorialähtöinen analyysi nojautuu vahvasti tutkimuksessa käytettyyn ”teoriaan, malliin tai auktoriteettien esittämään ajatteluun.” Tutkimustani voidaan pitää teorialähtöisenä tutkimuksena, koska teoreettisena viitekehyksenä esitetty systeeminen malli ohjasi aineiston analyysia. Aineistosta ei kuitenkaan korostettu ainoastaan malliin sopivia havaintoja, vaan mallin rakentumisen sisältöjä tiimiläisten puheessa tutkittiin myös laajemmin hyödyntäen abduktiivista päättelyä. Sisällön erittelyä eli aineiston kvantifiointia analyysissä käytettiin sen verran, että saatujen tulosten suhteen informatiivisuuden lisäämiseksi ilmoitetaan, kuinka monessa tiimissä esitettävän tuloksen sisältöjä esiintyy.

Sisällönanalyysin tehtävänä on saada aineisto jäsenneltyyn muotoon (Grönfors 1985, 161). On hyvä tiedostaa, että analysoinnissa on aina kyse tutkijan tekemistä tulkinnoista (Tapola-Tuohikumpu 2005, 352). Yhtä aikaisesti on kuitenkin tärkeää säilyttää alkuperäisen aineiston sisältämä informaatio (Eskola 2015, 108). Arnkil (2005, 196) toteaa tähän liittyen, että dialogi on käytäntötutkijan ja tutkittavan välillä välttämätöntä, jotta on mahdollisuus analyysissä samanaikaisesti pitää yllä tutkittavien kokemuksia ja analysoida niitä uudellaan. Edellä mainittu näkyi tutkimukseni teossa siten, että aineiston analysointia tehtiin osittain yhdessä tutkittavien kanssa aineiston keruun ja analysoinnin tapahtuessa limittäin.

Abstrahointiin kuuluvat sekä analyysi että synteesi. Analyysia voidaan tehdä aineistossa esiintyvistä havainnoista ”niiden useuden, toistuvuuden ja jakautumisen perusteella”. Synteesiä puolestaan tehdään analyysissä esiin saaduista tuloksista. Tällöin tehtyä analyysia tarkastellaan tieteellisten johtopäätösten muodostamiseksi. Abstrahointiin kuuluu myös aineiston käsitteellistäminen yleiselle tasolle. (Grönfors 1985, 145.) Kuvaan analyysin tekoa seuraavaksi hieman tarkemmin.

Ensimmäisen aineistokeruukierroksen jälkeen havainnointipäiväkirjat olivat valmiita sellaisinaan, mutta fokusryhmähaastattelujen osalta tallenteet piti purkaa tekstiksi. Litteroitua aineistoa kertyi yhteensä 98 sivua. Litteroinnin jälkeen muodostin esianalyysirungon luoden sinne otsikot jokaisesta lastensuojelun systeemisen mallin kuudesta periaatteesta. Näiden otsikoiden alle siirsin kuhunkin periaatteeseen sopivia aineisto-otteita. Keräsin otsikon ”muuta merkittävää” alle aineisto-otteita, joiden katsoin olevan merkityksellisiä, mutta olevan sellaisia, että ne eivät sinällään soveltuneet

minkään lastensuojelun systeemisen mallin periaatteen alle. Jatkoin analyysia ryhmittelemällä kertyneitä aineisto-otteita sisällöittäin ja nimesin muodostuneet asiasisällöt. Tässä kohdin kävin useaan kertaan läpi litteroidussa muodossa olevan aineiston sekä kuuntelin äänitallenteita uudelleen. Näin pyrin varmistamaan, että kaikki tutkimuskysymyksen kannalta oleelliset aineistossa olevat havainnot tulevat käyttöön. Tiimikohtaiset esianalyysit vein sitten toiselle aineistonkeruukierrokselle tiimiläisten reflektoitavaksi.

Toisen aineistonkeruukierroksen jälkeen litteroin jälleen saadun haastatteluaineiston. Seuraavaksi jatkoin analyysin tekoa keräämällä keskeiset havainnot sekä havaintopäiväkirjoista että haastatteluaineistosta jo olemassa olevaan esianalyysiin. Tässä vaiheessa pidin vielä tiimikohtaiset aineistot erillään. Tutkielman analyysi toteutettiin siis aineistonkeruun tapaan kaksipuolisesti. Siirtyessäni lopulliseen abstrahointivaiheeseen suunnittelin arvottavani aineistot siten, että fokusryhmähaastattelut ovat primääriaineistoa. Koska havaintopäiväkirjat sisälsivät sekä haastatteluaineiston kanssa yhtenevää sisältöä että sitä täydentävää, päätin lopulta kohdella molempia aineistomuotoja tasavertaisesti. Näin toimien ajattelen, että tiimiläisten puheesta liittyen lastensuojelun systeemiseen malliin saadaan esiin monipuolisempi kuva. Analyysin edetessä hylkäsin tiimikohtaisen analyysin ja aloin tarkastella saamaani aineistoa kokonaisuutena. Tähän valintaan päädyin muun muassa siksi, ettei tutkimuksen tarkoituksena ollut tiimien keskinäinen vertailu, johon tiimikohtainen tulosten esittely olisi lukijaa ohjannut. Lisäksi aineiston pitäminen anonyymina ei olisi mahdollistunut.

Se, että tutkimuksessa tiedontuotanto tapahtuu tiedon käyttöympäristössä, on sosiaalityön käytäntötutkimukseen kuuluvaa. Tutkimusprosessissa käytännön työn tietoa hyödynnettiin tutkimustiedon ohella ja reflektiivisyys oli merkittävässä osassa. (Rajavaara 2005, 64–65.) Käytäntötutkimuksessa pyritään yhteiseen tiedontuottamiseen osallistujien kesken siten, että työntekijöiden ja asiakkaiden kokemukset jäsentyvät tutkijan toimesta teorioiksi ja käytännön työssä hyödynnettäväksi tiedoksi (Satka, Karvinen-Niinikoski & Nylund 2005, 17). Hussi (2005, 145–146) puhuu asiakastyössä syntyvän tiedon hyödyntämisestä ammatillisessa kehittämisessä ja poliittisessa vaikuttamisessa käsitteellä sosiaalinen raportointi. Sosiaalisen käytäntötutkimuksen mukaisesti sosiaalisessa raportoinnissa tiedontuottaminen nojautuu asiakastyössä syntyneeseen kokemustietoon ja sen reflektointiin. Erityisesti yksi tutkimuskohteena olleista tiimeistä toi esiin, että se, miten aineistonkeruu ja analyysi toteutettiin, palveli heidän työnsä kehittämistä. Samainen tiimi hyödynsi tutkijan luvalla heidän tiimiään koskevaa esianalyysia myös tutkimukseen liittyvien tapaamisten ulkopuolella ryhmän sisäisessä työn kehittämisessä.

4.4 Tutkimuksen eettisyys ja luotettavuus

Tutustuin Tutkimuseettisen neuvottelukunnan laatimiin hyvän tieteellisen käytännön ohjeisiin (Hyvä tieteellinen käytäntö (HTK)). Tämän jälkeen sitouduin niiden noudattamiseen koko tutkimusprosessin ajan. Hain myös tutkimusluvut (LIITTEET 3-6) asianmukaisesti. Lisäksi sitouduin olemaan vaitiolovelvollinen aineistonkeruussa tietooni tulleista vaitiolovelvollisuuden piiriin kuuluvista asioista. Annoin sitoumukseni myös siitä, että suojelen tutkimuksessani asiakkaiden ja työntekijöiden yksityisyyttä. Olen sopinut, etten nimeä edes tutkittavien tiimien taustayhteisöjä. Annan ainoastaan tiedoksi niiden toimivan Satakunnan alueella. Grönfors (1985, 193) esittää, että tutkijan eettisiin velvollisuuksiin kuuluu antaa tutkittaville tiedoksi oma asemansa sekä tutkimusongelma. Varmistin, että tutkittavat tiimit saivat ennalta tarvittavat tiedot tutkimuksesta ja sen toteuttamisesta tapaamalla tiimit kertaalleen ennen aineistonkeruun alkamista. Tutkimusasetelmasta käydyn vuoropuhelun lisäksi kerroin tutkittaville niin koulutukseni kuin työhistoriani.

Eskolan ja Suorannan (2000, 211–212) mukaan laadullisen tutkimuksen luotettavuuden arvioinnissa puolestaan on keskeistä pohtia tutkimuksen uskottavuutta, siirrettävyyttä, varmuutta ja vahvistuvuutta. Uskottavuudella viitataan tutkijan tekemiin tulkintoihin tutkittavien esittämistä käsityksistä. Siirrettävyys tarkoittaa sen arvioimista, millä tavalla tutkimuksen tuottamaa tietoa on siirrettävissä käytännön työhön. Varmuus on kolmas laadullisen tutkimuksen luotettavuuden ulottuvuus. Siihen liittyy tutkijan tietoisuus omista ennakko-oletuksista. Neljäs luotettavuuden osa-alue on vahvistuvuus, jolloin tutkimuksessa tehtyjen tulkintojen voidaan arvioida puhuvan samaa kieltä niiden tutkimusten kanssa, joissa samaa ilmiötä on tutkittu. Tämän tutkimuksen luotettavuutta arvioidaan tutkielman viimeisessä luvussa. Siellä palataan myös tutkimuksen eettisyyden tarkasteluun.

5 AINEISTON POHJALTA RAKENTUNUT LASTENSUOJELUN SYSTEEMINEN MALLI

Ennen tulosten esittämistä on hyvä palauttaa mieleen, että lastensuojelun systeeminen malli on luotu niin sanotun Hackneyn mallin eli Reclaiming Social Work (RSW) –malliin perustuen. Suomalaisessa mallissa on keskeisinä periaatteina: 1) systeemisyy, 2) suhdeperusteisuus, 3) perheterapeuttinen ymmärtäminen, 4) lapsilähtöisyys, 5) asiakkaan osallisuus ja kohtaaminen, 6) toteutumista tukevat rakenteet sekä 7) jaetut arvot ja yhteensovitettu johtaminen. (Lahtinen ym. 2017, 13, 16.) Sekä tutkimuskysymyksen että aineiston näkökulmasta on mielekästä kuvata, minkälaisia sisältöjä lastensuojelun systeemisen mallin periaatteisiin liittyen tulee esiin. Näiden lisäksi esitän aineistosta sisältöjä, jotka eivät sinällään kuulu minkään periaatteen alle. Teoreettisen osuuden kaltaisesti tarkastelen tulosluvussa suhdeperusteisuutta ja perheterapeuttista ymmärtämistä erikseen, vaikka mallissa ne ovat yhdistettynä samaan periaatteeseen. Perusteluna on se, että näille kahdelle käsitteelle on aineistosta löydettävissä omat sisältönsä ja minulle rakentui käsitys, että tutkittavat mieltävät ne erillisiksi teemoiksi.

Analyysissa abduktiivinen päättely näkyy siten, että jokainen alaluku on muodostunut sekä teoreettisen viitekehyksen että aineistosta löytyneiden sisältöjen pohjalta. Lastensuojelun systeeminen malli on siis ohjannut analyysia, mutta tuloksina esiteltävät pääluokat alaluokkineen ovat muodostuneet aineistoperusteisesti. Analyysin myötä rakentui kuviossa 1 näkyvä teoreettisten periaatteiden ja aineistoperusteisten pääluokkien muodostama kokonaisuus. Kuvion 1 eri osien numeroidut otsikolliset teemat 1-7 tulevat suoraan teoreettisesta mallista ja osa numero 8 on muodostunut täysin aineistoperusteisesti, kuten myös kaikkien osien yhteydessä esiin tuotavat pääluokat.

KUVIO 1. Teorialähtöisesti muodostuneet pääluokat.

Kuvion 1 osien 1-8 sisällöt avaan tulosluvun alaluvuissa. Ennen siirtymistä alalukuihin kerron vielä muutaman analyysiin vaikuttaneet asian. Pidin analyysissa aluksi erillään tiimikohtaiset aineistot, mutta päädyin muodostamaan lopulliset tulokset koko aineistosta tiimien tunnistettavuuden suojaamiseksi. Samasta syystä jätän esitettävien aineisto-otteiden osalta tuomatta esiin viitettä, mistä tiimikohtaisesta aineistosta ote on peräisin. Tiimikohtaiset aineistot osoittautuivat olevan keskenään epäsuhtia siinä, kuinka paljon ne sisältävät mallin mukaista puhetta. Kahden tiimin osalta puheessa toteutuu monialaisesti systeemistä mallia, kun taas yhden tiimin osalta aineisto koostuu pääosin siitä, miten tiimiläiset haluaisivat systeemistä mallia toteuttaa. Tämä selittynee sillä, että kahdessa tiimissä mallin suuntaista työotetta on käytetty jo aiemmin. Sen sijaan yhdessä tiimissä systeemisen mallin mukaista työskentelyä aloitettiin vasta pilotointiin liittyneen koulutuksen päätyttyä. Mallin mukainen työskentely ei päässyt tässä tiimissä aineistonkeruun aikana elämään kovinkaan paljoa, toisin kuin kahdessa muussa tiimissä. Tämän tiimin tuottama aineisto sisältää paljon puhetta siitä, miten he haluaisivat alkaa mallia toteuttamaan ja miten he toivoisivat periaatteiden näkyvän työotteessaan. Edellä esitettyjen syiden vuoksi kyseisen tiimin tuottamaa aineistoa jätän analyysissa vähemmälle.

Tulosten esittämisen yhteydessä käytetään aineisto-otteita. Niiden kohdalla on käytetty kahta erilaista koodaamistapaa. Yhden tutkittavan puheenvuoroa käytettäessä aineisto-otteiden alkuperän

anonysoimiseksi käytetään numerokodeja T1-T19. Olen koodannut tutkittavat ristiin eikä koodinumeroa ole siten annettu tutkittaville numerojärjestyksessä. Tämä ratkaisu perustuu tutkittavien tiimien ja henkilöiden tunnistettavuuden suojaamiseen. Käytössä on lisäksi kirjainkoodaus sellaisten aineisto-otteiden kohdalla, jossa on kyse keskusteluotteesta. Kirjainkoodausta käytetään aakkosjärjestyksessä erittelemättä sitä, saako sama henkilö kaksi eri kirjainkoodia. Jos keskusteluotteissa olisi käytetty aiemmin esiteltyjä numerokodeja, olisi se heikentänyt tutkittavien tiimien ja tiimiläisten anonymiteettisuoja. Tämän vuoksi olen päättänyt tekemään koodausta kahdella tavalla.

Teorialähtöinen analyysitapa näkyy alalukujen alussa olevissa taulukoissa. Niissä mainittu periaate tulee lastensuojelun systemisen mallin teoriasta, sisällöt puolestaan aineistoperusteisesti. Kyseisissä taulukoissa esitetään aineistohavainnoista muodostetut pääluokat alaluokkineen. Analyysissa esiin tulleista sisällöistä, jotka eivät sovi mallin periaatteiden alle, on tehty tulosluvun kahdeksas alaluku. Tämän luvun alaluvuissa kuvaan, minkälaisista havainnoista pää- ja alaluokat on muodostettu. Näin teen analyysin kulkua lukijoille avoimeksi. Kuten sisällönanalyysia koskevassa alaluvussa kerrotaan, tehdään aineiston suhteen vähäisesti myös sisällön erittelyä. Näin saadaan osoitettua, kuinka monen tutkittavan tiimin tuottamassa aineistossa kutakin sisältöä esiintyy. Määrällisen esiintyvyyden ($N=$) olen valinnut tuoda esiin alaluokkiin liittyen, sillä jos ilmoittaisin sen alaluokkien sijaan pääluokkien kohdalla, olisi määrä joidenkin pääluokkien kohdalla vaihteluvälillä 1-2 tai 1-3, joka ei juuri antaisi lukijalle lisäinformaatiota.

5.1 Systeminen tarkastelu ja toiminta

Systemisyys kuvautuu aineistossa sekä asiakastilanteiden tarkasteluna että käytännön toimina. Aineistosta tehdyistä havainnoista on löydettävissä kaksi erilaista pääluokkaa: 1) perheen tilanteen ja lapsen hyvinvoinnin tarkastelu ja muutostyö systemisesti sekä 2) sisäisen ja ulkoisen vuorovaikutuksen tarkastelu. Ennen pääluokkien sisältöjen tarkempaa kuvaamista esitän taulukossa 3, mitä alaluokkia kumpaiseenkin yläluokkaan sisältyy. Tähän alalukuun liittyviä havaintoja löytyy aineistosta enemmän kuin pääsääntöisesti muiden alalukujen sisältöihin kuuluvia havaintoja.

TAULUKKO 3. Systeemisyyden pääluokat alaluokkineen.

Mallin periaate	Sisältöjä
1) Systeemisyyys	<p>Perheen tilanteen ja lapsen hyvinvoinnin tarkastelu ja muutostyö systeemisesti</p> <ul style="list-style-type: none"> - perhesysteemi (N=3) - läheisten vuorovaikutussysteemi (N=3) - auttajasysteemi (N=2) - arkikäytänteiden tarkastelu (N=1) <p>Sisäisen ja ulkoisen vuorovaikutuksen tarkastelu</p> <ul style="list-style-type: none"> - vuorovaikutussuhteiden kehämäisyys (menneisyys ja nykyisyys –ulottuvuudet) (N=2) - vuorovaikutussuhteiden näkyväksi tekeminen, vaikutukset ja hyödyntämismahdollisuudet (N=3) - reflektiota tunteista (N=2) ja ajatuksista (N=3)

Systeemisyyteen liittyen aineiston perusteella lastensuojelun asiakkaana nähdään sekä lapsi että hänen koko perheensä. Perhesysteemi tulee esiin perhedynamiikan vaikutusten tarkasteluna yksittäisten perheenjäsenten kannalta. Tässä yksi aineisto-ote tuomaan esiin sitä, miten asia tiimiläisten puheessa kuvautuu:

”Kyl se on sitä perhesysteemistä elämää, et mä aattele, et ku se o se systeemi, ni se kuvaa sen, et siel on niinku tavallaan ne kaikki vuorovaikutussuhteet, mitkä o vanhempie väliset suhteet ja mikä o mikä o laste keskinäiset suhteet ja mikä o vahempie tai isän tai äidin suhde esikoiseen, keskimmäisee ja nuorimpaa. (T13)

Perhesysteemiin liittyen sisarussuhteen eheyttämiseen ja vahvistamiseen kohdistuvaa puhetta esiintyy aineistossa myös. Tiimiläiset tarkastelevat sisarussuhteiden tilaa perheen muiden vuorovaikutussuhteiden kautta esimerkiksi siinä, miten lapset ovat jakautuneet äidin ja isän puoliin ja sen myötä asemoituvat keskenään, kuten vanhemmat toisiinsa. Sisarusuhdetta tarkastellaan myös omana itsenäisenä suhteena: *”Lasten positio suhteessa toisiinsa, nää sisarukset.” (T16)*

Perhesysteemi näyttäytyy myös työskentelyn kohteena, jossa huomioidaan sekä oireilevat perheenjäsenet korjaavan työotteen kautta että ei-oireilevat perheenjäsenet ehkäisevän työotteen kautta. Eräs tiimiläinen puhuu tästä seuraavasti:

”[...]Et siel on niinkun palveluja et niinku toskin oli ne kaks pienempää lasta ni hekin niinkun tarvitsevat jotakin ja sit et vaikka ne erityispalvelut me ollaan täällä ni sit o olemas ne peruspalvelut. [...]” (T5)

Samaisessa aineisto-otteessa viitataan myös palveluverkoston laaja-alaiseen hyödyntämiseen, jolloin kaikkea avun tarjontaa ei keskitetä esimerkiksi lastensuojelun systemiseen tiimiin. Palveluorganisaatioiden yhtä aikaista hyödyntämistä käsitellään muuten tarkemmin auttajajärjestelmien alaluokkaan liittyvässä analyysissä. Korjaavan ja ennalta ehkäisevän työn yhtäaikaisuus tulee näkyväksi myös tässä alkuperäisilmauksessa:

”Nii niinku esimerkiks näin, että jos joku vanhin lapsist oirehtii niinku omal rajattomal käytöksellää, ni lähdetää vähä niinku pintaa syvemmälle, et mikä siel sit niinku on et miks hän näi tekee ja jos siel perhees o just vaiks pienempiä lapsii, ni päästäs niit auttamaa sitte niinku aikasemmas vaihees.” (T2)

Läheisten vuorovaikutussysteemi liittyen lapseen ja perheeseen on aineistossa vahvasti esillä. Läheisistä puhutaan paljon ymmärryksen lisäämisen näkökulmasta. Sen sijaan läheisten aktivoiminen lapsen ja perheen auttamiseksi jää aineistossa pieneen osaan. Läheissysteemi ei myöskään näyttäytyä työskentelyn kohteena. Kuten seuraavasta aineisto-otteesta ilmenee, nähdään osana lapsen vuorovaikutussuhteita muutkin kuin biologiset sukulaiset, tässä tapauksessa on kyse lapsen isän naisystävästä:

”[...] Vaikkei se olis läheinen siis sillai niinku tunnepuolel läheinen, ni onha se tosi lähel oleva ihminen sil asiakkaal kuitenkin ni kyllähä seki paljon kertoo. [...]” (T15)

Toinen aineisto-ote puolestaan tuo esiin tiimissä olevan tavan ottaa puheeseen mukaan myös ne läheiset, joista lapsi ei puhu, mutta jotka ovat osallisina lapsen elämässä:

”[...] Tai niinko et sitäki pitäis miettii, et miksei se sit oo puheissa tai mist se kertoo se ettei se äidin mies oo vaik ollenkaa ni niinko lapsen puheis et niinko miksei... mikä juttu se o.” (T15)

Arkiympäristön käytänteet pitää sisällään sen arvioimista ja puheeksi ottamista, miten lapseen liittyvät arkiset toiminnot häneen vaikuttavat. Aineistossa tämä näkyy muun muassa siinä, että tiimiläiset pohtivat lapsen kannalta, mitä isän vuorotyössäkäynti tarkoittaa lapsen tarpeiden kannalta. Aineisto-otteessa tätä sisältöä kuvattiin muun muassa seuraavasti:

”Tätä me pohdittaa paljo... mun mielest nää o just näit et mikä on se todellisuus missä se lapsi elää” (T18)

Vuorovaikutussuhteiden kehämäisyys -alaluokassa on kyse sekä nykyhetken suhteiden että menneisyydessä olleiden suhteiden vaikutuksesta perheen sisäisiin ja sen lähellä oleviin vuorovaikutussuhteisiin. Aineistossa tämä esiintyy esimerkiksi sen tarkastelemisena, miten

vanhempien taustat elävät parisuhde- ja perhedynamiikassa ja siinä, miten parisuhdedynamiikka vaikuttaa perhedynamiikkaan tai lapseen. Toisena esimerkkinä on tilanne, jossa tiimiläiset pohtivat, miten lapsen isän tai lapsen äidin kumppanin määräysvalta suhteessa lapsen äitiin vaikuttaa lapseen. Haastattelussa eräs tiimiläinen sanoitti asiaa näin:

”Ja sit se on tosi tärkeet et mennää sinne edellisii sukupolvii ja myöski tossa (lapsen nimi) tapauksessa ni jäin miettimään sitä isän vanhempia et oikeasti isovanhemmat sammuneet keittiön lattialle, et miten paljon se on vaikuttanut sit lapsenlasten tietenkä lapsen ja sit lapsenlasten elämään siis et sekin on semmonen kysymysmerkki. Sieltä löytyy sieltä läheisistä kyl niitä asioita mitä mitkä vois olla selittämäs sitä nykyist tilannetta.” (T5)

Vuorovaikutussuhteiden kehämäisyyttä tulee esiin myös tässä aineisto-otteessa: *”Se kehämäisyys niinko kuultiin et isommat lapset o huolissaan jostai pienemmäst pojasta ja kaikkein pienin poika o isosisko itsetuhosuudest.” (T10)*

Vuorovaikutussuhteiden vaikutukset ja hyödyntämismahdollisuudet -sisältönä tarkoittaa jokaisen lapseen suorassa suhteessa olevan läheisen vaikutuksen tarkastelua suhteessa lapsen tarpeisiin ja hyvinvointiin. Aineistossa tulee esiin myös se, että vaikka lapsi ja vanhemmat tuovat esiin kokemansa merkitykselliset ihmiset, on tiimin työntekijän tehtävä ottaa puheeksi ja työskentelyssä huomioon niiden ihmisten vaikutus, joita asiakkaat eivät mainitse. Tämän tärkeyttä kuvataan haastatteluaineistossa näin:

”Sanotaan et semmone puhumattomuus olemassa olevast ni se o koko aika mikä eniten vaikuttaa. Sanotaa et niinko jollekki jollekki esimerkiks ni se on niinko laps jostain irtosuhteesta eikä o missää sen kans tekemisis ni se mikä on poissa, ni on eniten mielessä. [...]” (T10)

Seuraava ote liittyy tilanteeseen, jossa lapsi on sijaishuoltopaikassa ja biologinen äiti käyttää valtaansa sen suhteen, että estää äitipuolta käymään sijaishuoltopaikassa tapaamassa lasta. Esimerkki kuvastaa lapseen välillisesti liitännäisen suhteen vaikutusta häneen. Tässä kuvautuu siis sitä, miten lapsen ympärillä oleva kahden muun ihmisen välinen vuorovaikutussuhde vaikuttaa lapseen tai mahdollisuuksiin olla suorassa vuorovaikutussuhteessa tietyn ihmisen kanssa:

”Nii-i mutko laps ei halunnu isovanhempii ni sit äiti kieltää, ettei saa tul sit äitipuolika sinne. Ja sit taas ko lapset menee sinne isän luo ni ei äiti voi määrätä et se nainen ei saa olla siel et se o semmost aika vallankäyttöä. Sit kuitenkin se elää se todellisuus siellä ne ihmissuhteet.” (T18)

Muiden vuorovaikutussuhteiden merkitystä lapsen kannalta avataan myös näin: ”*Systeemine on kyl tuonu näkyväks tän, nää kuvaukset ja kaikki et kuinka paljo siel voikaa olla niit just läheissuhteissa just tämmöst kieltoa ja rajausta ja ulkoistamista ja näin ja sit se voi vaikuttaa hyvinki paljo siihen lapsen hyvinvointiin tällä hetkellä. Jotenki just ne vuorovaikutukset et niil o tosi iso merkitys.*” (T5)

Systeemisyyys –periaatteen voidaan katsoa näkyvän aineistossa myös tavassa, jolla tarkastellaan lapsen hyvinvoinnin parantumista. Tiimiläiset keskusteleivat tällaisissa tilanteissa moninaisesti tekijöistä, joita on saattanut olla vaikuttamassa hyvinvoinnin lisääntymiseen. Tarkastelussa on mukana annettujen palvelujen lisäksi muita lapsen elämään vaikuttavia tekijöitä. Tämän kautta kuvautuu siten lisäksi sitä, että perhe- ja läheissysteemejä ei huomioida vain pahoinvoinnin selittäjänä, vaan myös hyvinvoinnin mahdollistajana. Myös sellainen havainto aineistosta on tehtävissä, että siihenkin voi löytyä systeeminen selitys, miksi vanhemman huoli ei lapsesta herää.

Sukupuutyöskentely on aineiston mukaan käytössä tiimeissä jatkuvasti ja sitä käytetään monipuolisesti edellä kuvatun pääluokan ” Perheen tilanteen ja lapsen hyvinvoinnin tarkastelu ja muutostyö systeemisesti” sisältöihin liittyen. Sukupuutyöskentelyyn liittyen seuraavaksi kaksi aineisto-otetta:

”*Ja se o iha hyvä, et se (sukupu) o ain tosa näkyvil, ni se pysyy jotenki se mieles se se se asiakkaa tai se lapse se verkosto. Et sit se o niinku koko ajan siin näkyvil ja siit pystyy tarkistaa, et ai tuol o toiki ihmine, et mikäköhä häne vaikutukses tähä kuvioo o.*” (T15)

”*[...]Ja on aina pistetty sukupuut esille ja sillä o pyritty siihen, että sieltä suhteista niinku löytyisi se toisaalt se voima, jolla sitä muuntaa. Häiriökohtaa ikään, ku toimivammaksi et et jotenki semmone näky ja tahtotila täs on kuitenkin. Sielt niinku etsitää niinku enemmän oisko siel ketä siel on läheisiä ja sukulaisia ja löytyskö sielt niinku semmost. [...]*” (T5)

Tietoisuus lastensuojelun työntekijän taustaorganisaatiosta sekä siitä, miten se saattaa vaikuttaa asiakkaan valintoihin olla suhteessa, on yksi teemoista, joita tiimiläiset aineistossa refleктоivat. Esiin tulee myös ajatus, että kukaan työntekijä tai auttajataho ei voi yksin nähdä asiakkaan/asiakasperheen kaikkia puolia. Pohdintaa tapahtuu sen suhteen, mikä merkitys on sillä, minkä perheenjäsenen kautta ammattiauttaja liittyy perheeseen. Seuraava aineisto-ote on tiimiläisen kommentti hetki sitten päättyneen tiimikokoontumiseen jälkeen. Tiimikokoontumisen aikana yhden lapsen perheen asioita käsiteltäessä läsnä oli lastensuojelun lisäksi neljän muun auttajatahon edustajat.

”Tää oli oiva esimerkki, ku oli paljo eri auttajatahoi et kui keskittyneit ne oli niitte näkökulmaa, ku katto tota sukupuuta et kui. [...]” (T10)

Useiden toimijoiden ollessa mukana koetaan olevan tärkeää rakentaa jaettua ymmärrystä ammattiauttajienkin kesken, kuten tämä alkuperäisilmaisu osoittaa:

”Kyl ja just siks kutsutaa niit eri auttajatahoi tänne ni sit saadaa ehkä joku yhteine yhteine näkemys sen jälkee siit tai et ainaki päästää lähemmäks sitä et miks noi aattelee noi ja nää näi.” (T15)

Perheen asioissa mukana olevien ammattiauttajien toisinaan eroavat näkemykset perheen(jäsenen) tilanteesta tai hyvinvoinnista luo osaltaan reflektoinnin tarvetta. Aineisto-otteessa tätä kuvataan näin:

”[...] Et jokane kattoo sit vähä eri vinkkelist eri hoitotahot. Se o helpottavaa, ku saa tämmöses tiimis tuoda sitä omaa hämmenystäni siit eri, samast asiast on eri auttajatahoilla erilaissii näkemyksii mikä se on se tulokulma mistäki.” (T18)

Reflektointia kuvataan käytettävän lisäksi lapsen ja perheen tilanteen huolen asteen arvioimiseen, kuten tästä alkuperäisilmauksesta käy ilmi:

”Ja sit jos ajatellaa toi sama niinku lastesuojelutyöntekijän näkövinkkelist, et jos sä yksin puurrat ja mietit ni ne asiat saa jättimäisii mittasuhteit ja su huolessa kasvaa. Sä et pysty refleктоimaan sitä, et onks tää huoli täst lapsest ny oikeesti semmone et pitääks se sijottaa tai jotenki, et sit niinku tulee tehtyy myös äärimmillä viety ratkaisui helposti, ku ei oo sitä reflektointii. [...]” (T12)

Reflektointi näkyy aineistossa monin muunkin tavoin. Työmenetelmän käyttönä sitä esiintyy myös tilanteissa, joissa asiakkaan ja työntekijän välisessä vuorovaikutuksessa on vaikeuksia. Vuorovaikutuksen tarkastelu tiimiläisten kanssa tuo etäisyyttä ja ymmärrystä tilanteeseen ja siksi on tärkeää voida jakaa tiimissä kokemusta myös ei-toimivasta vuorovaikutuksesta, kuten näissä alkuperäisilmauksissa tulee esiin:

”Välil mää ite muistele ja tiedostaa jopa jossai perheissä, joide kans ei oikee toimi semmone niinku vuorovaikutuksellisuus ni se voi myös tulla esteeksi sille työskentelylle, et oman itsenki, et miten mä pystyn toimimaan siin perheessä. Et ei oikee pääs itekkää yli siit omast olotilast mikä on. Se on aika iso juttu kumminki tämmöses työssä.” (T2)

”Onha meil täst kohtaamisest toisenkilaisii kokemuksii et vaiks me kuinka oltas siin asiakkaa edessä ni me ei päästä siihe kohtaamisee. Se vetää mato meijä jalkoje alt koko aja se vanhempi ja manipuloi viel lapsenki meitä vastaan. Mä en tied tosi vaikea asia, tilanne. [...]” (T5)

Samaan sisältöön liittyen aineistossa näkyy, miten tiimeissä pohditaan lastensuojelun työntekijän läsnäolon ja toiminnan vaikutuksia vuorovaikutukseen. Arviointia tehdään sekä siitä, miten lastensuojelun työntekijän roolissa läsnä oleminen saattaa vaikuttaa asiakkaan ja työntekijän väliseen vuorovaikutuksen luonteeseen että sen osalta, miten työntekijän läsnäolo saattaa muuttaa perheenjäsenten välistä vuorovaikutusta suhteessa siihen, miten he toimivat silloin, kun työntekijä ei ole läsnä.

Yhtenä tulokulmana reflektoinnista puhutaan työntekijän itsen saaman hyödyn kannalta. Tiimissä tapahtuvan reflektoinnin kuvataan muun muassa toimivan työntekijän sijaistraumatisoitumisen ennalta ehkäisijänä. Aineistossa tulee esiin tilanne, jossa tiimissä oivalletaan, että työntekijän asiakastapaamisessa ja sen jälkeen kokema tunne siirtyi asiakaslapsesta työntekijään. Työntekijä pääsee kokemansa tunteen ja asiakastilanteen yhtä aikaisella reflektoinnilla ymmärrykseen siitä, että hänen kannettavakseen kyseisessä tilanteessa tuli asiakaslapsen primääritunne, jota lapsiasiakas ei voinut systeemisistä syistä itse avoimesti tuntea. Tämä kuvaus tuo esiin hyvin myös sen, miten työntekijän kokemien tunteiden reflektointi toimii myös työmenetelmänä. Palataan nyt kuitenkin reflektoinnin hyötyyn työntekijähorisontista, jota seuraava keskusteluotekin kuvaa:

A: *”Ni kyl sitä varmaa helposti et jos ei o sitä peilaamist yhtää ni sitä jää miettimää et olenks mää tehny jottai vai.”* B: *”Misä mun olis tarvinnu tehd toisel taval.”* A: *”Et jos niinku yksinä vaa pohtii, ni paljo helpommi tulee semmone olo, et misä kohdas mää ole tehny vääri. (T15)” (T)*

Toisena esimerkkinä aiheesta on tämä toinen keskusteluote (TJA=tutkija). T18: *”Enkä mää koe, et mää olsin jotenki huonosti, et ei oo niinku semmost. Ei kanna syyllisyyt itnessäs.”* TJA: *”Onks tää siis muuttanu tää systeemine työskentely sitä, et sitä ei ota henkilökohtasesti?”* T18: *”No joo varmaa niinku sitä et ko tajuu ja täs puhutaa yhdes, et ei se vika ol pelkästää minus.”* TJA: *”Nii et siin o paljo muutaki tapahtumaa.”* T18: *”Kyl siihe saa sitä ymmärryst niinku puhuttii.”*

Aineistossa pohditaan reflektoinnin hyödyn lisäksi sen vaikeutta. Tutkittavat puhuvat siitä, kuinka on pitänyt ja pitää edelleen opetella jakamaan keskeneräisiä ajatuksia. Mukana kulkee ”vanhastaan” ajatus, että asioiden esiin ottamisessa tulisi ehdottaa jo jotakin ratkaisuvaihtoehtoa. Eräs tiimiläinen puhuu keskeneräisyyden käyttämisestä ikään kuin työväiheena:

”[...] Suurin oppimine tosiaanki ollu siihe, mitä täs sanottiinki et ei haeta valmiita vastauksia, vaan kestetään, siedetään sitä sitä keskeneräisyyttä ja joka joka tota jalostetaan sitä keskeneräisyyttä. Arvostetaan sitä keskeneräisyyttä ja semmosta et ei ole niit valmiita vastauksii. Eikä niit tarvi ollakkaa eikä saakkaa olla.” (T5)

Aineiston mukaan ajatusten reflektoinnin lisäksi tehdään jonkin verran tunnereflektointia, mutta tämän suhteen koetaan olevan vielä opetteluvaiheessa. Sekä ajatus- että tunnereflektoinnin hyödyllisyys nähdään aineistossa ilmeisenä. Tehtyjen havaintojen perusteella ajatusten reflektointi on ollut työtapana jo aiemmin, mutta systeemisen mallin pilotoinnin myötä on alettu tietoisesti tehdä myös tunteiden reflektointia. Tunnereflektoinnin merkityksestä mainitaan suhteessa kykyyn suoriutua (kohtaamis)työstä seuraavasti:

”[...] Et toivon et pystyn omil kommentteillani tuomaa semmoset ärtymyksen tunteet ja kenties vihasetki tunteet, et ne pystyis tuomaa esii ja sit voitais porukalla käydä sitä läpi ja sit tuoda siihe jotai sellast perspektiivii, et miten se työote saadaks niinku taas semmosee hyvää niinku fokuksee ja pystyis ne turhautumisetki käsittelee ja ne ei sitte tiedostamatta määritä tai vaikuta siihen itse työntekoon. Mul on semmone olo et tää tiimi tuo niinku sen tyyppist apuu et niinku. [...] ” (T17)

Työntekijöiden kokemien tunteiden reflektointia suhteessa vuorovaikutukseen asiakkaan kanssa tulee myös esiin, kuten seuraavassa aineisto-otteesta ilmenee:

”Ja just niit, et täs niit vois työstää, et miks mul o tämmöne tunne, et sit ku o työstäny niit tunteit, ni sillo niist pääsee yli ja sillo se jatkuu taas, et pystyy luomaa sitä hyvää vuorovaikutussuhdet, mut sit jos sä et ehdi ees pysähtyy ja työstämää, et miksi mul nousee tää tunne. Se voi johtuu minust, ei siit perheest, vaa minu omist jostai taustoist tai kokemuksist jostai.” (T8)

Aineiston perusteella systeemisen mallin mukaisessa työskentelyssä systeemisyys –periaate kiteytyy kahteen asiaan: systeemien tarkasteluun ymmärryksen lisäämiseksi sekä monisisältöisesti ja -tasoisesti vuorovaikutukseen. Systeemien tarkastelua tehdään niin perhe-, läheis- kuin auttajasysteemin osalta. Aktiivisen toimijan roolin näistä saavat perhe- ja auttajasysteemi. Perhesysteemi näyttäytyy lisäksi työskentelyn kohteena. Vuorovaikutus puolestaan kuvautuu työvälineenä, tarkastelun kohteena, muutos- ja vahvistustyön kohteena sekä reflektoinnin kohteena. Vuorovaikutuksen huomiointia tehdään monella tasolla. Se on läsnä yksilön – sekä asiakkaan että työntekijän – sisäisenä vuorovaikutuksena sekä kahden välisinä vuorovaikutussuhteina (perheen sisällä, perheen ulkopuolella, perheen(jäsenen) ja perheen ulkopuoliseen läheisverkostoon liittyen,

asiakkaan ja työntekijän välillä). Lisäksi on olemassa perheen(jäsenen) vuorovaikutussuhteita johonkin toiseen systeemiin (läheis- ja auttajasysteemiin) sekä vielä systeemien välinen vuorovaikutus.

5.2 Vuorovaikutus-, kohtaamis- ja luottamuskeskeinen työorientaatio

Lastensuojelun systeemisen mallin suhdeperusteisuus –periaate näkyy aineistossa sekä työtappaa ohjaavina että toiminnallisina sisältöinä. Löydetty sisällöt on jaettavissa kahteen pääluokkaan: 1) kunnioittava kohtaamistyö ja 2) vuorovaikutus ja luottamus kahdensuuntaisena tienä. Pääluokat ja niiden alaluokat on esitetty taulukossa 4.

TAULUKKO 4. Suhdeperusteisuuden pääluokat alaluokkineen.

Mallin periaate	Sisältöjä
2) Suhdeperusteisuus	<p>Kunnioittava kohtaamistyö</p> <ul style="list-style-type: none"> - asiakkaan ja hänen kokemustensa kunnioitus (N=3) - suunniteltu suunnittelemattomuus (N=3) - työntekijän antautuminen kontaktiin (N=2) - kiireettömyys (N=3) <p>Vuorovaikutus ja luottamus kahdensuuntaisena tienä</p> <ul style="list-style-type: none"> - vuorovaikutus työvälineenä (N=3) - luottamussuhde mahdollistajana (N=3) - asiakassuhteen omakohtaisuus (N=3) - työntekijän antautuminen suhteeseen (N=2) - dokumentointi vuorovaikutuksena (N=1) - perhe- ja auttajasysteemien moniäänisyys (N=3)

”Kunnioittava kohtaamistyö” –pääluokka rakentuu aineiston yksittäisiä kohtaamisia koskevista sisällöistä. Kohtaamisten keskeisenä osana tulee esiin ensinnäkin kunnioitus, jota kuvataan kunnioituksena asiakasta kohtaan, mutta myös kunnioituksena asiakkaan kokemaan liittyen siihen, miten työntekijä on toiminut. Jälkimmäisellä tarkoitetaan sitä, että asiakkaalle annetaan mahdollisuus tuoda esiin, miltä toimenpiteet ovat tuntuneet ja tehdään läpinäkyväksi työntekijöiden toimintaa. Aineistossa kuvataan tilanne, jossa vanhempiasiakkaat olivat kokeneet olleensa lastaan koskevissa rajoituspäätöksissä ainoastaan ilmoitusluonteisen tiedon vastaanottajia ja se osaltaan vaikeutti vuorovaikutusta suhteessa työntekijöihin. Kun rajoituspäätökset käytiin rauhassa kasvotusten läpi asiaan osallisten työntekijöiden läsnäollessa ja vanhemmat saivat mahdollisuuden jakaa rajoitustoimenpiteiden heissä herättäneitä tunteita, rakentui mahdollisuus toisenlaiseen

vuorovaikutukseen: *"[...] Eli et se kohtaaminen et siit jotenki aukes ne lukot sitte. [...]" (T5)* Samaisessa aineiston osassa painotetaan kasvokkaisten kohtaamisten merkitystä puheluiden käymisten sijaan. Kunnioitus elää aineiston mukaan myös arviointityössä, josta esimerkkinä aineistote, joka on osittain esillä myös edellisessä alaluvussa.

"Onha meil täst kohtaamisest toisenkilaisii kokemuksii et vaiks me kuinka oltas siin asiakkaa edessä ni me ei päästä siihe kohtaamisee. Se vetää mato meijä jalkoje alt koko aja se vanhempi ja manipuloi viel lapsenki meitä vastaan. Mä en tied tosi vaikea asia, tilanne, mut silti me halutaa uskoo ja luottaa siihe et tämä vanhempi on kykenevä hoitamaan hoitamaan lapsensa." (T5)

Kohtaamisia tulee aineiston perusteella toteuttaa ilman akuuttia tapaamistarvetta, jolloin sille ei ole asetettu tavoitteeksi esimerkiksi saada tai jakaa tietoa, vaan pysähtyä kuuntelemaan ja olemaan asiakasta varten. Kyse on tällöin suunnitellusta suunnittelemattomuudesta. Sekä tähän että luottamussuhteen rakentumiseen liittyen edellytykseksi kuvautuu työntekijän antautuminen kontaktiin vailla sisäisiä tai ulkoisia häiriötekijöitä:

C: "Ni se o se hetki, ne tarjoo sen asian, tulkaa joku ja kuunnelkaa minua. Se o hyvi yksikertast et mä halua tulla nähdyksi ja kuulluksi ja se on kaikki sitä, et se vaatii vaa sitä et sil työntekijäl annetaa se aika olla siellä. Koska se tilanne, se pieni nyanssi tai pieni juttu, ni se saattaa tul, ku sä oot siel kaks tuntii siä perhees ja sul ei o kiire mihinkä. Sul ei o ittel semmone olo et vitsi et kello o noi paljo, et mun o pakko lähtee et mun on pakko saada ol puhelmis. D: "Tai koko aika puhelin soi." E: "Puhelin soi." C: "Peli o menetetty siin, ku puhelin soi. Se on se et sen jälkee voi sanoo et tuo palataa asiaa ens viikol. Mitää ei tapahdu, ku se o hylätty taas."

Työntekijän antautuminen vuorovaikutukseen asiakkaan kanssa näkyy myös näissä alkuperäisilmauksissa: *"Eihä mikää lähde liikkeel ennenkö siihe tavallaa suostuu siihe kontaktii." (T10)* ja *"Et ei olla vaa toimistos ja tehdä asiakassuunnitelmaa, vaa oikeesti heittäydtyä siihe suhteeseen." (T14)*

Suhdeperusteisuuden toteutumiseen aineistossa liitetään tärkeänä osana mahdollisuus kohdata asiakkaita irrallaan kriisitilanteista. Tulee esiin kokemusta, että luottamussuhde ei voi rakentua kriisitilanteissa, sillä *"Kriisitilantees siel (perheessä) ollaa takajaloillaa." (T13)* Tämän vuoksi kohtaamistyötä halutaan tehdä myös pienen huolen tai huolettomuuden vaiheissa, jota eräs tutkittava sanoitti näin: *"Se tarkoittaa just sitä, et siel pitää työskennel sillo, ko tilanne o hyvä." (T7)* Myös kiireetön kohtaaminen mainitaan useamman kerran sekä edellytyksenä rakentaa luottamussuhdetta

että tehdä muutostyötä perhesysteemissä. Tässä aineisto-otteessa jälkimmäiseen asiaan viitataan näin: *"[...] Se o se juttu (perhesysteemin vuorovaikutuksen muuttaminen) ja se ei tapahdu muute muukko olemal siäl perheessä."* (T16) Aineistossa löytyy maininta myös tutkittavan esiin tuomasta kokemuksesta, että "vanhalla työorientaatiolla" luottamussuhteen rakentumiseen meni vuosia, nyt usein ja ajan kanssa kohtaaminen mahdollistaa luottamuksen rakentumisen paljon nopeammin.

Kohtaamistyöhön liittyen aineistossa näkyy asiakkaan ja työntekijän suhteen luonteen sekä keskinäisen luottamuksen merkitys. Sitä kuvataan muun muassa näin:

"Varmaa just nii kaua ko joku, molemmat osapuolet joutuu niinku puolustautumaan, ni niin kauan ei onnistu yhteistyö. Nii kaua kyl jää semmone, et jos heti saa puolustukse vastaukses on se asiakas tai työntekijä ni se puolustautumisen ilmapiiri et jos sitä ei saad pois ni se ei etene." (T10)

Kohtaamisen edellytyksenä aineiston mukaan on pitää ajallisesti pidempiä tapaamisia, jotta kohtaaminen ehtii tapahtua. Tätä tulee esiin näissä alkuperäisilmauksissa:

"Yhdel kotikäynnöl, se voi vastat viit toimistokäyntii et ko siel ollaa asiakkaa omal maaperäl ja ollaa vähä häne ehdoillaa ja ja sit tavallaa annetaa se rauha ja se et ei olla muistiapanovälineitte kans, vaan et on semmone aito asiakkaan kohtaamine hänen ehdoillaan, ni silloin saatetaan päästä tunnis tosi pitkäl, pidemmäl ko viides tunnis toimistos, et viidel tapaamisel." (T18)

"Hyviä kohtaamisia ja siis semmosii semmosii, et asiakkailt o itselt tullu. Hän vaatii sen rauhan. Hän saattaa ol puol tuntii pää astiakaapis ja sit hän tuli sielt ja sit hän alko tätä näi et hän tajus et nyt tuo on tosa eikä siit lähd mihinkä, eikä se mittää kirjoitakkaa, se on siin iha mua varte. [...]" (T18)

Vuorovaikutus ja luottamus kahdensuuntaisena tienä –pääluokka sisältää ajatuksen, että ne kumpikin vaikuttavat toisiinsa. Luottamuksen kuvataan olevan asia, jota vuorovaikutuksella tavoitellaan, mutta toisaalta myös tie vuorovaikutuksessa tapahtuvan muutostyön mahdollistumiseksi:

"Ko se työ tapahtuu nimeomaa siin vuorovaikutukses, tuo ihmine luottaa, se kuuntelee, tolt mää voi pyytää apua. Nämä ihmiset mitkä o jo monta pettymyst kokenu, et ne voi luottaa, ikään kuin uskaltautuu kertomaan jotain uutta ja löytämään omii voimavaroi." (T16)

Samaa sisältöä tulee esiin myös tässä alkuperäisilmauksessa: *"[...]Mut se on se vuorovaikutus, minkä saa se perheejäsene kans, vanhempie tai laste kans ni aikaseks siin vuorovaikutukses voi tapahtuu joku, joka liikauttaa perhet ja sitä systeemiä. [...]"* (T16)

Suoran kohtaamistyön ja sitä kautta rakentuvan luottamussuhteen nähdään toimivan myös tulkintapitoisen tiedon vähenemisenä ja siten siis ”oikeamman” tiedon turvaamisena: ”[...]Kun sä ite kohtaat ja tulee se luottamus, ni sillo mutu-tieto muuttuu ja tulee enemmän realistist tietoo. Ei oo olettamuste varas se työskentely. [...]” (T12)

Samansuuntaista sisältöä löytyy myös tästä alkuperäisilmaisusta: ”[...] Ko silloha se tunne voi myös muuttuu, ku sul o enemmän tietoo ja sul o luottamusta ja kaikkee.” (T12)

Omakohtaisen asiakassuhteen nähdään mahdollistavan kokemuksen, että tuntee asiakkaan ja hänen tilanteensa paremmin kuin silloin, jos kokemustieto rakentuu muiden suoraa kohtaamistyötä tekevien välityksellä.

Luottamussuhteen rakentamisen ja ylläpitämisen merkitystä tulee aineistossa esiin sekä asiakkaan että työntekijän horisontista. Asiakkaan kannalta sitä kuvataan muun muassa näin: ”[...] Ainaki ruvennu itse entist enemmän huomioimaa, että mitä merkitsee, jos ei asiakas luota tai muuta. [...]” (T14)

Työntekijähorisontista asiasta puhutaan puolestaan näin: ”Ku se vuorovaikutus ja se luottamus puuttuu, ni kui paljo se vaikuttaa siihe omaa toimintaa työntekijän, et myöski se itsensä antaminen siihe tilanteeseen, se muuttuu iha erilaiseks, et mikä o myös luonnollist ja hirvee inhimillistä. [...]” (T12)

Samassa yhteydessä tutkittava pohtii reflektoinnin hyödyntämistä näin: ”[...] Tää tiimi olis oivalline väline siihen, et siit päästäis eteepäi.” (T12) Myös tässä aineisto-otteessa suhdeperusteisuus ja reflektointi nivoutuvat toisiinsa: ”[...] Ni sitku sä olet saanut sen luottamuksen ja sul on semmone olo et, ni silloha sul o myös kokonaiskuva ja sillo sul se omie tunteidenki säätely o sillo paljo paljo helpompaa ja niitte miettimine.” (T12)

Ammatillinen luottamussuhde ei näy aineistossa ainoastaan tutkittavien tiimiläisten suoriin asiakassuhteisiin liittyen, vaan esiin tulee mainintoja siitä, miten lastensuojelun ulkopuolisessa palveluverkostossa työskentelevän toimijan luottamussuhdetta asiakkaaseen voi käyttää ikään kuin lastensuojelun työvälineenä. Tällä tarkoitetaan sitä, että joskus jokin muu kuin lastensuojelun suora kontakti asiakkaaseen on ensisijainen lastensuojelullisen huolen keventymiseksi. Aineisto-otteina tätä tulee esiin ensin keskusteluotteena ja sen perään yksittäisenä alkuperäisilmauksena seuraavasti:

F: ”Ja sit mietitty sitä et kuka siihen kohtaamiseen sit pystyy et sit täytyy miettii niit vaihtoehtoi siihe, et jos se ei oo sosiaalityöntekijä ni kuka se o ko saa suhtee johonki et saa kuitenki.” G: ”Ja kuka o et asiakas hyväksyy.” F: ”Nii just se. [...]”

”Et saatais sitä niinku semmost, tämän tiimin ulkopuolelta sitä työntekijätukea ja -apua, joka saattaa ol hyvi arvokast. Jollaki saattaa ol joku luottohenkilö jossaki, jonka kans pystyyki sit tekemää paljo enemmän yhteistyötä taas ko lastensuojelu kans. Nii ja sit ku sieltä tulis se tuki sil vanhemmalle, ni se saatais paljo niinku viedä sitä lastensuojelullist huolta pois.” (T18)

Aineiston mukaan sosiaalityöntekijöiden osalta kohtaamistyötä asiakkaiden kanssa on vähäisesti, vaikka se nähdäänkin tärkeänä. Työntekijä joutuu tekemään monenlaisia valintoja järjestääkseen aikaa kohtaamistyölle, kuten tästä aineisto-otteesta ilmenee: *”Mä jätin koulutukset, kaikki verkostot väliin ja tämmöset.” (T19)* Aineistosta on tehtävissä havaintoja myös siitä, että on tilanteita, joissa työntekijä priorisoinut aikaa käytettäväksi enemmän systeemisen tiimin asiakkaille kuin muille asiakkaille. Tähän liittyviä asioita kuvataan lisää alaluvussa ”Auttajasysteemin sitoutuminen systeemiseen malliin”.

Viimeinen sisältö liittyen ”Vuorovaikutus ja luottamus kahdensuuntaisena tienä” -pääluokkaan koskee dokumentointia. Sillä nähdään olevan muutakin merkitystä kuin tehdyn työn tai kerätyn tiedon toteen näyttämistä. Sitä pidetään myös vuorovaikutuksena ensisijaisesti suhteessa asiakkaisiin. Lisäksi esiintyy mainintaa avoimen ja läpinäkyvän dokumentoinnin tarpeesta ja toteuttamisesta. Tähän alaluokkaan sopivaa sisältöä esiintyy aineistossa vähäisesti. Dokumentointiin liittyviin asioihin palataan vielä alaluvussa ”Systeemisen tiimin rakenne ja toiminta”.

Moniäänisyys –alaluokka näkyy aineistossa lähinnä perhe- ja auttajasysteemien osalta. Perhesysteemi esiintyy äänenä kuultaessa erilaisia näkemyksiä perheen(jäsenten) hyvinvoinnista. Lisäksi perheen(jäsenen) tilanteen tarkastelussa perhesysteemin moniäänisyys tulee näkyväksi. Auttajasysteemiin liittyen moniäänisyys tulee esiin sekä tarkastelu- että suorassa kohtaamistyössä. Moniäänistä tarkastelutyötä tapahtuu systeemisten tiimien kokoontumisissa ja suorassa kohtaamistyössä on pyrkimyksenä saada perhe- ja auttajasysteemin toimijoiden näkemyksiä esiin. Sen sijaan läheissysteemin moniäänisyys jää tässä aineistossa lähes näkymättömiin. Läheissysteemi huomioidaan ikään kuin olemassa olevana, mutta sen aktivoiminen työskentelyyn näyttäytyy vähäiseltä. Läheissysteemin moniäänisyys näyttäytyy lähinnä tiedon antajan roolissa. Moniäänisyys -teema tulee esiin uudelleen ”Systeemisen tiimin rakenne ja toiminta” –alaluvussa.

Suhdeperusteisuus tiivistyy aineiston mukaan lastensuojelun systeemisessä työotteessa pääasiallisesti suhteisiin. Läsä ovat työntekijät omakohtaiset suhteet niin asiakkaisiin, läheisiin kuin muihin ammattiauttajiin. Lisäksi läsnä ovat muiden systeemien sisällä tai välillä olevat suhteet. Näihin kaikkiin suhteisiin aineiston mukaan lastensuojelun systeemisessä tiimin työntekijällä liittyy sekä arvioijan, rakentajan, ylläpitäjän että vahvistajan rooli. Vuorovaikutukseen liittyvien asioiden huomioonlää lisäksi aineiston mukaan suhdeperusteisuus rakentuu luottamussuhteen rakentamisesta ja ylläpitämisestä, kohtaamistyöstä sekä moniäänisyyden vaalimisesta. Yhteistä näille tekijöille on kolme asiaa: ensinnäkin näistä jokainen kuvautuu työn tavoitteina ja toiseksi muutostyön työvälineinä sekä kolmanneksi työn sisältöinä.

5.3 Perheterapeutin ymmärtäminen lastensuojelun systeemisessä työotteessa

Perheterapeutin ymmärtäminen saa aineistossa kaksi painopistealuetta, joiden mukaan on nimetty pääluokat 1) perheessä koettu todellisuus ja 2) perheterapeutista pysähtymistä ennen reagointia. Taulukossa 5 näkyy, minkälaisista alaluokista pääluokat muodostuvat.

TAULUKKO 5. Perheterapeutin ymmärtämisen pääluokat alaluokkineen.

Mallin periaate	Sisältöjä
3) Perheterapeutin ymmärtäminen	<p>Perheessä koettu todellisuus</p> <ul style="list-style-type: none"> - perheen(jäsenten) kertomat käsitykset (N=3) - eri perheenjäsenten näkemysten yhteensovitus (N3) <p>Perheterapeutista pysähtymistä ennen reagointia</p> <ul style="list-style-type: none"> - perhedynamiikan ymmärtäminen (N=3) - hypoteesien teko ja tarkistus (N=1) - perhedynamiikan ja asiakkaan taustan huomiointi - palveluiden ja interventioiden suunnittelussa (N=2)

Perheessä koettu todellisuus –pääluokka antaa aineiston mukaan lähtökohdan perheterapeutiselle ymmärrykselle. Vasta kun perheen(jäsenet) tulevat kuulluksi omien käsitystensä kanssa, on mahdollista tarkastella perheen tilannetta ja työskennellä perhesysteemisesti. Perheen(jäsenten) kertomien käsitysten kuvataan olevan merkittävässä osassa työskentelyä:

”Kyl me mun mielest aika paljo sitä puhutaa, mitä ne vanhemmat vaik ite on kertonu ja puhunu siit heijän tilanteest, et kyl se iha oleelline osa on mun mielest tätä.” (T15)

”[...] Ni tota noinnii ni kyllähä just se oma sanoittamine sielt tulee se lapsen sanoittamine sanoittaman ja sit tulee äidin sanoittaman ja isän sanoittaman siit samast asiast o kolme eri versioo ni ni se sehän o koko asiakaskertomus semmost. [...]” (T18)

Seuraava aineisto-ote nostaa esiin ajatuksen, että perheenjäsenten näkemysten yhteensovitus on osa työskentelyä: *”[...] Ja sitä peilaamista, et peilaamista, et laps kokikin sen nyt näin ja toine vanhemmist o iha ymmällää et se olikin niinku semmonen. [...]” (T18)*

Seuraavan alkuperäisilmauksen voidaan tulkita kuvaavan sitä, että jos työskentelyä ei perusteta perheen omille käsityksille ja näkemyksille, on todennäköistä, ettei tarjottu apu ole hyödyksi:

”[...] Et perhe saa ite sanottaa niit voimavaroja, et se on semmone osallistamine, et kyl täski varmaa niinku siihen pyritään. Ei se oikein kantamalla kaivossa pysy se, et se pitäis saada niinku perheen itsens sanottamaa. [...]” (T10)

Perheen omaa sanoittamista tarvitaan myös siksi, että työntekijöiden tulkinnat saattavat olla vääristyneistä perheen todellisuuteen nähden. Eräässä aineisto-otteessa tästä sisällöstä puhutaan näin:

”Meidä oletukset saattaa ol iha eri, mitkä o se asiakkaa, sen ihmisen todellisuus.” (T18)

Toinen pääluokka ”Perheterapeutista pysähtymistä ennen reagointia” sisältää kolme laajaa alaluokkaa: perhedynamiikan ymmärtäminen, hypoteesien teko ja tarkistus sekä perhedynamiikan ja asiakkaan taustan huomiointi palveluiden ja interventoiden suunnittelussa. Perhedynamiikan ymmärtämisellä tarkoitetaan jokaisen perheen kohdalla sen yksilöllisen dynamiikan tarkastelua sekä pyritään löytämään ymmärrystä sille, miksi dynamiikka on muodostunut jonkinlaiseksi. Osa perhedynamiikan tarkastelua on perheenjäsenten kulttuuristen tekijöiden huomiointi. Perhedynamiikan ymmärtäminen on lisäksi sen tutkimista, mitä vaikutuksia perhedynamiikalla saattaa olla perheenjäseniin sekä perheessä eläviin ilmiöihin tai oireiluihin. Aineistosta löytyy myös kuvausta siitä, että työntekijän on tärkeää löytää ymmärrys esimerkiksi vanhemman näkökulmaan ennen kuin häneltä edellytetään muutosten tekemistä. Perhedynamiikan merkityksiä yksittäisten perheenjäsenten näkökulmasta on pyritty tavoittamaan muun muassa kokeilemalla tiimikokoontumisissa eläytymistä eri perheenjäsenten rooleihin:

”Tietty se o hirveen hyvä, ku täs ain välil treenataa sitä just et joku keskittyy johonki, koska herkästi joku perheenjäsen jää ja sit siit tulee vähä semmone niinku unohdettu.” (T10)

Perheterapeutin pysähtyminen ennen reagointia –työtavan on koettu sekä lisäävän ymmärrystä perheen(jäsenten) tilannetta kohtaan että rauhoittavan työntekijän tarvetta toimia. Tämä kaikki kiteytyy paljolti seuraavaan aineisto-otteeseen:

”Just sen historian ja sen käyttäytymisen selittäminen ja muu ni, vitsi mite paljo se antaa iha hirveesti perspektiivii. Ehkä just sen vähentää sen hönkimisen. Ja se ymmärrys esimerkiksi vanhemmuutt kohtaa, ni tota se on must ihan mieletön lisä vaiks lastensuojelutyöt o pitkää tehny, ni se o just sitä pysähtymist ja sitä alas istumist ja sitä pysähtymist, et miten toimitaan ja mikä se historia o eikä vaa toimita.” (T12)

Pysähtymisen nähdään aineiston mukaan myös auttavan suhtautumisessa vanhempiin. Eräs tiimiläinen toteaa asiasta näin: *”Ja kyl mää jotenki aattele, et siihe asiakkaa ja siihe perhee kohtaamisee on iha hirvee tärkeä, et sä oot miettiny, et et vanhempi ei tee asioita ilkeyttää, vaan siel o joku tausta, ni se ymmärtämys kasvaa iha hirveesti. [...]” (T12)*

Seuraava keskusteluote aineistosta sen sijaan kuvaa sitä, että systeemisesti ajattelulta ei voi välttyä sen jälkeen, kun systeemistä tietoa on lapsen tai perheen tilanteesta käytettävissä:

G: *”Et sä voi olla näi, jos tuol taululla on niinko tosi laaja kirjo sitä niiku historiaa, sukulaaisuut, erilaisii näkövinkkeleit, ne kaikki lapset, niitte eri näkökulmat, ni ethän sä pysty sen jälkee ajattelee enää nii.”* H: *”Et mä autan tätä lasta tässä nyt.”* G: *”Eikä se emmä saa sitä sielt aivoist niinku lukkoon et. Kyl se vaan, luonnollisesti ajattelee enemmän, koska sä paneudut siihen ehkä enemmän, ehkä se on se sana, et paneutuu siihe jotenki.”*

Hypoteesien teko ja tarkistus työmenetelmänä näkyy aineistossa vaihtelevasti. Vaikka hypoteeseja ei vielä kovin systemaattisesti osana työskentelyä tehdä, kuvataan sen suunnan omaa ajattelua siten kuin tässä aineisto-otteessa tulee esiin:

H: *”Niinko tän systeemisen kaut meijä tarttis pitää huoli sen siin et.”* I: *”Avoimena.”* J: *”Avoimena, avoimena”.* H: *”Just sillai, ettei suljeta niitä... ei lukita ikään kun valmiiseen oletukseen.”*

Hypoteeseja aineiston mukaan tehdään muun muassa siitä, miksi asiakas ei halua ottaa tarjottua palvelua vastaan sekä siitä, mihin lapsi oireilulla pyrkii. Tehdään se hypoteesi sitten, mihin tahansa liittyen, niin sen perusteltavuutta pidetään tärkeänä, kuten tästä alkuperäisilmaisusta näkyy:

”[...] Mut se vaatii vaan oikeestaan sen perustelun, että se löytyy se perustelu sielt, että ei ihan vallattomii heitetä.” (T10)

Perheterapeutin pysähtyminen ennen reagoitua –pääluokan kolmantena alaluokkana on perhedynamiikan huomiointi palveluiden ja interventtioiden suunnittelussa. Aineiston mukaan pohdintaa käydään siitä, mitä vaikutuksia perhedynamiikkaan tai asiakkaan taustaan liittyvillä asioilla on eri perheenjäsenten suhtautumisessa tarjottuihin palveluihin. Kun löydetään ymmärrys kieltäytymiseen tai muuhun reagoituihin, työntekijän oma suhtautuminen siihen muuttuu. Aineistossa näkyy vähäisesti myös sen tarkastelua, miten toimenpide vaikuttaa perhedynamiikkaan tai perheenjäsenen kokemukseen itsestään. Tällaista pohdintaa aineistossa käydään esimerkiksi tilanteessa, jossa lapsella nähdään perheessä olevan syntipukin rooli. Toimenpiteenä on mietitty kyseisen lapsen sijoittamistarvetta, mutta systeeminen tarkastelu ohjaa tiimiä tarkastelemaan sitä, että jos lapsi sijoitetaan perheestä pois, voimistetaanko sillä tätä syntipukkiasetelmaa sekä perhedynamiikassa että lapsen omassa kokemusmaailmassa. Tämä pohdinta ei kuitenkaan sulkenut pois sitä, että jos lapsen etu sitä vaatii, sijoittaminen pois perheen luota tehdään. Toisena esimerkkinä tulee esiin tukiperhepalvelun käyttö tilanteessa, jossa perheen aikuisilla on päihdeongelma. Tiimissä pohditaan, mahdollistaako tukiperhepalvelu osaltaan vanhempien vastuuttoman vanhemmuuden jatkumista, koska lasten ollessa tukiperheessä vanhemmat voivat ikään kuin ”luvalla” käyttää päihteitä.

Perheterapeutin ymmärtämisen anti kuvautuu aineistossa näiden alkuperäisilmausten mukaisesti:

”(Aiemmin lastensuojelutyössä) on keskitytty vaiks oireeseen ja hoidetaan se, sitä oiretta, ni mä aattelen, et täs päästään siihen systeemiin, et mikä se systeemin vuorovaikutus on, mikä on aiheuttanut sen oireen, jollon päästään paljon syvemmälle.” (T14)

”[...] Oikeet ymmärryst niiden perheide ongelmist ja et mist ne niinku kumpuu ja millai niihi sit voi, et me ei hoidet sit, puutut pelkästää heidä oireisee. [...]” (T7)

Tämän pääluokka näyttäytyy aineiston perusteena sellaisena lisänä lastensuojelutyöhön, jota ilman ei enää voi eikä halua toimia. Perheterapeutin näkökulman koetaan kulkevan jonkin verran mielessä myös tiimin ulkopuolella tapahtuvassa työskentelyssä. Sen mielessä pysyminen kuitenkin vaatii sellaisen tai sellaisten ammattiosaajien läsnäoloa tiimikokoontumisissa, jotka ohjaavat tarkastelua perheterapeutin ymmärtämisen ja systeemisyyden suuntaan. Perheterapeutin ymmärtämisen sisältö lastensuojelun systeemisessä työotteessa aineiston perusteella rakentuu perhelähtöisestä työskentelystä. Perheterapeutiseen orientaatioon kuuluu lisäksi perhedynamiikan ymmärtämistä sekä sen huomioimista niin perheen(jäsenen) tilanteen arvioinnissa kuin työskentelyn suunnittelussa. Perheterapeutin ymmärtämisen toteutuminen on ollut aineiston mukaan mahdollista vain sellaisen työorientaation omaavien tiimien klinikoiden myötä.

5.4 Lapsilähtöisyys suorassa vuorovaikutuksessa ja tiimin sisäisessä työskentelyssä

Lapsilähtöisyys on jaettavissa kahteen pääluokkaan sen suhteen, onko kyse suorasta kontaktista lapsi- ja/tai aikuisasiakkaaseen vai lastensuojelun tiimin sisäisestä työskentelystä. Näiden pohjalta on muodostettu pääluokat: 1) lapsi keskiössä suorassa vuorovaikutustyössä ja 2) lapsi keskiössä tiimin sisäisessä työskentelyssä. Pääluokat alaluokkineen näkyy taulukossa 6.

TAULUKKO 6. Lapsilähtöisyyden pääluokat alaluokkineen.

Mallin periaate	Sisältöjä
4) Lapsilähtöisyys	<p>Lapsi keskiössä suorassa vuorovaikutustyössä</p> <ul style="list-style-type: none"> - lapsen kohtaamisessa (N=3) - vanhemman kohtaamisessa (N=3) <p>Lapsi keskiössä tiimin sisäisessä työskentelyssä</p> <ul style="list-style-type: none"> - lapsen näkemysten vaikutus työskentelyyn (N=3) - pidetään lapsen etua ja lapsen esiin tuomia näkemyksiä esillä tiimikokoontumisissa (N=3) - lapsen osallistumiskykyyn vaikuttavien systeemisten syiden ymmärtäminen (N=2)

Pääluokka ”Lapsi keskiössä suorassa vuorovaikutustyössä” pitää sisällään lapsen keskiössä pitämistä kohdattaessa joko lapsi itse tai hänen vanhempansa. Lapsen suorassa kohtaamistyössä aineiston mukaan keskeistä on sekä se, ettei lapsen roolina ole ensisijaisesti toimia tiedon lähteenä, vaan kohtaaminen fokusoidaan lapsen kokemusmaailman kuulemiseen. Tärkeää näyttää olevan myös se, että lapsen kertomaan suhtaudutaan tietona ja tietoa pidetään totena. Lapsen suoraa kohtaamista lastensuojelun systeemisen tiimin työntekijän toimesta kuvataan tärkeäksi myös siksi, etteivät kaikki lapsen ammatilliset kohtaamiset tapahdu muiden toimijoiden puolesta. Jos näin olisi, tulisi lapsen kertoma kokemuspuhe tai muu tieto lastensuojelun käyttöön niin sanotusti sirpaleisena ja jo jonkun muun tulkitsemana tietona.

Aineistossa puhutaan lapsilähtöisyyteen liittyen myös siitä, että työntekijältä tarvitaan monenlaisia valmiuksia eri-ikäisten ja -oloisten lasten kohtaamiseksi. Lapsiasiakkaisiin luotavien suorien suhteiden merkitys nähdään tärkeänä eikä suhteen nähdä muodostuvan mitenkään itsestään. Tässäkin yhteydessä aikaresurssi nousee esiin:

”Mut se kans vaatii sitä suhtee luomist lapseenkin, jotta ikään kuin pääsee siihen hyvään moodiin ja saa saa sitä lapsen aitoa ja oikeaa ääntä sieltä kuuluvaksi, et mut taas sitä aikaa.” (T11)

Aineistosta on havaittavissa, että lapsen kuulemisella ja hänen esiin tuomillaan asioilla on vaikutusta lastensuojelun työntekijöiden toimintaan. Esimerkkinä mainitaan tilanne, jossa lapsen eräs läheinen on ollut melko poissaoleva lapsen elämästä, mutta kun läheisen rooli on lapsen puheessa alkanut näyttäytymään merkittävämpänä, otetaan tämä läheinen eri tavoin huomioon jatkotyöskentelyssä. Lapsen kertoman voidaan siis tulkita laajentavan tai suuntaavaan sitä, miten ja keiden kanssa tilanteessa työskennellään. Aineiston perusteella lapsilähtöisyydestä halutaan sulkea sitä määrittävänä tekijänä ja ainoana tavoitteena se, että lapsi pystyy ymmärtämään lastensuojelun tekemät toimenpiteet. Alkuperäisilmauksessa todetaan näin:

”Mä aattele, et ei lapsilähtöisyys, ku eihä hän sitä (toimenpidettä) välttämättä ymmärrä vast ku joskus, nii et se lapsilähtöisyys täytyy rakentaa jostai muust palast.” (T12)

Vanhempia kohdattaessa lapsilähtöisyys näkyy aineistossa lapsen äänitorvena olemisena. Tarvittaessa kohtaamisissa tuodaan näkyväksi, mitä vanhemman käyttäytyminen tarkoittaa lapsen kannalta. Aineistossa esiintyy lisäksi näkemystä, että lapsilähtöisyys tarkoittaa joissakin asioissa tai tilanteissa vanhempilähtöistä arkea, jolloin voidaan tulkita kyseen olevan siitä, että vanhemman tekemillä valinnoilla ja päätöksillä toteutetaan lapsilähtöistä arkielämää. Lisäksi lasta ja lapsen käyttäytymisen takana olevia lapsen tarpeita sanoitetaan vanhemmille, kuten tästä pitkästä aineistotteesta ilmenee:

”Ja kyl mä aattele nii et vaiks vanhempii vaikuttamalla ja tekemällä lasta näkyväksi vanhemmille ja selittämällä, ni me voidaa lapse oloja parantaa perheessä ja tavallaan että vanhemmat ymmärtää niit pienii lapsii. Ne kiukuttelee ja nähd mist se johtuu esimerkiksi yks vanhempi sano joskus mulle iha kato kiusallaa tekee tota nyt sitten ni sitten, ku selitetii, et ei se nyt niin vaa se iha nyt oikeesti hakee nyt vaa seuraa ja sen tähde se pistää telkkarii kiinni, ku se huomaa, et sää kättelet telkkarii, et se haluais et sää olisit niinku hänelle läsnä ja ihan niinku tämmösillä hyvi arkisilla asioilla. Et aika monella kuitenkin on se et se arki on jonki verra hukassa ja se, et jos me pystytää vanhempii vaikuttamaa ni se nostaa sitte laste niinku. Niil o parempi olla siel.” (T4)

Lapsilähtöisyys aineistossa vanhempia kohdattaessa näkyy myös arviointityönä, jolloin tarkastellaan sitä, minkälaista kykyä vanhemmalla on huomata lapsen tarpeet sekä vastata niihin. Vanhempien omien tarpeiden huomiointi tarkasteltaessa lapsilähtöisyyttä nousee aineistossa myös näkyväksi. Ihmisenä olemisen ja elämän eri osa-alueisiin voi vanhemmalla liittyä vaillinaisesti täytettyjä omia tarpeita. Tätä kautta löydetään ymmärrystä siihen, miksi tällaisessa tilanteessa lapsen tarpeisiin

vastaaminen voi olla vanhemman taholta vaikeaa. Seuraava aineistosta löytyvä keskusteluote kuvaa näitä asioita:

K: *"[...]Elikkä tavallaa se, ku puhutaa täst menttalisatiost elikkä vanhemman kyvyst niinko eläytyy se lapse tarpeeseen ni se voi jääd jonku muun tarpeen alle nii vahvasti sillai tota."* TJA (tutkija): *"Siis vanhemma oman tarpeen?"* K: *"Nii ku se o tyydyttämätön joku muu sielt. Se o aika haasteellist."* L: *"Ja vanhempi saattaa sen iha puheen tasolla et lapsi ensin mut et se ei kykene."* K: *"Se jää siihen puheen tasolle."* L: *"Juu se jää puheen tasolle."* K: *"Äiti tai isä voi pitää vaiks kui hyvä luennol kui hyvi last kohdellaa mut se ei tuu käytäntöä et se on niinku."* M: *"Näinhä se menee."* L: *"Se on opittu se ammattilaisten tapa mitä odotetaan et."* K: *"Joo."* L: *"Mitä puhutaan, mut et se, miten se toteutuu, on ihan eri juttu."*

Lapsi keskiössä tiimin sisäisessä työskentelyssä –pääluokka sisältää aineistohavaintoja liittyen siihen, minkälaiseksi lapsilähtöisyys rakentuu silloin, kun lapsi eikä vanhempi ole läsnä. Lapsilähtöisyydestä puhutaan aineistossa tällaisesta näkökulmasta lähinnä sen suhteen, miten se näkyy tiimien omissa kokoontumisissa. Lapsen esiin tuomien näkemysten ylläpito on yksi tämän pääluokan sisällöistä. Aineisto-otteena eräs tiimiläinen reflektoi hetki sitten päättyneessä tiimikokoontumisessa perheen tilanteen käsittelyä näin: *"Koko aja ku puhuttii, ni vähä välii joku sano, mut et silti ko tää lapsi o tämä kertonut (T16)".*

Lapsilähtöisyys näkyy aineistossa myös tiimivastuuna. Tämä tarkoittaa sitä, että tiimikokoontumisia havainnoitaessa tiimiläiset aktiivisesti kyselivät ja toivat esiin lapsinäkökulmaa. Myös lapsen edun esillä pitäminen tiimikokoontumisissa on osa tiimivastuuta tähän teemaan liittyen. Lapsilähtöisyys saa aineistossa myös systeemisiä piirteitä. Tämä kuvautuu lapseen liittyvien systeemisten syiden ymmärtämisellä esimerkiksi tilanteessa, jossa hän kieltäytyy isän tapaamisesta. Systeemisten syiden tarkastelua lapsen näkökulman ja osallisuusmahdollisuuksien ymmärtämiseksi tulee esiin myös tilanteessa, jossa perheen isä on dominoiva suhteessa perheen äitiin. Tiimissä pohditaan, minkälainen lapsilähtöisyys on tällöin mahdollista. Lapsi keskiössä välillisessä työskentelyssä –pääluokan yhtenä sisältönä on myös se, minkälaisista kohtaamisista lapsen elämä koostuu. Tämä tiivistyy monella tapaa tämän alkuperäisilmauksen sisältöön: *"[...] Kyl meil mun mielest aika vahvana on se, et me ajatellaa sen lapsen, et miten hän siel tulee niinku perheessään kohdatuks ja miten me häntä kohdataa."* (T2)

Lastensuojelun systeemisen mallin lapsilähtöisyys –periaate näkyy aineistossa myös ristiriitaisina näkemyksinä, sillä yhtenä näkemyksenä on, että lapsilähtöisyys on ollut työntekijöiden työotteessa jo ennen malliin kouluttautumista eikä se ole tuonut mukanaan mitään uutta. Toisena näkemyksenä taas

on, että systeemisen mallin pilotoinnin myötä on tullut uusia oivalluksia sitä, mitä lapsilähtöisyys on ja miten sitä voi toteuttaa. Jälkimmäinen näkyy aineisto-otteena näin:

”Mut se o varmaa hankala siis, et emmä tiä ootteks, mut jos ajatellaa tota perheterapeutist ymmärryst ja muut, ni se lapsilähtöisyys tulee sen johdannaisena, et sä ymmärrät sen systeemin ensiks ja sen kokonaisuude, et sä et pysty ajattelee sen niinku. Se ei voi ol niinku ensimmäine asia, vaa se täytyy niinku rakentaa se palapeli siihe ympäril.” (T12)

Myös lapsilähtöisyyden toteutumisesta tulee aineistossa esiin ristiriitaisia näkemyksiä. Toisaalta siihen ei olla kaikilta osin tyytyväisiä:

”Just tää lapsen osallisuus, mää ajattele tää asiakkaa, lapse osallisuus ni se o just sellane mikä mua just huolettaa. Niinku just sanoit et välil must tuntuu et välil meil jää ulkopuoliseks se laps siin prosessis.” (T6)

Toisaalta taas sen nähdään olevan läsnä hyvin: *”Ni kyl mää ajattele et kyl ollaa nimeomaa lapsilähtöst tarkastelu ollaa aika, oikeestaa kaikkie perheide kohdal käytetty ja tavallaa mietitty sil taval monialasesti et miten sen voi sitte käytäntöön tuoda tuoda sellasii toimintamallei et niinku et lapset hyötyis mahdollisimma paljo et kyl mä aattelen et niinku tänäänkin käytiin sellasta keskustelu.” (T17)*

Lapsilähtöisyys tiivistyy aineiston mukaan lastensuojelun systeemisen tiimin työntekijän omakohtaiseen luottamussuhteeseen asiakaslapsen kanssa. Lisäksi siihen kuuluu lapsen kokeman ja kertoman huomioiminen työskentelyssä. Lapsilähtöisyys saa aineiston mukaan sisällökseen myös lapsen kokemusten ja tarpeiden näkyväksi tekemisen muun muassa lapsen vanhemmille. Neljäs keskeinen ulottuvuus lapsilähtöisyydessä on lapsen näkökulman pitäminen keskiössä ammattilaisten kesken tapahtuvassa työskentelyssä. Lapsilähtöisyys näkyy aineistossa työskentelyn kaikissa vaiheissa eli arvioinnissa, suunnittelussa ja toteutuksessa.

5.5 Asiakkaiden monenlaiset osallisuudet

Osallisuus –teema esiintyy aineistossa monesta näkökulmasta. Havaintojen luokittelu tuotti neljä pääluokkaa: 1) kuulluksi tulemisen osallisuus, 2) tarkasteluosallisuus, 3) määrittelyosallisuus ja 4) voimavaraistava muutososallisuus. Nämä ja niiden alaluokat on esitelty taulukossa 7. Lastensuojelun systeemisessä mallissa asiakkaan osallisuuden kanssa on samassa periaatteessa myös asiakkaan kohtaaminen. Kohtaamiseen liittyvät tulokset on kuitenkin jo esitelty alaluvussa ”Vuorovaikutus-, kohtaamis- ja luottamuskeskeinen työorientaatio”, jossa tarkastelunäkökulma liittyy suhdeperusteisuuteen.

TAULUKKO 7. Asiakkaan osallisuuden pääluokat alaluokkineen.

Mallin periaate	Sisältöjä
5) Asiakkaan osallisuus	<p>Kuulluksi tulemisen osallisuus</p> <ul style="list-style-type: none"> - kuulluksi tulemisen mahdollistaminen (N=3) - jaetun ymmärryksen tavoite (N=3) <p>Tarkasteluosallisuus</p> <ul style="list-style-type: none"> - pohdintatyö asiakkaan kanssa (N=3) - pohdintatyö asiakkaan läsnä ollessa (N=2) <p>Määrittelyosallisuus</p> <ul style="list-style-type: none"> - perheen(jäsenen) näkemys käyttöön siitä, mihin apua tarvitaan (N=3) - perheen(jäsenen) näkemys käyttöön siitä, mikä auttaa ja mikä palvelu on hyödyllistä (N=2) <p>Voimavaraistava muutososallisuus</p> <ul style="list-style-type: none"> - asiakkaan muutoskyvyn vahvistaminen (N=3) - voimavarojen vahvistaminen (N=3)

Kuulluksi tulemisen osallisuus –pääluokka sisältää kaksi alaluokkaa. Ensimmäinen alaluokka ”Kuulluksi tulemisen mahdollistaminen” sisältää ajatuksen, että tietoisesti kysytään ja kuullaan asiakkaan kokemusmaailmaa sekä ajatusten, käyttäytymisen että tunteiden osalta. ”*Se on sitä asiakkaan äänen kunnioittamista.*” Toisessa alaluokassa ”jaetun ymmärryksen tavoite” on kyse siitä, että asiakas saa kokemuksen, että hänen kertomillaan kokemuksilla, näkemyksillä ja tunteilla on vaikutusta joko vuorovaikutukseen työntekijän kanssa tai jatkotyöskentelyyn. Kyse voidaan tulkita olevan dialogisuudesta, jonka myötä tavoitellaan jaettua ymmärrystä, vaikka yhteistä suuntaa esimerkiksi työskentelylle ei aina löydetäisikään. Aineistossa löytyy sisältöä, jossa pohditaan, että

aina ja joka tilanteessa jaettu ymmärrys ei pääse syntymään, mutta oleellista on sen pitäminen kuitenkin työntekijän tavoitteena. Jaettu ymmärrys tulee esiin seuraavassa aineisto-otteessa:

”Ei ehkä ain o se yhteinen suunta, vaan jaettu ymmärrys, et kuitenki o lastensuojelulaki, et meidän o tehtävä tähän suuntaan ja me ymmärrämme et sä oot eri mieltä ja tosi pahoillaa ollaa, ettei me nyt löydet, mut et kuitenki, et se o semmost jaettuu ymmärrystä, et miks näin tehdään.”

Tarkasteluosallisuus –pääluokka näkyy aineistossa siten, että yhdessä asiakkaiden kanssa ja heidän läsnä ollessaan pohditaan, mistä perheen(jäsenen) tilanteessa on kyse ja minkälaisia tekijöitä siihen on tai saattaa olla vaikuttamassa. Kertynyttä tietoa esimerkiksi perhesuhteista prosessoidaan avoimesti ja läpinäkyvästi asiakkaille ja heidän kanssaan. Tällaisen työskentelytavan halutaan laajenevan yksittäisen työntekijän tai työparin suorasta kohtaamistyöstä tiimin omiin kokoontumisiin, kuten näistä aineisto-otteista ilmenee:

”[...] Ni sitä pohtimist, et se asiakas mukaa viel et ku käydää läpi täs, ni asiakas oliski ite mukana.”
(T12)

”Ni onha tuol jossai tiimeis jo ollu tuol, et asiakas o tullu mukaan tähä tiimitapaamiseen, ni sehä o tavoite.”(T2)

Yhtenä näkökulmana esiintyy se, että tiimin kokoontuessa työntekijöiden kesken, käsitellään perheeseen tai perheenjäsenen liittyvää tietoa jonkun tai joidenkin työntekijöiden tulkinnan läpi käyneenä informaationa. Eräs tiimiläinen sanoittaa tätä näin:

”Sitä mä oon myös täs miettiny, et miks olis hyvä, et ne asiakkaat olis tääl ite paikalla ja kertomas. Siks et te kuulette kuitenkin se mikä se meidän viranomaistieto on ja meidän käsityksiä, et kui kaukan se o todellisuudest tai siis se on se todellisuus, mitä me tuotetaan. Ja jos me on tehty virhearviointeja, ni ne kertaantuu esimerkiks teille.” (T19)

Jotta asiakkaan tarkasteluosallisuutta voidaan lähteä toteuttamaan tiimikokoontumissa, tulee aineiston mukaan olla asiakkaalla vähintään yhteen tiimiläiseen luottamussuhde jo olemassa, kuten seuraavassa alkuperäisilmauksessa näkyy: *”Nii semmone turvalline ilmapiiri pitää ol ja pitää ol jo luotu se suhde ensi ja sit tuonoini vast.”* (T8) Mikäli asiakkaan tarkasteluosallisuus mahdollistuisi myös tiimikokoontumisissa, ajatellaan sen vahvistavan asiakkaan luottamusta työntekijöihin työskentelyn tullessa avoimeksi ja asiakkaiden nähtäville. Myös asiakkaiden epäluuloisuuden työntekijöitä ja heidän näkemyksiään kohtaan ajatellaan voivan hälventyä asiakkaiden osallistumisella tiimikokoontumisiin.

”Määrittelyosallisuus” –pääluokan sisältönä on asiakkaan mukaan ottaminen määrittelemään sekä sitä, mihin apua tarvitaan että sitä, minkälainen apu ja palvelu on hyödyllistä. Asiakkaan määrittelyosallisuuden nähdään olevan edellytys sille, että tarjotut palvelut ovat tarpeellisia ja niitä tarjotaan oikea-aikaisesti. Eräs tutkittava toteaa asiasta näin:

”[...] Mul voi ol kymmene temppuu mut, jos se asiakas kokee, et ei se yhtää auta siihen. Vaiks me nähtäs kui hyväks et menis perhe johonki kuntoutuksee, mut jos ei se asiakas kykene siihen tässä kohtaa, ni ei se temppu sillo auta.” (T18)

Eräs toinen tutkittava taas näin: *”Nii ja just se et pysähtyy se asiakkaa, et mitä ne hyötyy tästä. Niil o tukiperhe ja kotipalveluu. Niit kaikkee oon laittanu sinne, mut et mitä asiakkaat, mitä perhe ajattelee. [...]” (T2)*

Määrittelyosallisuus näkyy myös arvioitaessa tilanteen muuttumista paremmaksi ja pohdittaessa, mikä muutosta on tukenut. Aineistossa tämä näkyy työntekijän kuvaamana vuorovaikutustilanteena asiakkaan kanssa. Keskustelussa työntekijä on pyytänyt asiakasta itseään kertomaan, mitkä tekijät ovat mahdollistaneet ja edesauttaneet muutoksessa. Määrittelyosallisuuteen kuuluu myös perheen avun tarpeiden vaihtelun huomioiminen työskentelyn intensiivisyydessä, kuten tässä alkuperäisilmaisussa tuodaan esiin:

”Nii ja tää tiheätahtisuus ni se o jaksottaist, jossai kohtaa tarvitaa tiivistä ja sit voidaa vähä harventaa ja sit tulee joku tilanne, ni sit työskennellä sit taas tiiviimmi, et sillai, et se on niin eläväistä sen perheen tilanteen ja tarpeiden mukaan. [...]” (T8)

Neljäntenä osallisuuden pääluokkana on ”Voimavaraistava muutososallisuus”. Pääluokan sisältöinä on asiakkaan muutoskyvyn vahvistaminen ja voimavarojen vahvistaminen. Muutoskyvyn vahvistamisen nähdään rakentuvan luottamussuhteen myötä. Aineistossa tämä näkyy muun muassa näin:

”[...] Tehdää sitä yhteistyöt ja sit tavallaa pikkuhiljaa sielt syntyy se luottamus ja sit ihmine itekki huomaa sen, et et et hän voi tehdä ja vaikuttaa asioihi ja sitä kaut sitä muutosta.” (T13)

Voimavarojen vahvistaminen muutostyönä sisältää sekä toivon näkyväksi tekemistä ja ylläpitämistä että voimavarojen kautta korjaavan työn tekemistä. Voimavarakeskeinen työskentely on aineiston mukaan luonteva osa lastensuojelun systeemistä työotetta, kuten tästä alkuperäisilmauksesta tulee esiin:

”Toi voimavaroje vahvistamine on kyl se mikä o kaikkie puheis. No onha ny kaikist sillai, et onha täs ny hyvä juttu tää vaiks se niinku näyttäs silt, ku ensi ku sitä kattoo tos, et mitä kauheet et eihä täs o mitää hyvää, ni sit sielt kyl rupee niit löytyy ko niit vaa käydää läpi.” (T7)

Yksi osa voimavaraistavaa työskentelyä on pitää yllä perheessä olevia valmiuksia: *”[...] Et mä aattelen et, että toi niit vahvuuksii ja voimavaroj, mitä näis perheis on, ko he siel sitä arkee yhdes elävät, ni mä aattele, et kyl me seki ollaa ain muistettu täs tiimis että, et siel on niit hyvii asioit ja millai me ylläpidettäs niitä, ni mä ajattele, et se on semmone näkyny niinku.” (T8)*

Aineiston mukaan on huolehdittava siitä, ettei tarjotuilla palveluilla vähennetä perheen omaa kykenevyyttä. Eräässä aineisto-otteessa tätä sanoitetaan näin: *”[...] Mitä he itse pystyvät tekemään, mikä siel toimii, ettei tehdä heidän puolestaan turhaa, ku se ei niinku pitkäs juoksus auta. [...]” (T2)*

Seuraava aineisto-ote voidaan tulkita siten, että erilaisten osallisuuksien toteutuminen vaatii työntekijältä kykyä nähdä oma roolinsa osallisuuden mahdollistajana:

”Se elää meis nii syväl, et pitää ol jotai viisastekivee, mut mää aattele, et sit me voidaa kuitenkin, et meil o oma opettelu siit, et hei esimerkiks mennää johonki neuvottelu, et ei meil o mitää suunnitelmaa, mihi se täytyy nyt sit niinku tunkee ja minkä kans me tullaa sielt pois, vaa et katotaa mitä siel syntyy.” (T13)

Aineistossa tulee esiin työntekijän valmiuksiin liittyvää asiaa myös muutenkin. Näitä alkuperäisilmaisuja edeltää keskustelu asiakkaiden osallisuudesta liittyen siihen, että asiakkaat ovat erilaisia sen suhteen, minkälaisen toiminnan myötä kykenevät osallistumaan:

”Mut valmius toimia monenlaisesti o varmaa just se mitä puhuttii et se nyt ehkä täytyy ol vähä erilaisii, et aina se puhe ei auta, vaan täytyy heittäytyy johonki johonki toimintaa. Semmost omien rajojen haastamist kans, et miten ehkä tottunut toimimaan.” (T12)

”Niinpä nii-i mukavuusaluee ulkopuolel menimist tää o toisaalt myös.” (T12)

Asiakkaiden osallisuus tämän aineiston mukaan muodostuu erilaisista sisällöistä. Samankaltaisuutta aineistoperusteisten osallisuuden muotojen kesken on siinä, että ne sisältävät kahdensuuntaisuutta: asiakkaan kokemusten ja näkemysten kuulemista sekä työntekijöiden kokemusten ja näkemysten jakamista. Asiakkaan osallisuuden nähdään mahdollistavan lastensuojelutyöskentelyn ennakoitavuutta sekä asiakkaille itselleen että työntekijöille.

5.6 Systeemisen tiimin rakenne ja toiminta

Systeemisen tiimin rakenteeseen ja toimintaan liittyvät aineistohavainnot ovat jaettavissa kolmeen pääluokkaan: 1) tiimirakenne, 2) tiimin roolin tarkoituksenmukaisuus ja 3) tiedon moninaisuus. Pääluvut alalukuineen on esitelty taulukossa 8. Tämä on toinen alaluku ”Systeeminen tarkastelu ja toiminta” -alaluvun rinnalla, joiden sisältöihin löytyy aineistosta muihin periaatteisiin verrattuna merkittävämpi määrä havaintoja.

TAULUKKO 8. Toteutumista tukevien rakenteiden pääluokat alaluokkineen.

Mallin periaate	Sisältöjä
6) Toteutumista tukevat rakenteet	<p>Tiimirakenne</p> <ul style="list-style-type: none"> - tiimiläiset erilaisine koulutuksineen ja taustaorganisaatioineen (N=3) - tiimien toimintarakenne (N=3) - tiimituki ja -vastuu (N=3) - tiimityöskentelyn intensiivisyys (N=3) <p>Tiimin roolin tarkoituksenmukaisuus</p> <ul style="list-style-type: none"> - suhteessa lapsen ja perheen tarpeisiin (N=1) - suhteessa muuhun auttajaverkostoon (N=2) <p>Tiedon ja toimijuuden moninaisuus</p> <ul style="list-style-type: none"> - moniäänisyys (N=3) - monitoimijuus (N=3) - monitieteisyys (N=3)

”Tiimirakenne” –pääluokka sisältää aineistosta tehtyjä havaintoja niin tiimiin kuuluvista ammattilaisista kuin tiimin toimintarakenteesta. Lisäksi tiimituki ja -vastuu sekä tiimityöskentelyn intensiivisyys ovat tähän pääluokkaan kuuluvia alaluokkia. Aineiston mukaan tiimien rakenne on muodostettu sellaiseksi ja sellaisista osajista, että systeeminen työskentely mahdollistuu. Tiimeihin on yhdistetty erilaisia koulutuksia omaavia osajia. Lisäksi se, että tiimin yhdistyy osajia erilaisista taustaorganisaatioista, on lastensuojelun systeemistä työskentelyä tukevaa. Tiimirakenteessa näkyy paikallisuus sen suhteen, mistä taustaorganisaatioista ja minkälaisista ammattihenkilöistä tiimit on muodostettu. Aineistosta on tehtävissä havaintoja, jonka mukaan voidaan todeta, että tiimityöskentelyä ja muita tiimiläisiä arvostetaan.

”Tiimien toimintarakenne” –alaluokkaan liittyen tulee aineistossa esiin tiimien säännölliset kokoontumiset. Tiimikokoontumisista puhutaan merkityksellisinä siksi, että niiden avulla systeminen tapa tarkastella asiakastilanteita pysyy mielessä. Kokoontuminen tiimeissä tapahtuu tutkimusaikana viikoittain tai joka toinen viikko. Tiimikokoontumisten ajallinen kesto on 3-4 tuntia. Tiimien toimintarakenne on aineiston mukaan kehittämisen alla oleva asia ja esimerkiksi aineistonkeruukierroksien välillä on tapahtunut tai ainakin on suunnitteilla muutoksia tiimikokoontumisiin lisättävän aikaresurssin suhteen. Säännöllisiä kokoontumisia arvostetaan ja pidetään jopa välttämättöminä systemisen työotteen mielessä pysymiseksi ja vahvistumiseksi.

Aineistossa tiimituki ja -vastuu kuvautuvat monisisältöisinä. Ensinnäkin tiimitukeen liittyy perheen(jäsenen) tilanteen moniääninen tarkastelu. Moniäänisyyteen palataan ”Tiedon ja toimijuuden moninaisuus” –alaluokassa. Se mainitaan myös tässä yhteydessä, koska aineiston mukaan tiimissä toteutuva moniäänisyys on yksi tiimistä saatavista tuen muodoista. Toiseksi tiimituki tuodaan esiin tilanteissa, joissa suoraa asiakastyötä tekevällä on kokemus, että on asiakastilanteen kanssa umpikujassa. Myös epävarmuutta ja keskeneräisyyttä sisältävissä tilanteissa tukeudutaan tiimiin. Tiimin avulla voi aineiston mukaan myös säädellä työntekijän kokemaa kuormittuneisuutta. Aineistosta on löydettävissä lisäksi sisältöjä, jotka kertovat siitä, että vaikka vastuusosiaalityöntekijällä on viimeinen vastuu, on merkittävää, että ratkaisun tekemisessä ja säännöllisesti ilmiöiden peilaamisessa on käytössä tiimin tuki. Alkuperäisilmauksena asiaa tulee esiin näin:

”[...] On se tosi helpottavaa sit, ku miettii sitä sitä niinku, et mul o mahdollisuus täsä taas saada vähä peilaust ja voin ottaa sen taas esil viikon tai kahden kuluttuu. Ni ei jos niinku miettii ni kyl se niinku se on helpottavaa siin omas vastuunkannossa, et ei ookkaa iha yksin tän asian kanssa.” (T18)

Tiimikokoontuminen sisältää aineiston mukaan työnohjauksellisia piirteitä, kuten näistä aineistotteista voi huomata:

”Se o se, et ku täs työs o niinku pakko iha oma jaksamises kannaltaki ni niinko saada vaihtaa niit mielipiteit, et se o vaa niinku hyvi tärkeet, et sä saat niinku ja sit se et sä saat uutta näkemystä, ni seki auttaa, seki auttaa oikeesti jaksamises.” (T6)

”Se o sillai niinku ajattelee, et vastuutyöntekijä näkökulmast, et ni kyl se niinku semmost tavallaa ittel tuo semmost rauhallisuutta, rauhallisuutta tavallaan siihen. Mut sillon ko se oma ahdistus tavallaa, ni se oma hätä on jonku asia kohdalt niin suuri, ni se toisen pieniki lausahdus, ni se tuo semmost

rauhaa tavallaa siihen. Vähentää sitä psykososiaalist kuormistus, et eihän mun nyt tarvinnukkaa yksin tätä ratkast. Sillai mää ajattele.”(T18)

Tiimikokoontumiset toimivat aineistosta tehtyjen havaintojen mukaan myös alustana itsensä kehittämiseksi. Tätä sisältöä tulee esiin seuraavasti: *”Ja mää nää et tää kyl kehittää mu ammattitaitooni entisestää, et mää saa muilta viel toi noi ni ja mää saa sit kunnia tehd sitä siel perheessä teidän ammattitaidollanne.” (T8)*

Aineistosta tulee näkyville lisäksi se tiimivastuuseen kuuluva asia, että yksittäisen työntekijän poissa ollessa asiakaskontaktit eivät pysähdy ja jokaisen asiakasperheen asioita käsitellään tiimikokoontumisissa. Vaikka tiimituki ja -vastuu näkyy aineistossa monenlaisina sisältöinä, koetaan niiden omaksumisen olevan vielä työn alla. Siirtyminen yksin tekemisen kulttuurista tiimikulttuuriin on meneillään, kuten tässä aineisto-otteessa näkyy:

”Mut se mitä siit aikasemmi tai sillo o puhuttu, et se niinku vastuu jakaantuu, ni siin on varmaa meil niinku opettelemist pelkäs niinku omas mieles ku se, et mää oo vastuus näist mu asikkaist ja piste.”(T7)

Tiimin toimintakulttuuriin liittyen aineistosta löytyy mainintoja, jotka kertovat siitä, että tiimin ilmapiiri on reflektointiin rohkaisevaa. Tällaisesta kertoo muun muassa tämä aineistosta löytyvä ote:

”Yks keskeise tekijä, et täs o ollu tosi hyvä ilmapiiri, et pystytää toimii hyvi ryhmänä, se lähti heti alusta asti sillai sujuvast käyntii, se auttaa, et on semmonen olo, et on lupa sanoo ja lupa puhuu, lupa erehtyy ja lupa olla eri mieltä, tavallaa pystyy aika luontevast toimii. [...]”

Tiimistä kuvataan saatavan sekä vahvistusta omille näkemyksille että uudenlaisia näkökulmia. Erillisenä sisältönä tulee esiin myös sen hyödyllisyys, että tiimissä on mukana heitä, jotka tekevät suoraa asiakastyötä lastensuojelun systemisen tiimin asiakkaiden kanssa että heitä, jotka eivät sitä tee. Se, että voidaan yhdistää subjektiivista kokemustietoa ja objektiivista tarkastelutietoa näyttää sekä monipuolistavan että syventävän tiimin tiedonkäsittelyä perheen(jäsenen) tilanteesta. Keskeisenä asiana aineiston mukaan pidetään tiimin sisäistä luottamusta, jota eräässä alkuperäisilmauksessa kuvataan näin:

”Ja tavallaa, jotta tää tiimi toimii, ni se vaatii sen, et työntekijät luottaa siihen. [...] Työntekijä täytyy luottaa siihen, et eihä täst tiimist o muute iloo, et jos tääl käydää juttelemas ja sit tehdää toist reittii.” (T12)

”Tiimirakenne” –pääluokkaan kuuluu vielä tiimityöskentelyn intensiivisyys, jolla viitataan sekä tiimin riittävän usein toteutuviin kokoontumisiin että kokoontumisissa tapahtuvaan intensiiviseen työskentelyyn. Kokoontumisten säännöllinen toistuvuus intensiivisyyden näkökulmasta kuvautuu eräässä aineisto-otteessa näin:

”Sen intensiivisyyde perää on huudeltu lastensuojelussa ja mää ajattele ainanki et täs on yks vastaus siihe, sil intensiivisyydel, ku siihen tarvitaan jotain, millai sitä tehdään, toteutetaan. Aatelkaa ku joka viikko o mieles, ni onhan se jo iso. Systemaattisesti joka viikko.” (T10)

Kokoontumisten sisäisestä intensiivisyydestä puolestaan puhuu eräs tutkittava näin: *”Mut jos edes yhdenki (kokoontumisen) o pois, niinku itekin oon joutunut oleen yhdest pois, ni kyl se tipahtaa niinku. [...] Se o niin tiivist sit yllättäin kuitenkin niinku se toi käsittely, et tuntuu et niinku. Joo että siin systeemis on, se on tiivistä työskentelyä.” (T5)*

Pääluokka ”Tiedon moninaisuus” sisältää moniäänisyyttä, -toimijuutta ja -tieteisyyttä. Moniäänisyys liittyy useampaan systeemiin. Ensinnäkin se on osa tiimin sisäistä työskentelyä. Toisena sisältönä siihen kuuluu perhesysteemin ja läheissysteemin mukaan ottaminen. Viitaten alalukuihin ”Systeeminen tarkastelu ja toiminta” ja ”Asiakkaiden monenlaiset osallisuudet” läheissysteemin ääni näyttäytyy eniten tiedon antajana ja vähemmän yhteisenä perheen(jäsenen) tilanteen tarkasteluna. Moniäänisyyttä tulee esiin myös lapsen tai perheen asioissa mukana olevien ammattilaisten kanssa tiedon jakamisena ja kokoamisena sekä yhteisesti tehtynä systeemisenä tarkasteluna perheen(jäsenen) tilanteesta. Perhesysteemin moniäänisyyden läsnä oloa ammattilaisten tai tiimin kokoontumisissa varmistetaan aineiston mukaan osaltaan sukupuutyöskentelyllä, kuten tässä aineisto-otteessa ilmenee:

”Ja kyl me sit vähä eri taval sit, et otetaa niit näkö näkövinkkeleit esil, et et tota eri puolilt katotaa katotaan, et kun se on tossa, tulee niinku tavallaa sillai moniäänisempi”(T18).

Aineistosta on tehtävissä lisäksi havaintoja siitä, että tiimin ulkopuolisia ammattitoimijoita on kutsuttuina läsnä tiimikokoontumisissa moniäänisyyden mahdollistamiseksi eri ammattitoimijoiden kesken. Aineistohavaintona tulee esiin tarve pitää tiimin ydinkokoonpano sopivan kokoisena. Näin halutaan varmistaa, että systeeminen työorientaatio pysyy yllä ja pohdintatyössä voi edetä myös ”syvyysuunnassa”. Tämän vuoksi moniäänisyyden lisääminen siten, että jokaiseen tiimikokokoontumiseen osallistuvien ammattitoimijoiden määrää lisättäisiin, ei katsota tarkoituksenmukaiseksi. Näin ollen moniäänisyys ja monitoimijuus kytkeytyvät yhteen.

Monitoimijuus aineistossa näkyy niin, että perheen(jäsenen) auttamistyössä mukana olevien ammattitoimijoiden kokoonpanoa laajennetaan tai mukautetaan sekä suhteessa asiakkaan tarpeisiin että suhteessa mukana olevaan auttajajärjestelmään. Yhtenä muotona laajentamisen suhteen tulee esiin ”poissaolevien” läheis- ja ammattitoimijoiden aktivointi osaksi perheen(jäsenen) auttamista. Tämän suhteen toiminta on aineiston mukaan aktiivisempaa liittyen auttajajärjestelmään kuin läheisjärjestelmään. Monitoimijuuteen liittyy aineiston mukaan lisäksi tietoisuus mukana olevien toimijoiden vastuista sekä siitä, minkä asioiden suhteen ja miten voi kukin toimija omasta roolistaan käsin toimia. Tähän liittyy myös lastensuojelun järjestämisen tiimin oman roolin tarkastelua. Kyse on siis siitä, että tiimin tarkoituksenmukaista hyödyntämistä tarkastellaan suhteessa muuhun auttajajärjestelmään. Monitoimijuuden läsnäolo näkyy aineistossa lisäksi siinä, että tiimin perheterapeutteja ja klinikoita, jotka eivät siis ole suorassa työsuhteessa lastensuojeluun, hyödynnetään suoraan asiakastyöhön joustavasti. Tämä tarkoittaa joko sitä, että perheterapeutit ja klinikot vievät asiakastietoa omiin taustayhteisöihinsä tai sitä, että he saattavat perheen(jäsenen) asiakkuuteen omaan taustayhteisöönsä. Monitieteisyys puolestaan näyttäytyy aineistossa sekä tiimin sisällä että siihen mukaan liitettävänä toimintana. Monitieteisyys linkittyy sekä moniäänisyyteen että -toimijuuteen. Eri tieteenalojen tarkastelunäkökulmat elävät tiimien työotteessa limittäisesti sen moniäänisen vuoropuhelun myötä, jota eri tieteenalojen koulutusperustan omaavat ammattiosaajat eli ammattitoimijat yhdessä käyvät.

Toteutumista tukevat rakenteet tarkoittavat aineiston valossa lastensuojelun järjestämiseen malliin liittyen monenlaisia ulottuvuuksia. Sen voidaan todeta tiivistyvän ensinnäkin tarkoitustaan palvelevaan tiimin muodostamiseen niin tiimiläisten osaamisen kuin taustaorganisaation suhteen. Toiseksi tiimikokoontumisten säännöllisyys sekä riittävä yksittäisen kokoontumisen ajallinen kesto ovat keskeisiä järjestämistä tukevia rakenteita. Sekä tiimin sisäiseen että muihin kontaktoivaan työskentelyyn liittyvät moniäänisyys, monitoimijuus ja monitieteisyys kuvautuvat sisältöinä, jotka osaltaan luovat ja vahvistavat järjestelmästä työorientaatiota.

5.7 Auttajajärjestelmän sitoutuminen järjestämiseen malliin

Lastensuojelun järjestämisen mallin mukaiseen ”Jaetut arvot ja yhteensovitettu johtaminen” –periaatteeseen sopiva aineiston sisältö on luokiteltavissa kahteen pääluokkaan: 1) järjestämisen mallin ideologiaan sitoutuminen ja 2) työskentelyolosuhteet. Alaluokat, joista nämä pääluokat on muodostettu näkyvät kootusti taulukosta 9. Lukijalle tiedoksi, että tähän kategoriaan sopivia havaintoja esiintyy aineistossa selkeästi vähemmän kuin muihin mallin periaatteisiin kuuluvia havaintoja.

TAULUKKO 9. Jaettujen arvojen ja yhteensovitettun johtamisen pääluokat alaluokkineen.

Mallin periaate	Sisältöjä
7) Jaetut arvot ja yhteensovitettu johtaminen	<p>Systeemisen mallin ideologiaan sitoutuminen</p> <ul style="list-style-type: none"> - työntekijöiden sitoutuminen (N=3) - lähijohdon sitoutuminen (N=3) - organisaation tuki (N=2) - ammatillisten lähitoimijoiden tuki (N=3) <p>Työskentelyolosuhteet</p> <ul style="list-style-type: none"> - työn organisointi (N=3) - kahden työskentelytavan rinnakkaisuus (N=3)

”Systeemisen mallin ideologiaan sitoutuminen” –pääluokka sisältää sekä toimivuutta että toimimattomuutta. Siltä osin, kun aineistossa puhutaan työntekijöiden sitoutumisesta, muodostuu kuva, että työntekijöiden sopivuuteen ja sitoutumiseen ollaan tyytyväisiä. Aineiston mukaan lähijohdon sitoutuminen on vahva. Sen sijaan organisaation tuesta on tehtävissä ristiriitaisia havaintoja. Joidenkin tutkittavien mukaan organisaatio on luonut ja luo edellytyksiä lastensuojelussa systeemisesti työskentelylle, joidenkin mukaan organisaatiotasolta ei pilotointia tueta – ainakaan riittävästi.

Myös ammatillisten lähitoimijoiden tuen suhteen esiintyy toivomisen varaa. Esiin tulee näkemyksiä, että peruspalveluiden työkuormituksen vuoksi ei lastensuojeluasiakkuuksia ole mahdollista sinne siirtää. Toisaalta siirtotyölle löydy myöskään aikaa, jolloin ammatilliset lähitoimijat eivät edes pääse toteuttamaan rooliaan systeemisen mallin mukaisena toteuttamista tukevana rakenteena. Näitä kuvataan seuraavassa pitkässä aineisto-otteessa:

”Meil o vähä niinku keske se rakenteide tai siis lastensuojelun siis se purkamistyö on kesken siin mieles, et siihe täytyys vaan saada aikaa, et se on siis se aika kortilla, et miten sitä saa. Ja sit se, että kyl mää niinku nää et rakenteisii tarvii viel panostaa et kyl meilläki niinku, et kyl meilläki tarvii saada viel siihen perustyöhön, et mä tarkotan ihan et ku ajatellaa et rakenteelline malli et se perustuu kyl aika paljon siihen, et siel on olemas jo jotain niinku perustyöntekijöitä et jollain muilla. Et neuvolas on perhetyötä tai kodinhoitoa saatavilla ja koulutoimen kuraattorit tekee kotikäyntejä ja niin edelleen. Eihä meillä nyt vielä tämmösii rakenteisii o puututtu eli kyllähä sitä rakenteellist työtä o tosi paljo vielä ehkä tehtävä, jotta tää malli saadaan toimimaan. Näin mä ajattelisin.” (T6)

Samansuuntaista sisältöä tulee esiin myös tässä alkuperäisilmauksessa: ”Kyl meilläki o viel lastensuojelussa perheitä, jotka vois jo siirtyä, ne o jääny vaa lastensuojelu. Et sitä karsintaa koko aja käydää ko asiakassuunnitelmaa, et siirrytäänkö sosiaalihuoltolain mukasii vai tarvitaanko asiakkuut enää, ni ni sitä täytyy täs ohessa koko aja tehdä, ni kyl määki luota siihe et kyl tän jää se. Se voi ol et se ei todellakaa oo se kymmene vaan et niit o kolmekymment mut iha sama mut et jää niinku ne tietyt.” (T8)

Ammatillisten lähitoimijoiden tuki sen sijaan näkyy siinä, että yhteistyötä tehdään niin asiakastilanteiden yhteisenä tarkasteluna kuin työskentelyn jatkoa suunniteltaessa. Aineistossa näkyy myös työparityöskentelyä siten, että systeemisen tiimin työntekijän työpariksi tulee joku muista ammatillisista lähitoimijoista eikä työntekijä tiimin sisältä. Tätä esiintyy jonkin verran toteutuvana, mutta myös suunnitteluasteella olevana yhteistyömuotona.

”Työskentelyolosuhteet” –pääluokka sisältää lähinnä havaintoja kahden erilaisen työtavan rinnakkaisuudesta. Tutkimusaikana kaikkien tiimien lastensuojelun työntekijät tekevät töitä sekä systeemisen mallin mukaisesti että aiemman työtavan mukaan. Sitä kuvataan sekä kuormittavana että hyödyllisenä asiana. Toisaalta yhdistelmän koetaan pilotointivaiheessa tuovan kaaosmaisuuksia, vaikka toki ymmärretään, ettei muita lastensuojelun työntekijöitä voida kuormittaa enempää sen vuoksi, että pilotointitiimissä olevat työntekijät saivat parempaa työrauhaa. Toisaalta kuvataan sen tuovan kuormitusta, että omista asiakkaista ne, jotka eivät kuulu systeemiseen tiimiin, jäävät vähemmälle. Tätä kuvataan alkuperäisilmauksissa näin:

”[...] Keissii nyt satsataa sitä aikaa, et tähä o lupa pysähtyä ja jättää vähä huonommalle ne muut, kauheet sanoo näi, mut et näi siin o vaa pitäny se tehdä. [...]” (T18)

”Kyl ne varmaa väistämät vähä varjoo jää.” (T9)

Kuormittavuutta tulee lisäksi siitä, että työntekijän on pitänyt omilla priorisointivalinnoillaan luoda aikaa ja tilaa systeemisen tiimin asiakkaille. Kuormittavana tekijänä kaksi erilaista työtapaa on myös siksi, että suuri asiakasmäärä on rasitteena ja vaikeuttaa systeemisesti työskentelyä niiden asiakkaiden kanssa, joiden kanssa pitäisi niin toimia. Kahden työtavan rinnakkaistyöskentelyssä kuvataan olevan kuitenkin se hyöty, että ne asiakkaat, jotka eivät ole systeemisessä tiimissä, saavat hyötyä sen suuntaisesti työskentelystä työntekijän oman työtavan muuttuessa, kuten tästä aineisto-otteesta ilmenee:

”Ja kyl itte huomaa niinku sen et tosi paljo myös niitte asiakkaitte kohdal, ketä ei oo niinku täällä tiimissä, ni on ruvennu miettimää niit niinku eri tavalla et kyl se on niinku laajentunu, laajentunu tosi paljo se ajatus, et miten tätä työtä vois tehdä toisin.”

Auttajasysteemin sitoutuminen systeemiseen malliin aineiston mukaan rakentuu lähinnä pilotointiin osallistuvien tiimiläisten ja heidän lähijohtoon kuuluvien henkilöiden sitoutumisesta. Tiimin ulkopuolisten auttajatoimijoiden sitoutumista on tutkittavien mukaan mahdoton arvioida, koska kyseiset lähityöntekijät eivät voi itse vaikuttaa omaan työkuormitukseensa, mikä on esteenä asiakkuuksien siirtämiselle. Sen sijaan organisaation korkeamman johdon sitoutumiseen ei kaikilta osin olla tyytyväisiä. Kunnallispoliitikkojen tai muiden poliittisten päättäjien sitoutumisesta systeemisen mallin käyttöön ottoon ei aineistossa löydy ainoatakaan mainintaa.

5.8 Aineiston pohjalta löytyneitä muita sisältöjä

Tämän luvun sisältöjä en ole luokitellut pääluokkiin, vaan tuon ne esiin sisältötasoisesti. Sisältöjen esiintyvyys aineistossa saattaa olla myös kertaluonteista. Osa sisällöistä on ikään kuin jollekin tai joillekin tiimeille omaleimaisia työorientaatioita tai työmuotoja. Sisällöt esitetään taulukossa 10.

TAULUKKO 10. Aineistoperusteisesti löytyneitä sisältöjä.

Aineistoperusteisesti löytyneitä sisältöjä	
8) Muita merkityksellisiä sisältöjä	<p>Suhdeperusteisuus suhteessa lapsen etuun (N=1)</p> <p>Prosessinomaisuus (N=2)</p> <p>Paneutuminen asiakastyöhön (N=3)</p> <p>Ratkaisukeskeisyys (N=3)</p> <p>Lupa erehtyä (N=3)</p> <p>Työntekijään liittyvä sopeutumisvaade (N=1)</p> <p>Tiimikokoontumisen rakenne (N=1)</p>

Aineisto tuottaa pohdintaa siitä, mitä on tärkeää huomioida suhdeperusteisen työskentelyn riskeistä suhteessa lapsen etuun. Pohdintaa sisältää sen huomioon ottamista, että perheen(jäsenten) tulevat läheissysteemiin kuuluvine ihmisineen todella tutuiksi. Tähän liittyen aineistosta on tehtävissä havaintoja, että tällöin korostuu tiimivastuu siitä, että perheen(jäsenten) ymmärtäminen ei jätä alleen tarvetta toimia silloin, kun lapsen etu sitä vaatii. Aineisto-otteena tätä asiaa kuvataan näin:

"[...] Et mää mieti, et ku me mietitää nää ihmiset Pekat ja Matit ja muut tulee iha järjettömänä tutuiks niitte mummut ja pappatki tulee tutuiks ja näi, ni tuleeks ne myös ne, jääks ne ongelmat, siis tavallaa ymmärretääks, meneeks meijä niinku. Et osaatks me sit niinku katkasta se sit jossai kohtaa, sit ku se oikeesti on tarpeellist." (T12)

Prosessinomaisuus on yksi aineistosta nouseva teema. Prosessinomaisuus kuvautuu sekä suhteessa tiimin sisäiseen työskentelyyn että suoraan asiakastyöhön. Tiimikokoontumisiin liittyen aineiston mukaan tiimiläiset haluavat toimia siten, että kokoontumisesta toiseen ei toisteta asiakkaista ja heidän tilanteistaan samankaltaisia sisältöjä. Pyrkimys on puhua oireita ja seurauksia enemmän niitä edeltävistä syistä. Eräs alkuperäisilmaisu käsittelee asiaa seuraavasti:

"Niin ja jos ei näit tällai prosessiomasest kävis läpi niin tällai toistuvasti, niin tavallaan sithä sitä käsittelis vaan sitä seurausta, niinku tavallaan ja sitä yrittäs pidellä. Et tavallaan mennää vähä niinku, ku jostai syystähän o se seuraus." (T10)

Tiimissä tapahtuvalla vuorovaikutuksella ja reflektoinnilla pyritään siis siihen, että käsittely etenee prosessina liittyen sekä asiakkaan elämäntilanteeseen että systeemiseen tarkasteluun. Tiimin sisäisessä työskentelyssä toteutuvalla prosessinomaisuudella edesautetaan suoran asiakastyön etenemistä prosessina.

Aineistosta on tehtävissä havaintoa lisäksi sen suhteen, että työntekijät puhuvat oman paneutumisensa asiakastyöhön olevan laadukkaampaa kuin aiemmin. Paneutumisen lisääntymistä on aineiston mukaan tapahtunut niin asiakkaiden tilanteisiin perehtymisen, työskentelyn suunnittelemisen kuin toteuttamisenkin osalta. Työhön paneutumisella ja systeemisesti työskentelyllä nähdään olevan myös taloudellista hyötyarvoa, kuten tässä aineisto-otteessa kuvataan:

"Mää aattele, et täl pystytää saamaa, jos ajatellaa taloudellisesti, et istutaan miettimään, mitä joku laps tarvii, mitä tää koko perhe tarvii, eikä nii, et tuutataa koko palveluvalikko, mitä helposti tehdää Ne tulee lastesuojeluu kriisil ja sitte mahdollisimma paljo palvelui ja tukee ja sit o hyvä, ni oikeesti myös taloudellisesti mietitää, et mikä palvelu o tarpeellist ja mikä ei, ni seki o, mää aattele, et se on yks näkökulma." (T12)

Myös ratkaisukeskeisyyteen sopivaa tematiikkaa esiintyy aineistossa. Se tulee esiin esimerkiksi siten, että tiimikokoontumissa sovitaan pienistä tavoitteista lähiajan työskentelylle. Toinen asia on se, että tiimi pohtii yhdessä, minkälaiset ovat työskentelyn seuraavat askeleet. Tähän liittyen on olemassa seuraava aineisto-ote:

”Tulee pysähtyttyä ja luotuu ne askeleet mitä täs seuraavaks sitten ja sillai. Vaik ei ain oo ehtinytkää tekee, ni on ainaki joku suunnitelma vähä ees olemassa ja ja tota noinni sit ehkä konkreettisempi kuin muuten olis.” (T1)

”Lupa erehtyä” -teema on yksi aineiston sisällöistä. Sitä kuvataan lähinnä suhteessa tiimin sisäiseen työskentelyyn. Aineiston mukaan tiimin ilmapiiri sallii työskentelytapojen kokeilun ilman varmuutta niiden toimivuudesta. Tässä aineisto-ote tähän teemaan liittyen:

”Mua kyl myös lämmittää tuo lupa erehtyä. Se o varmaa semmone sosiaalityöntekijä näkövinkkeli just siit, et jotenki et ei tarvi tietää kaikest kaikkee ja voidaa kokeil ja todet et se ei onnistunu. Silläki o must iso merkitys perheite näkökulmast ja siit et niinku.” (T12)

Aineistosta löytyy vielä oleellinen teema liittyen työntekijän sopeutumisvaateeseen. Vaikka tämän suhteen havaintoja on tehtävissä vähäisesti, voidaan teema katsoa merkityksellisesti nostaa esille. Työntekijän sopeutumisvaateella on liittymäpintaa niin suhdeperusteisuuteen kuin perheterapeuttiin ymmärtämiseen. Tässä alkuperäisilmaus selventämään, mitä tällä tarkoitetaan:

”Ja työntekijä sovittaa oman toimintansa, et ei voi niinku men niinku samal buustil joka huushollii. Et se semmone niinku, et pitää niinku joustaa. Et tän perheeseen ei mennäkkää niinku rytinäl, vaa et ensi mennää ja vähä niinku tunnustellaa et.” (T11)

Tiimikokoontumisten rakenne näyttää aineiston perusteella olevan tiimeissä kehittämisen alla oleva asia. Tiimeissä kokeillaan erilaisia työskentelytapoja sen löytämiseksi, minkälainen kokoontumisten sisäinen rakenne palvelee tarkoitustaan. Tiimikokoontumisten rakenteeseen liittyen aineistossa esiintyy lisäksi havaintoja siitä, mitä ja miten tiimikokoontumisissa tuotettuja näkemyksiä dokumentoidaan. Toimintatapaeroja siinä, miten ja kuka tiimien kokoontumisista asiakaskertomuksiin kirjaa, näyttää aineiston perusteella olevan. Kehittämistyötä tiimeissä tapahtuu aineistoa tarkasteltaessa myös dokumentoinnin suhteen. Pohdintaa käydään siitä, miten dokumentointia voidaan tiivistää ja kohdentaa ”vain” oleelliseen. Dokumentoinnin muotoa pohditaan myös sen suhteen, minkälaisena se tukee systeemistä työorientaatiota.

5.9 Tulosten yhteenveto

Tulosluvun lopussa esitetään keskeiset tulokset kuvaamalla, millaisena lastensuojelun systeminen malli näyttäytyy satakuntalaisten pilottitiimien tuottamassa aineistossa. Tässä kohdin irrottaudutaan aineiston tarkastelusta lastensuojelun systemisen mallin teoreettisen viitekehyksen ohjaamana ja siten myös periaatekohtaisesta tarkastelusta. Tulosten yhteenveto on muodostettu edeltävissä alaluvuissa esiintyvistä sisällöistä. Kuvioon 2 on koottu aineiston analyysissä painottuvat sisällöt. Keskeisissä tuloksissa painottuvat vuorovaikutus ja suhteet, asiakkaan osallisuus ja asiakkaan todellisuus perheyhteisössään, työskentelyn mahdollistavat rakenteet sekä erityisesti työntekijän oman toiminnan vaikutukset. Tässä tutkimuksessa pilottitiimien systemisen työorientaation ymmärretään siis rakentuvan näistä tekijöistä. Kuvioon 2 on siten voitu erotella neljän eri värikoodin avulla tuloksia liittyen 1) vuorovaikutukseen ja suhteisiin, 2) asiakashorisonttiin, 3) työntekijähorisonttiin ja 4) työn organisointiin.

KUVIO 2. Keskeiset tulokset.

Vuorovaikutukseen ja suhteisiin liittyvät keskeiset tulokset korostavat sekä ihmisten sisäistä että ihmisten välistä dialogia. Vuorovaikutus saa sekä työvälineen että työskentelyn kohteena olemisen muotoja. Työvälineenä vuorovaikutus tarjoaa keinon ensinnäkin saada ja kertoa tietoa perheen(jäsenen) ja työntekijän, perheen(jäsenen) läheisen ja työntekijän tai työntekijöiden välillä. Vuorovaikutus on työväline niin arviointi-, suunnittelu-, muutos- kuin vahvistustyössä. Vuorovaikutus työskentelyn kohteena tarkoittaa vuorovaikutuksien arviointia ja tarkastelemista sekä niiden reflektointia. Kun vuorovaikutus on työskentelyn kohteena, on kyseessä vuorovaikutus, joka tapahtuu joko perheen sisällä, perheen(jäsenten) ja läheisten tai perheen(jäsenten) ja työntekijöiden välillä. Yhtenä keskeisenä tuloksena on, että työskentelyssä huomioidaan sekä poissaolevat että läsnäolevat (luottamus)suhteet. Tämä pitää sisällään sekä vahvuutta että riskejä tuovia suhteita. Poissaolevilla (luottamus)suhteilla tarkoitetaan sekä sellaisia suhteita, joiden katkeamisella on merkitystä joko suoraan tai välillisesti lapsen nykyiseen tilanteeseen että sellaisia suhteita, joiden aktivointi katsotaan tarpeelliseksi.

Asiakashorisonttiin kuuluvat keskeiset tulokset nostavat lapsen keskiöön. Lisäksi asiakkaan osallisuus sekä perhedynamiikan ymmärtäminen ja huomioiminen on aineiston mukaan nostettavissa keskeisiksi tuloksiksi. Alaluvussa Lapsen oleminen keskiössä pitää sisällään lapsen kokemusten ja näkemysten kuulemisen sekä arvostamisen. Lisäksi lapsen tarpeiden arvioiminen ja näkyväksi tekeminen erityisesti vanhemmille pitävät lasta työskentelyn keskiössä. Asiakkaan osallisuuteen kuuluu ”Lapsi keskiössä” – tuloksen tavoin lapsiasiakkaan kokemusten ja näkemysten kuulemisen sekä arvostamisen, mutta lisäksi myös työntekijän kokemusten ja näkemysten kertomisen lapsiasiakkaalle. Asiakkaan osallisuus on teema, jota aineiston mukaan tutkimuskohteina olleissa tiimeissä aktiivisesti pidetään yllä. Perhedynamiikan ymmärtäminen ja huomioiminen nostaa asiakashorisontin läsnä oloa. Se mahdollistaa osaltaan asiakkaan todellisuuden mukanaoloa tilannetta arvioitaessa sekä sopivia interventioita mietittäessä ja toteutettaessa.

Työntekijähorisontin keskeisiä tuloksia ovat tiimin työntekijän omakohtainen luottamussuhde asiakaslapseen sekä asiakastilanteisiin liittyvissä (luottamus)suhteissa erilaisissa rooleissa toimiminen. Työntekijän omakohtaisella luottamussuhteella asiakaslapseen pyritään välttämään tilannetta, että lapsen tuottama ja saama tieto kulkee päätöksiä tekevälle työntekijälle aina jonkun toisen kautta. Omakohtaisella luottamussuhteella asiakaslapseen on samasta syystä merkitystä myös kyseisen lapsen etua arvioitaessa. Lisäksi työntekijähorisonttiin liittyy paneutuminen asiakastyöhön sekä moniäänisyyden, -toimijuuden ja -tieteisyyden tietoista käyttämistä työskentelyssä. Lähiajan työskentelylle asetettavat tavoitteet ja niitä palvelevien työskentelyaskelten suunnitteleminen sekä työskentelyn prosessinomaisuus ovat myös työntekijähorisonttiin kuuluvia keskeisiä tuloksia.

Työntekijälle tulee systemisellä työorientaatiolla työskenneltäessä tehtäväksi toimia asiakastilanteeseen liittyvissä (luottamus)suhteissa erilaisissa rooleissa. Rooliin kuuluu toimia (luottamus)suhteiden arvioijana, rakentajana, ylläpitäjänä, vahvistajana ja reflektioijana. Yksi osa rakentajana, ylläpitäjänä tai vahvistajana toimimista tiimin työntekijällä on mahdollistaa asiakkaan luottamussuhteen rakentuminen, pysyminen tai vahvistuminen johonkin toiseen ammattiauttajaan. Vaikka omakohtaisia suhteita asiakkaisiin tavoitellaankin, ei sitä haluta tehdä jonkun toisen luottamussuhteen kustannuksella. Tärkeänä pidetään siten kaikenlaisten luottamussuhteiden kunnioittamista. Toki (luottamus)suhteissa edellä kuvatuissa erilaisissa rooleissa toimiminen liittyy myös työntekijän omakohtaiseen suhteeseen asiakkaan kanssa, mutta myös asiakasperheen sisäisiin suhteisiin sekä perheen(jäsenen) ja läheisten välisiin (luottamus)suhteisiin. Työntekijähorisonttiin liittyvää paneutumista asiakastyöhön tapahtuu niin arviointi-, suunnittelu- kuin toteuttamisvaiheen työskentelyssä. Paneutumisen keskeisenä edellytyksenä on asiakasprosessin eri vaiheissa ”pysähtyminen ennen reagointia” –ajatuksen toteuttaminen. Kaikissa työvaiheissa pyritään huomioimaan myös moniäänisyys, monitoimijuus ja monitieteisyys. Työntekijähorisontista katsottuna työskentelyssä on keskeisesti läsnä lähiajalle tavoitteiden asettaminen ja niitä palvelevien työskentelyaskelten suunnitteleminen. Myös työskentelyn prosessinomaisuuteen niin suorassa asiakastyössä kuin tiimin sisäisessä työskentelyssä kiinnitetään erityistä huomiota.

Työn organisointiin liittyen on kaksi keskeistä tulosta: tiimin kokoonpanon ja toimintarakenteen tarkoituksenmukaisuus sekä tiimiläisten ja lähijohdon sitoutuminen systemiseen työorientaatioon. Tiimin kokoonpanolla tarkoitetaan sen muodostumista sellaisista osajista, joiden kautta ja läsnä ollessa mahdollistuu edellä tuotuja keskeisiä tuloksia, kuten vuorovaikutuksien ja suhteiden reflektointi, lapsen pitäminen keskiössä sekä perhedynamiikan ymmärtäminen ja huomioiminen. Lisäksi moniäänisyys, -toimijuus ja -tieteisyys, ratkaisukeskeinen työote tavoitteiden pilkkomiseksi ja työskentelyn lähiajan askelten suunnittelemiseksi, työhön paneutuminen sekä työskentelyn prosessinomaisuus ovat asioita, joiden tulee voida toteutua systemisessä työskentelyssä jokaisen tiimiläisen toimesta. Näiden lueteltujen ulottuvuuksien mahdollistumista, ylläpitämistä ja vahvistamista pyritään tiimin kokoonpanon kaltaisesti varmistamaan myös tiimin toimintarakenteella, kuten säännöllisillä ja sisällöllisesti tarkoitustaan palvelevilla tiimikokoumisilla sekä niihin varatulla aikaresurssilla. Tiimiläisten ja lähijohdon sitoutuminen näkyy tavassa toimia suhteessa toisiin työntekijöihin, asiakastilanteisiin että työskentelyolosuhteisiin.

Vaikka esitän keskeiset tulokset luokittelun kautta, on huomion arvoista, että ne limittyvät monella tapaa toisiinsa. Esimerkiksi työntekijähorisonttiin liitetty arviointi-, suunnittelu-, ja toteutustyön moniäänisyys ja monitoimijuus voivat toteutua vain asiakkaan osallisuudella – ja sama päinvastoin.

Asiakashorisontin alla oleva perhedynamiikan ymmärtäminen ja huomioiminen puolestaan linkittyy työntekijän rooliin toimia (luottamus)suhteiden arvioijana, rakentajana, ylläpitäjänä, vahvistajana ja reflektoijana. Työn organisointiin kuuluvan tiimin toimintarakenteen ja työntekijähorisontin prosessinomaisuuden voidaan todeta olevan vahvasti toisiinsa kytkeytyneinä. Vuorovaikutuksiin ja suhteisiin liitettyjä sisältöjä taasen liittyy kaikkiin kuvion osiin. Niitä on läsnä sekä asiakas- ja työntekijähorisontissa että työn organisoinnissa. Kuten kuviosta 2 on nähtävissä, että tutkimuksen keskeisimmät tulokset liittyvät määrällisesti eniten työntekijähorisonttiin. Palaan tähän asiaan vielä ”Yhteenveto ja johtopäätös” –luvussa. Lopuksi tuon esiin vielä sellaisen huomion, että vaikka tulosten yhteenvetoa ei ole muodostettu lastensuojelun systeemisen mallin ja sen periaatteiden ohjaamina, ovat keskeiset tulokset systeemiseen työorientaatioon sopivia.

6 YHTEENVETO JA JOHTOPÄÄTÖKSET

Tutkielman viimeinen luku alkaa tutkimuksen yhteenvetoa käsittelevällä alaluvulla. Tämän jälkeen tarkastellaan tutkimuksen luotettavuuteen ja eettisyyteen liittyviä asioita. Kolmannessa alaluvussa keskitytään tulosten reflektioon ja neljännessä alaluvussa tutkimusprosessin reflektioon. Viimeisessä alaluvussa tuodaan esiin pohdintoja tutkimuksen annista käytännön sosiaalityöhön sekä mahdollisia jatkotutkimusaiheita.

6.1 Tutkimuksen yhteenveto

Lastensuojelun systeeminen malli on uudenlainen tapa tehdä lastensuojelutyötä. Sen käyttöönotto on valtakunnan tasolla uusi asia. Mallia on lähdetty soveltamaan Suomen lastensuojeluun Itä-Lontoon Hackneyssä kehitettyyn systeemiseen malliin perustuen. Alkuperäinen systeeminen malli tunnetaan nimellä Reclaiming Social Work (RSW). Siitä käytetään myös nimeä Hackneyn malli. Mallin levittäytymistä Suomessa tapahtuu uusiin kuntiin ja tiimeihin koko ajan. Tässä tutkimuksessa on tarkasteltu, millaisena lastensuojelun systeeminen malli rakentuu mallia pilotoivien tiimiläisten puheessa. Tutkimuskohteena on kolme satakuntalaista pilottitiimiä. Tutkimuksen aineisto on kerätty havainnoimalla ja fokusryhmiä haastatteleamalla. Tutkimusaineisto koostui havaintopäiväkirjamerkinnoista sekä litteroiduista teksteistä. Aineiston analyysi on tehty lastensuojelun systeemisen mallin ohjaamana teorialähtöisellä sisällönanalyysillä käyttäen myös abduktiivista päättelyä. Vähäisesti on hyödynnetty myös sisällönerittelyä.

Tutkimustulokset tiivistyvät neljään ulottuvuuteen: vuorovaikutuksiin ja suhteisiin, asiakashorisonttiin, työntekijähorisonttiin sekä systeemisen työskentelyn mahdollistaviin rakenteisiin. Vuorovaikutus ja suhteet –ulottuvuus sekä läpi leikkaa että yhdistää kaikki muut ulottuvuudet. Vuorovaikutus ja suhteet on siis keskeisesti läsnä niin asiakashorisontissa, työntekijähorisontissa kuin työskentelyn rakenteissa sekä lisäksi vielä näiden välillä. Vuorovaikutukseen kiinnitetään huomiota sekä yksilön sisäisenä että yksilöiden välisenä ilmiönä. Vuorovaikutus toimii samanaikaisesti niin työvälineenä kuin työskentelyn kohteena. Lisäksi sekä poissaolevien että läsnäolevien (luottamus)suhteiden huomioiminen lapsen ja perheen tilanteeseen vaikuttavina asioina on keskeinen näkökulma. Asiakashorisontissa puolestaan asiakkaan osallisuus on yksi keskeinen tulos. Se näkyy sekä toteutuvana että tavoiteltavana työskentelyn sisältönä. Asiakashorisonttiin kuuluu lisäksi vahvasti niin lapsi- kuin perhesysteemilähtöisyys. Perhedynamiikan ymmärtämistä pidetään työskentelyn yhtenä merkittävämpänä ytimenä. Ymmärtämisen jälkeen perhedynamiikan huomiointi on arviointi-, suunnittelu- ja toteutustyötä

ohjaava tekijä. Perhedynamiikan ymmärtämisellä on merkitystä myös siten, että ilman sitä esimerkiksi lapsilähtöinen työote ei voi täysin toteutua. Lapsilähtöisyyden mukaisesti lapsi on keskiössä häneen luotavana omakohtaisena (luottamus)suhteena sekä lapsen esillä pitämisenä kokemuksineen ja tarpeineen erilaisissa kohtaamisissa ja yhteyksissä.

Työntekijähorisontti nousee keskeisistä tuloksista siinä mielessä voimallisimmin esiin, että siihen liittyviä tuloksia on määrällisesti eniten. Tämä ulottuvuus pitää sisällään sekä työntekijän omaan toimintaan liittyviä asioita että muiden toiminnan mahdollistamista nimenomaan vuorovaikutukseen ja (luottamus)suhteisiin liittyen. Työntekijähorisontissa painottuu suhdeperusteinen työote myös siten, että etusijalle pyritään laittamaan suora asiakastyö. Lisäksi asiakkaan läheis- ja ammattiauttajasysteemeihin tutustuminen on merkittävässä osassa. Työntekijähorisonttiin kuuluu moniääninen, -toimijainen ja -tieteinen työskentely. Työntekijän rooleiksi liittyen (luottamus)suhteisiin systeemisessä työskentelyssä muodostuu toimiminen arvioijana, rakentajana, ylläpitäjänä, vahvistajana ja reflektioijana. Arvioijan rooli sisältyy lähinnä perhe- ja läheissysteemin tarkasteluun. Reflektioijan roolilla on näiden lisäksi paikkansa asiakas–työntekijä –suhteeseen liittyen. Sen sijaan rakentajana, ylläpitäjänä ja vahvistajana toimiminen liittyy kaikkiin (luottamus)suhteisiin. On (luottamus)suhde sitten pyrkimys rakentaa tai sitä ylläpitää tai vahvistaa kehen tahansa perhe-, läheis- tai auttajasysteemiin kuuluvaan ihmiseen. ”Pysähtyminen ennen reagointia” –ajatus voidaan pitää työntekijähorisontin keskeisenä periaatteena.

Neljäs ulottuvuus ”systeemisen työskentelyn mahdollistavat rakenteet” tiivistyvät tiimin kokoonpanoon ja toimintarakenteeseen sekä tiimiläisten ja lähijohdon sitoutumiseen liittyen systeemiseen työorientaatioon. Tiimin pitää muodostua osaajista, joilla on valmiuksia toimia systeemisesti suhteessa asiakkaisiin, heidän läheisverkostoihinsa, asiakkaiden tilanteisiin, omaan ja tiimin sisäiseen työskentelyyn sekä muihin ammattiauttajiin. Toimintarakenteen kannalta keskeistä on tiimikokoontumisten säännöllisyys ja niihin varattu aikaresurssi sekä systeemistä työorientaatiota tukeva tiimikokoontumisten sisällöllinen tarkoituksenmukaisuus.

Keskeisenä löydöksenä saatujen tulosten valossa voidaan pitää sitä, että systeemisessä työorientaatiossa kaikkien esiteltyjen ulottuvuuksien tulee olla koko ajan läsnä. Monien tulosten kohdalla on löydettävissä kytkös vähintään johonkin toiseen sisältöön, mikä taas vahvistaa näkemystä, että erilaisia tekijöitä tarvitaan samaan aikaan ja limittäisestään, jotta systeemisesti työskenteleminen mahdollistuu. Systeemisen työorientaation voidaan myös todeta kiinnittävän yhtä aikaisesti huomiota niin isoihin kokonaisuuksiin kuin pieniin yksityiskohtiin.

6.2 Tulosten reflektio

Tässä alaluvussa tarkastellaan empiirisiä havaintoja suhteessa tutkielmassa käytettyyn tutkimuskirjallisuuteen. Pääasiallinen havainto oman tutkimukseni ja aiempien tutkimusten tulosten kesken on se, että ne ovat tuottaneet samanlaisia tai vähintäänkin samansuuntaisia tuloksia. Ristiriitaisuuksia aiemmin löydettyihin tutkimustuloksiin ei tämän tutkimuksen tuloksien suhteen ole. Sen sijaan tutkimukseni tuotti joitakin sellaisia havaintoja, joita aiemmissa tutkimuksissa ei ole tuotu esiin.

Lähtee lastensuojelutyötä lähestymään mistä tahansa näkökulmasta, päädytään tulosten mukaan lähes aina pohtimaan vuorovaikutuksen ja suhteiden merkitystä tai sisältöä. Sen ensisijaisuus tulee tuloksissa vahvimmin esiin suorassa kohtaamistyössä asiakkaisiin (ks. Alatalo 2018, 74; Bardy & Heino 2012, 71; Pösö 2010, 330; Kaikko & Friis 2013, 108). Lisäksi vuorovaikutuksilla ja suhteilla on vaikutuksia työyhteisön ja organisaation sisällä sekä yhteistyössä muiden ammattiauttajien kanssa. Näiden eri systeemien sisällä ja välillä tapahtuvia vuorovaikutuksia korostetaan myös systeemisessä mallissa (Lahtinen ym. 2017, 17; Fagerström 2016, 35) sekä Heinon (2013, 102), Ritala-Koskisen (2005, 114, 117) ja Alho-Konun (2005, 122) tutkimuksissa.

Tulosten mukaan systeemistä työskentelyä tiimien tämän hetkisessä tilanteessa tukevat ensisijaisesti sekä tiimin kokoonpano että tiimin toimintarakenne. Kuten alaluvussa 5.6 tuon esiin keskeinen havainto tiimin kokoonpanoon on siihen liittyvä kontekstuaalisuus. Aineiston ja tulosten valossa voidaan todeta, että mallia kokonaisuudessaan on alettu rakentaa paikallisesti ja ”tiimillisesti” sopivaksi. Lastensuojelun systeemisen mallin ei voida juuri kontekstuaalisista syistä edes odottaa olevan samansisältöistä ja samoja painotuksia sisältävää eri tiimien kesken. On huomioitava, että tiimin asiakkaina kulloinkin olevien perheiden tilanteidenkin tulisi vaikuttaa systeemisen mallin mukaisen työskentelyn sisällöllisiin painotuksiin.

Myös tiimiläisten ja lähijohdon sitoutuminen systeemiseen työorientaatioon ovat ratkaisevassa roolissa. Lastensuojelun systeemisen mallin teoria nostaa näiden lisäksi merkittävään rooliin koko organisaation ja myös poliittisten päättäjien sitoutumisen (Lahtinen ym. 2017, 19) Tulosten mukaan siihen, minkälaisia edellytyksiä työskentelyolosuhteet tarjoavat, on vaikutusta vuorovaikutuksen ja suhteen laatuun asiakkaan kanssa. Aiempi tutkimus perustelee samalla tavoin kaikkien asiakastyöhön liittyvien tekijöiden huomioimista onnistuneen asiakas–työntekijä–suhteen luomiseksi (esim. Alatalo 2018, 51). Tulokseksi saatu omakohtaisten asiakassuhteiden antama lisäarvo esimerkiksi käytettävissä olevan tiedon tai asiakassuhteen laatuun liittyen, synkronoivat sekä Pösön (2010, 330)

että Alatalon (2018, 74–75) tutkimusten kanssa. Myös niiden mukaan omakohtaisen asiakassuhteen anti ei ole tavoitettavissa millään muulla tavoin.

Tutkimustuloksena voidaan todeta, että työntekijän paneutuminen ja heittäytyminen vuorovaikutukseen asiakkaan kanssa on edellytys ammatillisen (luottamus)suhteen rakentumiseksi. Kotilainen (2017, 16) puhuu samasta ilmiöstä sitoutumisena yhteistyösuhteeseen. Tutkimuksestani löytyy myös tulos, jonka mukaan jonkun muun kuin lastensuojelun ammattilaisen yhteistyösuhde asiakkaaseen voi toimia lastensuojelullisen huolen vähentäjänä. Keskeistä voidaan siis todeta olevan lapsen luottamussuhteen mahdollistuminen edes yhteen ammattiauttajaan. Tästä voitaneen tehdä johtopäätös, että lastensuojelun työntekijän tehtävänä on varmistaa, että lapsen (luottamus)suhde mahdollistuu joko hänen itsensä tai jonkun muun ammattiauttajan kanssa (ks. Alatalo 2018, 100). Suhteiden pitäminen lastensuojelun systemisen työskentelyn keskeisimpänä sisältönä näkyy tuloksissa myös siten, että lapsen ja perheen hyvinvointia arvioidessa tarkastellaan sitä, minkälaisia vaikutuksia läsnä- ja poissaolevilla suhteilla siihen on. Lahtisen ym. (2017, 17) mukaan myös lastensuojelun systemisessä mallissa lapsen etua arvioidaan ja pyritään toteuttamaan häneen liittyvillä vuorovaikutuksilla. Malli sen sijaan ei puhu tutkimustulosten tuottamasta poissaolevien suhteiden huomioimisesta, vaikka siinä viitataan perheen läheisverkoston aktivoimiseen (Lahtinen ym. 2017, 16). Myös aiemmissa tutkimuksissa (esim. Moisio 2013, 17, 26) tullaan johtopäätökseen, että asiakkaan suhdeverkoston tarkastelu on keskeisessä roolissa arvioitaessa hänen tilannettaan.

Vuorovaikutus on tulosten mukaan tietoisesti läsnä niin yksilön sisäisenä kuin yksilöiden välisenä ilmiönä. Lastensuojelun systeminen malli nostaa sekä tämän että aiempien tutkimusten tavoin keskiöön sekä yhteistyösuhteen niin asiakkaisiin, läheisiin kuin muihin ammattilaisiin että työntekijän sisäisen vuoropuhelun (ks. Lahtinen ym. 2017, 13). Eriksson ja Arnkil (2012, 37) käyttävät käsitettä dialogisuus kuvaamaan sekä ihmisten välistä että sisäistä vuoropuhelua. Sen lisäksi, että vuorovaikutus on edellä kuvatun mukaisesti työväline, on se tämän tutkimuksen mukaan myös työn kohde, sillä tekemällä esimerkiksi muutostyötä asiakkaaseen joko suoraan tai välillisesti vaikuttavissa vuorovaikutussuhteissa, voidaan lisätä asiakkaan hyvinvointia. Asiakkaiden ja läheisten saamia osallisuuksia työskentelyn eri vaiheissa on määritelty aiemmissa tutkimuksissa (esim. Nieminen & Lähdes 2014, 43; Muukkonen 2013, 167–171), mutta käsittääkseni työntekijän rooleja asiakastilanteeseen liittyvissä (luottamus)suhteissa ei ole aiemmissa suomalaisissa tutkimuksissa luokiteltu. Näin oli kuitenkin tehtävissä tämän tutkimuksen aineiston pohjalta. Rooleina tulevat esiin arvioija, rakentaja, ylläpitäjä, vahvistaja ja reflektioija. Roolien sisältöjä on kuvattu tarkemmin keskeisiä tuloksia käsittelevässä alaluvussa 5.9.

Tutkimustulosten mukaan lapsi- ja perhesysteemiä lähtöisyys ovat erilliset asiat, joita ei voi tarkastella ilman toisiaan. Myös lapsen etu kytkeytyy näin molempiin, kuten myös lastensuojelun systeemissä mallissa (ks. Lahtinen ym. 2017, 17). Aiempi tutkimus (ks. Forsberg, 2000, 35) on tuottanut näkökulmaa, että lapsilähtöisyyttä voidaan toteuttaa vain huomioimalla samanaikaisesti lapsen perhesysteemiä. Ylipäättään perhedynamiikan ymmärtämisen hyödyllisyyteen lastensuojelutyössä on päädytty Alho-Konun (2005, 72) ja Kivistön (2015, 34–37) tutkimuksissa. Tutkimukseni mukaan voidaan nähdä myös niin, että perhesysteemistä tulee olla ymmärrys ennen kuin voidaan toteuttaa lapsilähtöisyyttä. Tämä voidaan ymmärtää niin, että ilman lapsen perheen dynamiikan ymmärtämistä, on riski, että lapsilähtöisyyttä toteutetaan työntekijän näkemysmaailman eikä lapsen kokemusmaailman kautta. Perhedynamiikkaan liittyen tulee tuloksena esiin myös se, että työntekijällä on oltava ymmärrystä perhedynamiikasta ja perheenjäsenen näkökulmasta ennen kuin hänelle ehdotetaan esimerkiksi oman toiminnan muuttamista tai jopa esitetään vaade sen suhteen. Kotilainen (2017, 16) puhuu samansuuntaisesti sen arvioimiskyvystä, minkälaisien asioiden esilleottoon ja minkälaisien asioiden käsittelyyn perheenjäsenet ovat milloinkin valmiita. Systeeminen työorientaatio tarjoaa tutkimustulosten mukaan mahdollisuuden toteuttaa saman perheen sisällä yhtä aikaisesti sekä korjaavaa että ennalta ehkäisevää työtä, jolloin kaikkien perheenjäsenten avuntarpeiden ei tarvitse olla samanaikaisesti samanlaiset tai huoleltaan samanasteiset.

Pro gradu -tutkielmani ja Alatalon (2018, 98) tutkimuksen tulokset tuottavat monella tavoin samaa sisältöä lapsiasiakkaan suorasta kohtaamistyöstä. Molempien tutkimusten mukaan lapsen kohtaamisella on kahdenlaista tehtävää. Ensinnäkin on tarkoitus mahdollistaa, että lapsi voi kertoa kokemuksistaan hänen näkökulmaansa keskittyvälle aikuiselle. Toiseksi lapselle halutaan suoda tilaisuuksia olla tiedonantajana omassa asiassaan. Samankaltaisuutta näiden tutkimusten osalta on myös siinä, että aikaresurssi näyttäytyy esteenä riittävän kohtaamistyön toteutumiselle suhteessa asiakaslapseen. Myös Forsberg (2000, 37) toteaa lapsen kohtaamistyössä olevan merkittävää, että kohtaamisissa mahdollistuu kiireettömyyden ja suunnittelemattomuuden tuntu, jotta sen aikana voidaan toteuttaa lapsentahtista sisältöä. Myös omassa tutkimuksessani kohtaamistyöhön liitetään kiireettömyyden vaade sekä mahdollisuus pysähtyä olemaan asiakasta varten. Tähän liittyen käytän käsitettä suunniteltu suunnittelemattomuus. Lapsen olevan suoran vuorovaikutussuhteen lisäksi lapsilähtöisyyttä saatujen tulosten mukaisesti toteutetaan pitämällä lasta keskiössä sekä suorassa asiakastyössä muidenkin kuin lapsen kanssa että tiimikokouksissa. Myös Tulensalon ja Muukkosen (2005, 307) mukaan lapsen etua – esimerkiksi hänen tarvitsemansa turvan ja suojelun suhteen – tulee tuoda esiin kaikissa työtilanteissa.

Tutkimustuloksena systeemisten tiimien työskentelyssä asiakkaan osallisuus näyttäytyy keskeisesti huomioitava asiana. Se on asia, jota sekä toteutuu työskentelyssä että asia, jota tietoisesti työskentelyssä tavoitellaan ja siksi osallistumisen mahdollistavia työmuotoja tiimikokoontumisissa aktiivisesti mietitään. Myös systeemisen työskentelyn teoreettinen malli ohjaa lisäämään asiakkaan osallisuutta asiakkuusprosessin kaikissa vaiheissa (Lahtinen ym. 2017, 18). Lastensuojeluun liittyvissä osallisuustutkimuksissa nähdään asiakkaan osallisuuden olevan merkittävä osa työskentelyä. Osallisuus saa aiemmissa tutkimuksissa monenlaisia sisällöllisiä muotoja (esim. Muukkonen 2013, 167-171). Se saa monenlaisia muotoja myös sen suhteen, minkä asteisesti asiakkaan osallisuus toteutuu (esim. Nieminen & Lähdes 2014, 43-44). Kuten Ahonen (2013, 68-78) tutkimuksessaan kuvaa, saavat läheiset sekä osallisuuden että ei-osallisuuden rooleja. Tämä tulee esiin myös pro gradu -tutkimuksessani, jonka mukaan läheisten osallisuus mahdollistuu tiedon antajana, mutta ei kovinkaan vahvasti muissa rooleissa.

Tutkimuksessani luokiteltujen osallisuusmääritelmien mukaan voidaan muodostaa johtopäätös, että asiakkaan määrittelyosallisuus ei voi toteutua ennen kuulluksi tulemisen ja tarkasteluosallisuuden toteutumista, sillä jos asiakas asetetaan ”suoraan” määrittelyosallisen rooliin, hänellä ei (välttämättä) ole ollut mahdollisuutta tarkastella tilannetta, jonka suhteen häneltä odotetaan kannanottoa esimerkiksi sen suhteen, mihin apu on hyödyllistä kohdentaa ja minkälainen apu tarpeeseen parhaiten vastaa. Yhtälailla asiakkaan kuin työntekijän on saatava ennen päätöksentekovaihetta tarkastella, minkälaisia tekijöitä avuntarpeeseen on vaikuttamassa. Tähän liitännäisesti tutkimustuloksena nousee esiin, että ajatus ”Pysähtyminen ennen reagointi” toimii työskentelyä ohjaavana periaatteena. Sen nähdään varmistavan oikeanlaisen tulkin tekemistä asiakkaan tilanteesta. Samasta ilmiöstä Paasio (2014, 140) puhuu kattavana tilanearviona. ”Pysähtymisessä ennen reagointia” -työotteessa ja kattavassa tilanearviossa on yhtäläisyyttä sen suhteen, että molemmissa tutkitaan tarkasti tilannetta niin tässä hetkessä kuin jo eletyn elämän kautta sekä arvioidaan näistä saadun käsityksen kautta sitä, minkälainen apu voi olla hyödyllistä.

Tulosten valossa voidaan esittää, että työntekijän apuna huolen asteen suhteuttamisessa on tiimissä mahdollistuva reflektointi. Sen avulla saadaan tulosten mukaan vähennettyä lisäksi väärin arvioimisen riskiä (ks. Alatalo 2018, 76). Tiimissä tapahtuvan reflektoinnin ohella suora kohtaamistyö sekä asiakkaaseen oleva luottamussuhde vähentävät oletuksiin perustuvaa tietämistä (ks. Alho-Konu 2005, 122). Tutkimuksellinen löydös sen suhteen, että tiimikokoontumisten yksi anti on pitää erilaisia mahdollisuuksia työntekijöiden mielessä avoimena ja estää niiden kapeuttamista valmiiseen näkemykseen, on samansuuntainen Arnkilin (1992, 51) näkemyksen kanssa. Hän puhuu

sekä työntekijän että asiakkaan kokeman ”tietämisen” olevan esteenä muun muassa tilanteen monipuoliselle tarkastelulle. Työntekijän sisäisen reflektoinnin jakamisella ja yhdessä reflektoinnilla tiimissä on vaikutusta sijaistraumatisoitumisen ennaltaehkäisyyn sekä työssä jaksamiseen (ks. Alatalo 2018, 76). Tiimissä toteutuvan reflektoinnin merkitys korostuu tilanteissa, joissa vuorovaikutuksessa asiakkaan kanssa on hankaluutta (ks. Alatalo 2018, 76). Systemisesti työskentelevä tiimi mahdollistaa työntekijöille tulosten mukaan monella tapaa työssä kehittymisen (esim. Cross ym. 2010, 50). Tutkimustulosten mukaan asiakkaille puolestaan lastensuojelun systemisen malli tekee työskentelystä ennakoitavampaa ja läpinäkyvämpää (ks. Forrester ym. 2013, 181–182).

Seikkula ja Arnkil (2009, 28) suosittelevat työntekijää siirtämään arvioinnin painopistettä asiakkaista omaan itseensä ja omaan toimintaansa. Tutkimukseni perusteella näin on tutkittavissa tiimeissä alkanut tapahtua. Tämä tulee näkyväksi muun muassa siinä, että sekä aineistossa että tuloksissa painottuvat enemmän työntekijän oman toiminnan vaikutusten huomiointiin kuin asiakkaiden toiminnan vaikutusten huomiointiin liittyvät asiat. Tulosten mukaan auttajajärjestöissä eri ammattilaisten kesken oleva pyrkimys saada jaettua ymmärrystä asiakkaan tilanteesta ja avun tarpeista voi syntyä vain dialogisuuden myötä. Ajattelen tähän liittyvän Luhmannin (2004, 61) näkemys eri systeemien välisestä rajoittuneesta näkemisestä toisiin systeemeihin. Koska toisen systeemin sisään ei voi omasta systeemistä käsin nähdä, tarvitaan dialogisuutta mahdollistamaan edes jonkinasteinen toiseen systeemiin ”näkeminen” ja sen toiminnan ymmärtäminen. Tästä samasta ilmiöstä voidaan tulkita olevan kysymys sen tuloksen suhteen, että eri auttajajärjestöissä voi samassa hetkessä olla samasta asiakkaasta tai hänen tilanteestaan eriasteinen huoli.

Kuten keskeisiä tuloksia esittäessäni (ks. alaluku 5.9) tuon esiin, systeminen työskentely näyttää edellyttävän systeemiä orientaatiota samanaikaisesti kaikissa työhön liittyvissä ulottuvuuksissa organisatorisia rakenteita myöden. Tutkielman yhtenä johtopäätöksenä voidaan täten esittää, että lastensuojelun systemisen mallin periaatteet toteutuvat toisiinsa kytkeytyen ”ilman toista ei voi olla toista” –tyyppisesti. Tätä näkemys on olemassa myös lastensuojelun systemisen mallin teoriassa (esim. Fagerström 2016, 13; Trowler & Goodman 2012, 22–23). Myös aiemmissa tutkimuksissa on todettu, että laadukkaaseen työskentelyyn vaikuttaa niin suoraan asiakastyöhön, työntekijään kuin organisaatioon liittyvät tekijät sekä se, minkälaiset arvot ohjaavat näitä työn eri ulottuvuuksia (esim. Kotilainen 2017, 18–19; Liikanen 2013, 36–55; Mattila 2012, 75; Salmi 2014, 47–49). Tulosten mukaan systeminen työote ohjaa työntekijää ottamaan samanaikaisesti huomioon laajoja kokonaisuuksia sekä laajojen kokonaisuuksien sisällä ja välillä olevia pieniä yksityiskohtia.

6.3 Tutkimusprosessin reflektio

Koen tutkimusprosessin läpi viemisen suhteen olleen mielekästä, että tutkimusaihe on kytkeytynyt hyvin vahvasti ajankohtaisuuteen ja työorientaation uudistamiseen. Ne ovat toimineet motivaatiotekijöinä eri tutkimusvaiheissa. Myös se on toiminut palkitsevana valintana, että olen pitkin tutkimusprosessia käynyt aktiivista vuoropuhelua käytännön työtä tekevien ja tutkittavien kanssa.

Ennen aineistonkeruun alkua oli merkityksellistä, että perehdyin huolellisesti lastensuojelun systeemiseen malliin. Tämä edesauttoi tutkimuskysymystä palvelevan havainnointi- ja haastattelurungon laatimisessa. Se, että minulla oli selkeä ymmärrys mallin sisällöstä, oli edellytys myös sille, että pystyin kohdentamaan havainnoinnin ja haastattelutilanteissa tarkentavat kysymykset relevantteihin asioihin. Aineistonkeruun suhteen muuttaisin sitä, etten keräisi aineistoa molemmilla aineistonkeruukierroksilla samalta tiimiltä ensimmäisenä. Näin jälkikäteen ajatellen sama tiimi joutui ikään kuin harjoituskappaleekseni molemmilla aineistonkeruukierroksilla. Minun olisi lisäksi pitänyt tutkijana huomioida tiimien erilaiset valmiudet reflektoida tuottamaani esianalyysia samalla aikavälillä. Tällä viittaa siihen, että sen tiimin suhteen, jossa systeeminen työskentely otti vasta ensi askeleita, olisi ollut hyödyllistä pidentää aineistonkeruukertojen aikaväliä, jotta tiimillä olisi ollut aikaa alkaa enemmän toteuttamaan systeemistä työskentelyä. Toinen hyödyllinen ratkaisu olisi voinut olla aloittaa aineistonkeruu myöhemmässä vaiheessa pilotointia.

Fokusryhmähaastattelu osoittautui toimivaksi aineistonkeruumenetelmäksi tilanteessa, jossa yhdessä työskentelevät ja yhdessä lastensuojelutyöskentelyä kehittävät osallistuivat myös fokusryhmähaastatteluun yhdessä. Tästä tuli kiitosta myös tutkittavilta. Havainnointien tekeminen ennen fokusryhmähaastatteluja loi minulle tutkijana esiymmärrystä tutkimusaiheesta. Tämä muun muassa mahdollisti haastatteluissa sellaisten havaintojen esille ottamisen, mitä oli tullut esiin havainnointitilanteessa. Voi olla, että havainnointia ja fokusryhmähaastattelua ei olisi ollut hyödyllistä pitää ajallisesti peräkkäin. Jos ne olisi järjestetty eri päivinä, olisin tutkijana ehtinyt käsitellä havainnoinnista tullutta informaatiota ja siten hyödyntämään sitä fokusryhmähaastatteluissa paremmin. Tietoinen valintani fokusryhmähaastatteluissa toimia niin, etten tutkijana liiaksi ohjannut keskustelun kulkua ja annoin sen välillä mennä ”asian viereen”, mahdollisti monivivahteisen keskustelun ja toi esiin myös sellaisia merkityksellisiä asioita, joita en olisi osannut edes kysyä.

Minun piti sekä analyysi- että raportoinnin kirjoittamisvaiheessa kirkastaa ajatusta siitä, kenelle olen tutkimusta tekemässä. Hetkittäin yhteistyökumppaneiden (oletettujen) toiveiden erottaminen siitä,

mistä olen tutkijana kiinnostunut, oli haastavaa. Huomasin, että ajatteluani ohjasi ajatus, että tulokset tulee esitellä siten, että niistä on hyötyä ensisijaisesti tutkimuskohteena olleille tiimeille ja heidän taustaorganisaatioilleen. Tutkimusprosessin haastavin vaihe liittyi analyysin tekoon. Havaintojen noukkeminen kokonaisaineistosta sujui vielä mukavasti, mutta irrottautuminen periaatekohtaisesta aineiston tarkastelusta oli vaikeaa. Esianalyysin teon jumiuduttua auttoi se, että irrottauduin aineistosta ja palasin lukemaan mallin teoriaa. Lopullisen analyysin teon jumiuduttua auttoi puolestaan havaintopäiväkirjojen ja litteroidun aineiston lukeminen uudelleen sekä haastattelutilanteista olevien äänitallenteiden kuunteleminen uudelleen. Näiden avulla kykenin tekemään aineistoperusteista analyysia.

Tutkimuksen luotettavuuden arviointia

Eskola ja Suoranta (2000, 211–212) liittävät kvalitatiivisen tutkimuksen luotettavuuden arviointiin neljä osa-aluetta: uskottavuus, siirrettävyys, varmuus ja vahvistuvuus. Näiden sisältöjä on kuvattu tarkemmin alaluvussa 4.4. Seuraavaksi arvioin osa-alueiden toteutumista pro gradu -tutkielmassani. Tutkittavien mahdollisuus reflektoida tekemääni esianalyysia sekä tuottaa aineistoa kahdessa eri ajankohdassa, lisäävät tutkimuksen luotettavuutta uskottavuuteen liittyen. Toki on olemassa näkemystä, että tutkittavien mahdollisuus tutkijan tekemien tulkintojen tarkasteluun, ei välttämättä lisää uskottavuutta. Tätä perustellaan sillä, että ”tutkittavat voivat olla sokeita kokemukselleen tai tilanteelleen”. (Eskola & Suoranta 2000, 211.) Tässä yhteydessä lienee perusteltua tämän tutkimuksen prosessista tuoda esiin, että niillä fokusryhmähaastattelukerroilla, jolloin tutkittavat reflektoivat tekemääni esianalyysia, kävi useamman kerran niin, että tutkittavat puhuivat esianalyysissa olleista sisällöistä ja käyttivät esianalyysissa olleita käsitteitä siten, kun niitä oli esianalyysissa tutkijan tekemien tulkintojen jälkeen esitetty jo ennen kuin kyseiseen periaatteeseen liittyvä esianalyysi oli edes tutkittavien nähtävillä.

Kvalitatiivisen tutkimuksen luotettavuuden yhtenä ulottuvuutena on tutkimustulosten siirrettävyys. (Eskola & Suoranta 2000, 211.) Koska työorientaation käyttöönotto saa paikallisia ja kontekstuaalisia piirteitä, ei siirrettävyyttä voida pitää tutkimuksen parhaimpana vahvuutena. Siirrettävyyttä ajattelen olevan kuitenkin siinä, että lastensuojelun systemisen mallin jo käyttöönettaneet tai käyttöönottavat tiimit, saavat siitä näkökulmia ja sisältöjä oman työnsä kehittämiseksi. Tutkimuksen luotettavuuden varmuuden arvioinnissa on puolestaan kyse tutkijan omien ennako-oletusten tiedostamisesta (Eskola, 2012). Tähän minun piti kiinnittää oman toimintani suhteen erityistä huomiota työkokemukseni ja koulutuksieni vuoksi. Työurani lasten ja perheiden parissa sekä käymistäni koulutuksista erityisesti perheterapeutin koulutus ovat toki rakentaneet itselle näkemyksiä hyvästä työskentelystä lasten ja

perheiden sekä systeemien kanssa. Aineiston moninkertaisella läpikäymisellä sekä havainnointipäiväkirjoja ja litteroituja tekstejä lukien että haastattelutallenteita kuunnellen pyrin varmistamaan, että en nosta aineistosta esiin teemoja omien näkemysten mukaisesti, vaan aineistoperusteisesti ja aineistoa kunnioittaen. Tutkimuksen vahvistuvuudessa arvioidaan sitä, saavatko tutkimustulokset vahvistusta muista tutkimuksista (Emt., 212). Kuten aiemmasta tulosten reflektiota käsittelevästä alaluvusta 6.2 näkyi, on tämän ja aiemmin samoista ilmiöistä tehtyjen tutkimusten välillä samankaltaisia tuloksia ja erilaisten käsitteiden suhteen samansuuntaisia sisältöjä. Näiden perusteella katson, että tutkimuksessani voidaan katsoa olevan luotettavuuteen liittyvää vahvistuvuutta.

Tutkimuksen eettisten näkökohtien tarkastelua

Grönfors (1985, 189) toteaa tutkijan olevan eettisesti vastuussa ”tieteelle, kanssaihmisille ja tutkimuskohteille”. Tutkijan on huolehdittava suhteessa kanssaihmiin siitä, että hän ei hyödynnä tutkimusprosessiin liittyviä rooleja ja sen aikana esiin tulevia asioita vaikuttaakseen omaan tai muiden asemaan. Tämä näkökohta on mielestäni tärkeä huomioida tilanteessa, jossa tutkijana olin lähitulevaisuudessa valmistuvana opiskelijana ja jo valmistuneena perheterapeuttina. Tarkoitin tällä sitä, että tutkimusprosessin käyttäminen itsensä julki tuomiseksi tulevaisuuden työnhakijana, olisi ollut eettisesti väärin. Eettinen vastuu kanssaihmiin oli minulle tutkijana läsnä myös siten, että koska tutkittavien parissa oli henkilöitä, jotka tunnen ennestään, minun piti tietoisesti ottaa huomioon, että suhtaudun aineistokeruutilanteissa ja analyysia tehdessäni kaikkien tuottamaan tietoon tasapuolisesti.

Tutkijan eettisyyden tulee tutkittaville näkyä ihmisarvoisena kohteluna ja valinnan vapautena tutkimukseen osallistumisesta (Emt., 189). Tämän otin huomioon siten, että vaikka hain ja sain tutkimusluvut hallinnolliselta taholta, otin asian puheeksi myös tavatessani tiimejä kertaluonteisesti ennen aineistonkeruun alkua, jolloin toin julki, että jokaisella on henkilökohtainen oikeus itse päättää, osallistuuko tutkimukseen. Tutkittavien on mahdollista arvioida osallistumishaluaan vasta, kun heillä on ”kaikki mahdollinen tieto tutkimuksesta” (Emt., 194). Tämän pyrin huomioimaan ”Tutkimuskysymys” –alaluvussa esittämälläni toimintatavalla. Viitataan tutkittavien tapaamiseen jo ennen aineistonkeruun alkua, jolloin annoin heille tietoa tutkimuksen tarkoituksesta, aineistokeruumenetelmistä ja tutkimuksen aikataulusta.

Grönfors (1985, 199) tuo esiin, että haastattelumenetelmä on havainnointia eettisempi, koska ihminen voi haastattelussa havainnointimenetelmään verrattuna itse enemmän valita, mitä kertoo. Aineistonkeruumenetelmien eettisyyttä arvioidessani tulin tulokseen, että koska tutkijan läsnäolosta

havainnoijana oli etukäteen tutkittavien kanssa sovittu ja havainnointi tapahtui avoimesti saman pöydän ääressä ollen, antoivat ne tutkittaville mahdollisuutta itse päättää, miten havainnointitilanteessa toimivat ja puhuvat.

Se, että fokusryhmähaastatteluissa haastattelijana varmistin lastensuojelun systemiseen malliin liittyvien periaatteiden tulevan teemoina esiin, oli mielestäni eettisesti ja tutkimuksen luotettavuuden näkökulmasta hyvä valinta. Jos en olisi tutkijana toiminut tämän suhteen avoimesti, olisi voitu katsoa, että tahallisesti jätin mahdollistamatta tutkittaville malliin liittyvien periaatteiden ja sisältöjen monipuolisen tarkastelun, jolloin kertynyt aineisto ja analysoinnin pohjalta löydetty tulokset ja johtopäätökset olisivat olleet vaillinaisia ja siten epäluotettavia.

Koska tutkimuksen teko kohdentui lastensuojelussa käyttöön otettuun uudenlaiseen työorientaatioon, voitiin tutkimuslupa hakea ja saada lastensuojelun ylimmältä esimieheltä. Silti eettisenä näkökohtana minua tutkijana pohdituttaa se, että asiakkaat, joiden asioita havainnointitilanteissa tunnistettavuustiedoilla käsiteltiin, eivät tulleet siitä milloinkaan tietoiseksi eivätkä voineet itse valita, suostuvatko he siihen, että heidän asiansa otetaan tutkimuksen aineistonkeruutilanteessa puheeksi. Toki se, että olen sitoutunut olemaan näiden suhteen vaitiolovelvollinen, tekee toiminnasta eettistä. Myös se lisää kyseisen asian eettisyyttä, että asiakkaiden tuottaman tiedon tai heidän tilanteidensa käsittely ei ollut tutkimuskohteena.

6.4 Tulosten pohdinta sosiaalityön ammattikäytäntöjen ja jatkotutkimuksen kannalta

Koska tutkimusaihe eli lastensuojelun systeminen malli on kaikkineen Suomessa uusi tapa tehdä lastensuojelutyötä, voitaneen olettaa, että kaikki sitä koskeva tutkimuksellinen tieto, vie mallin käyttöönottoa eteenpäin. Kuten tutkimuksen luotettavuuteen liittyvää siirrettävyyttä alaluvussa 6.2 pohtiessani tuon esiin, tutkimustulokset eivät ole sinällään siirrettävissä toisiin konteksteihin. Onhan tutkimuksen tuottama tieto sidoksissa siihen, miten tutkittavat tiimit tutkimushetkellä mielsivät systemisesti työskentelyn. Tämän tutkimuksen ensisijaisen annin näen olevankin siinä, että tulokset tuovat mallin periaatteet käytännön työn tasolle ja tekevät näkyväksi, minkälaisia työmuotoja ne voivat pitää sisällään.

Yksi merkittävänä pitäväni havainto liittyy tiimin toimintarakenteeseen ja tarkemmin tiimikokoontumisen rakenteeseen. Se, minkälaisella rakenteella tiimikokoontuminen toimii, on aineistossa eroavaisuuksia. Vaikka eroavaisuuksien tarkastelu ei ole tämän tutkielman tarkoitus, katson kuitenkin, että on hyödyllistä kuvata yhden tiimin kehittämää tiimikokoontumisen struktuuria.

Arvioin kuvattavan struktuurin tukevan vahvasti systeemistä työorientaatiota ja oletan, että sen kuvaamisesta voi hyötyä sekä mallin käyttöönotthaneet että sitä käyttöönottavat systeemiset tiimit. Näen, että tiimikokoontumisen rakenteen kuvaaminen voi hyödyttää myös sellaisten työyhteisöjen asiakastilanteisiin keskittyviä työntekijäpalavereja, joissa ei ole otettu käyttöön lastensuojelun systeemisen mallin mukaista työskentelyä.

Eräs tiimi noudattaa kokoontumisissaan seuraavaksi kuvattavaa struktuuria. Tiimikokoontumisen aluksi sovitaan käsiteltävät asiakkaat. Tämän jälkeen jokaisen asiakasperheen tilanteen käsittelyvuoron aluksi koordinaattori lukee edellisen tiimikokoontumisen kirjauksen. Tämän jälkeen lähityötä tehneet ottavat esiin uudet tai muuttuneet tiedot. Tämän jälkeen tiimi puheenvuoroja käyttäen, kysymyksiä esittäen, pohtien ja reflektoiden tarkastelevat sen hetkistä moniäänistä tietoa perheen ja perheenjäsenten tilanteesta. Yksittäisen asiakasperheen asioiden käsittelyvuoron lopussa sovitaan työskentelyn seuraavat askeleet. Koko käsittelyn ajan koordinaattori on kirjannut keskustelun ydinasiat asiakaskertomukseen kirjoitettavaksi. Ennen siirtymistä seuraavan asiakasperheen asioihin, koordinaattori lukee kirjoittamansa tekstin ja tarvittaessa esimerkiksi väärinkäsitykset korjataan saman tien. Kun kaikki ovat tyytyväisiä kirjauksen sisältöön, tallentaa koordinaattori kirjauksen asiakaskertomukseen. Tämän rakenteen kuvataan tiimiläisten puheessa tuovan tiimikokoontumisiin selkeyttä ja ohjaavan tiimiä fokuoitumaan oleelliseen. Lisäksi struktuuri varmistaa aineiston mukaan sen, että jokaisen asiakasperheen kohdalla asioiden käsittely ja tarkastelu etenevät prosessinomaisesti. Rakenteen avulla siis vältetään siltä, ettei puhuta ja pohdita uudelleen samoja asioita kuin aiemmilla kokoontumiskerroilla. Se, että koordinaattori lukee tekemänsä kirjauksen, auttaa aineiston mukaan siinä, että käsittelyssä ollut case niin sanotusti suljetaan. Työntekijän valmius siirtyä seuraavan asiakasperheen asioihin sujuu luontevasti, kun koordinaattori lukee ääneen edellisen kokoontumiskerran kirjauksen asiakasperheeseen liittyen. Tämän sisällön perusteella sekä tiimikokoontumisen rakenteesta että tiimikokoontumisen dokumentoinnista voi tehdä systeemistä työskentelyä tukevan rakenteen. Sen verran palaan tässä kohtaa eettisyysasioihin, että olen kysynyt edellä kuvattua tiimikokoontumisen rakennetta toteuttavalta tiimiltä luvan, että saan havaintoni jakaa näin yksityiskohtaisesti siitäkin huolimatta, että tiimiläiset itse ja mahdolliset myös jotkut muut tahot ja lukivat pystyvät tunnistamaan, mistä tiimistä on kyse.

Kuvaan vielä itselleni tutkimusmatkani aikana muodostuneen mielikuvan lastensuojelun työntekijän roolin muuttumisesta verrattaessa ns. vanhan mallista ja systeemisen mallin mukaista työskentelyä. Käsitykseni kertomisen tukena käytän mielikuvaa tiimalasista. Vanhalla mallilla työskennellessään työntekijä on ollut yksin tiimalasin kaulan alapuolella vastaanottamassa kertynyttä tietoa lapsen ja

perheen tilanteesta. Samaan aikaan tiedon ”kaatajat” ovat siirtäneet tietojaan lastensuojelun työntekijän käyttöön oletusarvolla, että hän yksin ratkaisee olemassa olevan vaikean tilanteen. Systeemisen työskentelyn myötä tieto siirtyy hallitummin työntekijän käyttöön. Tiimistä saatavalla tuella ja dialogisemmin muiden toimijoiden kanssa toimimisella kertyvä tieto ikään kuin siivilöityy helpommin prosessoitavaksi tiedoksi. Tiimivastuu jatkuu tiedon siivilöinnin jälkeen myös tiimalasin pullonkaulaa pidemmälle tiedon reflektointina ja yhteisenä vastuun kantamisena työskentelyn suunnittelun, toteuttamisen ja arvioinnin suhteen.

Lastensuojelun systeeminen malli pitää sisällään niin monia asioita, että jatkotutkimusaiheita voisi luetella vaikka kuinka paljon riippuen siitä, keskitytäänkö malliin kokonaisuutena vai joihinkin sen osa-alueisiin. Asiakashorisonttia olisi tietenkin tärkeää tutkia esimerkiksi sen suhteen, miten he kokevat lastensuojelun työskentelyn systeemisen mallin käyttöönoton myötä. Jos taas lähdetään tutkimaan työskentelyn muutoksia asiakkaiden kannalta, vaatisi aihe tutkittaviksi asiakkaita/asiakasperheitä, joilla on ollut asiakkuus jo ennen mallin mukaista työskentelyä. Kiinnostavaa olisi tutkia myös asiakkaiden ja perheiden vastaanottavuutta systeemiselle työotteelle ajassa, jonka nähdään rakentuvan individualismiin. Koska minua kiinnosti nimenomaan tiimissä rakentuva näkemys systeemisestä mallista, en kiinnittänyt huomiota tutkittavien työkokemuksiin tai koulutus pohjiin. Yksi jatkotutkimuksen näkökulma voisikin liittyä siihen, painottuvatko mallin periaatteiden priorisointi tai valmiudet niiden mukaisesti työskentelyyn työkokemusvuosien/-sisällön tai koulutus pohjien mukaan. Vai selittäisikö tätä enemmän työntekijöiden henkilökohtaiset valmiudet? Myös asiakastyön dokumentoinnin tutkiminen lastensuojelun systeemisen mallin valossa olisi mielestäni sekä mielenkiintoinen että hyödyllinen tutkimuskohde. Samoin kuin suorissa asiakaskohtaamisissa tapahtuvan vuorovaikutuksen tutkiminen lastensuojelun systeemisen mallin näkökulmasta. Itseäni kiehtoisi myös poliittisten päättäjien sitoutumisen tutkiminen, koska he eivät tulleet tutkimuksessani mitenkään näkyväksi. Tutkittavaa siis tämän aiheen parista kyllä riittää, mutta itse jään nyt mielenkiinnolla odottamaan, mitä muut Suomessa meneillään olevat tutkimukset aiheesta tuottavat.

Todettakoon vielä, että yhtenä tutkimuksen hyötynä voidaan pitää sitä, että lastensuojelun systeemisen mallin teoria, aikaisempien tutkimusten tulokset sekä tämän tutkimuksen tulokset ovat keskenään sopusoinnussa ja toisiaan tukevia. Tämän perusteella voitaneen tehdä johtopäätös, että systeeminen työorientaatio vastaa niihin tarpeisiin ja näkemyksiin, joita tieteellisen tutkimuksen valossa on olemassa. Tämän voi ajatella rohkaisevan yhä uusia kuntia ja tiimejä ottamaan mallin käyttöön.

LÄHTEET

Ahonen, Arja (2013) Lapsen edun argumentaatio sijaishuollossa. Lisensiaatin tutkimus. Turun yliopisto. <https://www.sosnet.fi/loader.aspx?id=b16f69f0-1f9e-4894-996a-d2730ae1bc52> . Viitattu 6.8.2018.

Alatalo, Marjo (2018) Suhdeperustaisen tiedonmuodostuksen jännitteet lastensuojelun avohuollon sosiaalityössä. Lisensiaatintutkimus. Jyväskylän yliopisto.

<https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/58491/URN%3aNBN%3afi%3ajyu-201806123136.pdf?sequence=1&isAllowed=y> . Viitattu 6.8.2018.

Alho-Konu, Sirkka (2005) ”Haastetaan asiakkaat oman elämänsä tekijöiksi” Perheterapeuttinen orientaatio lastensuojelun sosiaalityössä. Pro gradu –tutkielma. Kuopion yliopisto. http://epublications.uef.fi/pub/urn_nbn_fi_uef-20140598/urn_nbn_fi_uef-20140598.pdf . Viitattu 10.12.2017.

Arnkil, Erik (1992) Sosiaalityön rajasysteemit ja kehitysvyöhyke. Akateeminen väitöskirja. Jyväskylän yliopisto.

Arnkil, Tom Erik (2005) Metaforat, dialogisuus ja käytäntötutkimus. Teoksessa Satka, Mirja & Karvinen-Niinikoski, Synnöve & Nylund, Marianne & Hoikkala, Susanna (toim.) Sosiaalityön käytäntötutkimus. Helsinki: Palmenia, 173–200.

Aula, Maria Kaisa & Juurikkala, Virva & Kalmari, Hanne & Kaukonen, Päivi & Lavikainen, Marjo & Pelkonen, Marjaana (2016) Lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelma. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2016:29. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö. <http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/74904> . Viitattu 29.11.2017.

Bardy, Marjatta (2013) Lapsuus, aikuisuus ja yhteiskunta. Teoksessa Bardy, Marjatta (toim.) Lastensuojelun ytimissä. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Tampere: Juvenes Print – Suomen Yliopistopaino Oy, 49–78. http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/104421/URN_ISBN_978-952-245-853-7.pdf?sequence=1&isAllowed=y . Viitattu 4.7.2018.

Bardy, Marjatta & Heino, Tarja (2012) Lastensuojelun ytimessä: osattomuudesta osallisuuteen. Teoksessa Söderholm, Annliis & Kivite-Kallio, Satu (toim.) Lapsen kaltoinkohtelu. Helsinki: Kustannus Oy Duodecim, 62–73.

Bateson, Gregory (1972) Steps to an Ecology of Mind: Mind and Nature. New York: Ballantine.

Cross, Steve & Hubbard, Alison & Munro, Eileen (2010) Reclaiming Social Work. London

Borough Hackney, Children and Young People's Services.

<https://secure.toolkitfiles.co.uk/clients/28663/sitedata/files/Eileen-Munro.pdf> . Viitattu 3.10.2017

Erityis- ja vaativan tason palvelut. <https://thl.fi/fi/tutkimus-ja-kehittaminen/tutkimukset-ja-hankkeet/lapsi-ja-perhepalveluiden-muutosohjelma-lape-/erityis-ja-vaativan-tason-palvelut> . Viitattu 16.7.2018.

Eriksson, Esa & Arnkil, Tom Erik (2012) Huoli puheeksi. Opas varhaisista dialogeista. Tampere: Juvenes Print – Tampereen Yliopistopaino Oy.

Eronen, Tuija (2012) Lastenkoti osana elämäntarinaa. Narratiivinen tutkimus lastenkodissa asuneiden kertomuksista. Akateeminen väitöskirja. Tampereen yliopisto.

<http://tampub.uta.fi/bitstream/handle/10024/66881/978-951-44-8754-5.pdf?sequence=1&isAllowed=y> . Viitattu 27.8.2018.

Eronen, Tuija (2013) Viisi vuotta huostaanotosta. Seurantatutkimus huostaanotettujen lasten institutionaalisista poluista. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Raportti 4/2013. Tampere: Juvenes Print – Suomen Yliopistopaino Oy.

https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/104355/URN_ISBN_978-952-245-833-9.pdf?sequence=1 . Viitattu 27.8.2018.

Eskola, Jari (2015) Laadullisen tutkimuksen juhannustaiat. Laadullisen aineiston analyysi vaihe vaiheelta. Teoksessa Valli, Raine & Aaltola, Juhani (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. Jyväskylä: PS-Kustannus, 185–206.

Eskola, Jari & Suoranta, Juha (2000) Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

Fagerström, Katarina (2016) Ihmissuhteita rakentava ja ylläpitävä lastensuojelu. Hackneyn malli ja systeeminen käytäntö lastensuojelutyössä. Työpaperi 42/2016. Helsinki: Terveiden- ja hyvinvoinnin laitos. http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/131498/URN_ISBN_978-952-302-778-7.pdf?sequence . Viitattu 3.10.2017.

Forrester, Donald & Westlake, David & McCann, Michelle & Thurnham, Angela & Shefer, Guy & Glynn, Georgia & Killian, Mike (2013) Reclaiming social work? An evaluation of systemic units as an approach to delivering children's services. London: University of Bedfordshire. <http://uobrep.openrepository.com/uobrep/bitstream/10547/594517/1/finalreport-systemicunits.pdf> . Viitattu 3.10.2017.

Forsberg, Hannele (2000) Lapsen näkökulmaa tavoittamassa. Arviointitutkimus turvakotien lapsikeskeisyyttä kehittävästä projektista. Helsinki: Ensi- ja turvakotien liiton julkaisu 24.

Grönfors, Martti (1985) Kvalitatiiviset kenttätutkimusmenetelmät. Juva: Werner Söderström Osakeyhtiö.

Healy, Karen (2014) Social work theories in context. Creating frameworks for practice. London: Palgrave Macmillan.

Heino, Tarja (2007) Keitä ovat uudet lastensuojelun asiakkaat? Tutkimus lapsista ja perheistä tilastolukujen takana. Stakesin työpapereita 30. Helsinki: Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimus- ja kehittämiskeskus. <http://www.stakes.fi/verkkojulkaisut/tyopaperit/T30-2007-VERKKO.pdf> . Viitattu 7.8.2018.

Heino, Tarja (2013) Lastensuojelun tilastot, asiakkaat ja palvelut. Teoksessa Bardy, Marjatta (toim.) Lastensuojelun ytimissä. Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitos. Tampere: Juvenes Print – Suomen Yliopistopaino Oy, 84–107. http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/104421/URN_ISBN_978-952-245-853-7.pdf?sequence=1&isAllowed=y . Viitattu 4.7.2018.

Heinonen, Hanna (2007) Kohti syvempää ymmärrystä sosiaalityössä. Tutkiva ja arvioiva työote sosiaalityöntekijöiden jäsentämänä. SOCCAn ja Heikki Waris -instituutin julkaisusarja nro 16. Helsinki: Yliopistopaino. <https://www.sosnet.fi/loader.aspx?id=ca0840f2-fdf4-4bd2-910e-2298a3af21c4> . Viitattu 30.7.2018.

Helavirta, Susanna (2011). Lapset hyvinvointitiedon tuottajina. Akateeminen väitöskirja. Tampereen yliopisto.

Hiitola, Johanna (2015) Hallittu vanhemmuus. Sukupuoli, luokka ja etnisuus. Akateeminen väitöskirja. Tampereen yliopisto. <http://tampub.uta.fi/bitstream/handle/10024/96664/978-951-44-9721-6p.pdf?sequence=1&isAllowed=y> . Viitattu 28.9.2017

Hirsjärvi, Sirkka & Remes, Pirkko & Sajavaara, Paula (2004) Tutki ja kirjoita. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

Hotari, Kaisa-Elina & Oranen, Mikko & Pösö, Tarja (2013) Lapset lastensuojelun osallisina. Teoksessa Bardy, Marjatta (toim.) Lastensuojelun ytimissä. Tampere: Juvenes Print – Suomen Yliopistopaino Oy, 149–164.

http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/104421/URN_ISBN_978-952-245-853-7.pdf?sequence=1&isAllowed=y . Viitattu 1.8.2018.

Hurtig, Johanna (2003) Lasta suojelemissa: etnografia lasten paikan rakentumisesta lastensuojelun perhetyön käytännöissä. Akateeminen väitöskirja. Lapin yliopisto.

Hussi, Taina (2005) Sosiaalinen raportointi kokemustiedon käsitteellistäjänä. Teoksessa Satka, Mirja & Karvinen-Niinikoski, Synnöve & Nylund, Marianne & Hoikkala, Susanna (toim.) Sosiaalityön käytäntötutkimus. Helsinki: Palmenia, 144–158.

Hyvä tieteellinen käytäntö (HTK). Tutkimuseettinen neuvottelukunta (TENK). <http://www.tenk.fi/fi/hyva-tieteellinen-kaytanto>

Jenkins, Brian Q. & Tilbury, Clare & Mazerolle, Paul & Hayes, Hennessey (2017) The complexity of child protection recurrence: The case for a systems approach. Child Abuse & Neglect 63, 162–171. https://ac-els-cdn-com.helios.uta.fi/S0145213416302812/1-s2.0-S0145213416302812-main.pdf?_tid=c1ce8861-092b-4fe9-8ccb-885f36e66a8c&acdnat=1534227049_20ed8d95ec2b666c82cad37b5e1f216d . Viitattu 14.8.2018.

Juusela, Ida (2015) ”Sellanen päätepysäkki”. Lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden näkökulmia köyhyyteen. Pro gradu –tutkielma. Tampereen yliopisto. <https://tampub.uta.fi/handle/10024/97109> . Viitattu 16.11.2017.

Kaikko, Kirsi & Friis, Leila (2013) Menetelmät lastensuojelun tukena. Teoksessa Bardy, Marjatta (toim.) Lastensuojelun ytimissä. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Tampere: Juvenes Print – Suomen Yliopistopaino Oy, 108–120.

http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/104421/URN_ISBN_978-952-245-853-7.pdf?sequence=1&isAllowed=y . Viitattu 4.7.2018.

Kihlström, Anita (2011) Luhmann’s system theory in social work: Criticism and reflections. Journal of Social Work 12 (3), 287–299.

Kivistö, Jaana (2015) Perheterapiaa lastensuojelun rajapinnassa. Perheterapia 31 (3), 32–42.

Kotilainen, Terhi (2017) Mikä perheterapeuttisessa prosessissa auttaa? Taysin lasten traumapsykiatrian yksikön asiakasperheiden ja työntekijöiden kokemuksia. Perheterapia 4 (33), 5–20.

Kuoppala, Tuula & Säkkinen, Salla (2018) Lastensuojelu 2017. Tilastoraportti 17/2018. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos.

http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/136409/Tr17_18_LASU.pdf?sequence=5&isAllowed=y . Viitattu 12.9.2018.

Kääriäinen, Aino (2003) Lastensuojelun sosiaalityö asiakirjoina. Dokumentoinnin ja tiedonmuodostuksen dynamiikka. Akateeminen väitöskirja. Helsingin yliopisto. <https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/23445/lastensu.pdf?sequence=2> . Viitattu 28.9.2017.

Lahtinen, Pia & Maahi, Katri & Pitkänen, Tarja & Raivio, Marketta & Silén, Sannariikka & Särkiö, Hanna & Vähänikkilä, Sirpa (2014) Souvenirs from London 14.5.–17.5.2014.

https://pesapuu.fi/wp-content/uploads/2018/04/Lahemmas_opintomatka_matkakertomus.pdf . Viitattu 16.7.2018.

Lahtinen, Pia & Männistö, Leena & Raivio, Marketta (2017) Kohti suomalaista systeemistä lastensuojelun toimintamallia. Keskeisiä periaatteita ja reunaehtoja. Työpaperi 7/2017. Helsinki: Terveiden ja hyvinvoinnin laitos.

http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/132169/TY%C3%962017_7_Kohti%20suomalaista_40417.pdf?sequence=1&isAllowed=y . Viitattu 3.10.2017.

Laitinen, Merja & Ojaniemi, Pekka & Tallavaara, Marja-Sisko (2007) ”Nyt kuullaan meitä asiakkaita” – tutkimus kohtaamisesta, tiedosta ja osallisuudesta lastensuojelun työprosesseissa. Lapin yliopiston yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja B. Tutkimusraportteja ja selvityksiä 53. http://www.sosiaalikallega.fi/poske/julkaisut/tyopaperit-ja-muut-julkaisut/Nyt%20kuullaan%20meita%20asiakkaita_kannellinen.pdf . Viitattu 8.8.2018.

LAPE-muutosohjelma. Satakunnassa tulevaisuus lapsissa –hanke (SATULA). https://www.satasote.fi/?page_id=2086 . Viitattu 18.1.2018.

Lastensuojelun systeeminen toimintamalli. <https://thl.fi/fi/tutkimus-ja-kehittaminen/tutkimukset-ja-hankkeet/lapsi-ja-perhepalveluiden-muutosohjelma-lape-/erityis-ja-vaativan-tason-palvelut/lastensuojelun-kehittaminen/lastensuojelun-systeeminen-toimintamalli> .

Viitattu 21.7.2018.

Liikanen, Elina (2013) Sosiaalityö julkisessa lastensuojelukeskustelussa - sosiaalityön selonteot ja tapaus Eerika. Pro gradu -tutkielma. Tampereen yliopisto.

<https://tampub.uta.fi/bitstream/handle/10024/94739/GRADU-1386827275.pdf?sequence=1&isAllowed=y> . Viitattu 13.8.2018.

Luhmann, Niklas (2004) Ekologinen kommunikaatio. Helsinki: Gaudeamus.

Mattila, Anita (2012) Toimiva organisaatio hyvän sosiaalityön mahdollistajana. Sosiaalityön johtavien viranhaltijoiden näkemyksiä hyvästä sosiaalityöstä ja sen toimintaedellytyksistä kuntaorganisaatiossa. Pro gradu -tutkielma. Tampereen yliopisto.

Michailakis, Dimitris & Schirmer, Werner (2014) Social work and social problems: A contribution from systems theory and constructionism. *International Journal of Social Welfare* (23), 431–442. <https://onlinelibrary-wiley-com.helios.uta.fi/doi/epdf/10.1111/ijsw.12091> . Viitattu 24.5.2018.

Moisio, Anu-Liisa (2013) Olisiko sijaishuollossa tilaa perheterapialle? *Perheterapia* 3 (29), 17–27.

Munro, Eileen (2011) The Munro Review of Child Protection: Final Report. A child-centred system. https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/175391/Munro-Review.pdf . Viitattu 14.8.2018.

Muukkonen, Tiina (2013) Lapsen kohtaamis- ja prosessiosallisuus. Teoksessa Bardy, Marjatta (toim.) Lastensuojelun ytimissä. Tampere: Juvenes Print – Suomen Yliopistopaino Oy, 165–175. http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/104421/URN_ISBN_978-952-245-853-7.pdf?sequence=1&isAllowed=y . Viitattu 1.8.2018.

Mäntyranta, Taina & Kaila, Minna (2008) Fokusryhmähaastattelu laadullisen tutkimuksen menetelmänä lääketieteessä. *Lääketieteellinen aikakauskirja Duodecim* 124 (13), 1507–1513.

Nieminen, Mari & Lähdes, Pirita (2014) Luottamusta vai varautuneisuutta? Nuorten kokemuksia osallisuudesta ja yhteydenpidosta sijaishuollon aikana. *Opinnäytetyö*. Laurea-ammattikorkeakoulu. http://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/82301/Lahdes_Nieminen.pdf?sequence=1&isAllowed=y . Viitattu 20.5.2018.

Organisational Context. <http://morninglane.org/organisational-context/> . Viitattu 22.7.2018.

Paasio, Petteri (2014) Näyttöön perustuva sosiaalityön käytäntö – järjestelmällinen katsaus vuosina 2010–2012 julkaistuista tutkimuksista. Ammatillinen lisensiaatintutkimus. Jyväskylän yliopisto. <https://www.sosnet.fi/loader.aspx?id=ed6d31dd-6da0-4046-99e8-e9613b31714e> .

Viitattu 13.8.2018.

Perttula, Sonja (2014) Lapsen etu. Kategorioiden, tarpeiden ja odotusten takana sosiaalityöntekijöiden kirjoittamissa huostaanottohakemuksissa. Pro gradu – tutkielma. Tampereen yliopisto. <https://tampub.uta.fi/bitstream/handle/10024/96268/GRADU-415369469.pdf?sequence=1> . Viitattu 4.1.2018.

Petrelus, Päivi (2017) LAPE-hanke tuo systemisen työotteen lastensuojelutyöhön. Perheterapia 33 (1), 6–14.

Petrelus, Päivi & Aaltio, Elina (2018) Lastensuojelun systemisen mallin pilotointi – puolivälin opit. https://thl.fi/documents/605877/3898471/Petrelus++Aaltio_Puoliv%C3%A4lin+seminaarin+esitys_180320pp.pdf/02fd007e-81dc-48a8-ae32-4affe6aa15e2 . Viitattu 27.7.2018.

Pösö, Tarja (2010) Havaintoja suomalaisen lastensuojelun institutionaalisesta rajasta. Janus 4 (18), 324–336.

Pösö, Tarja (2011) Combatting child abuse in Finland: From family to child-centered orientation. Teoksessa Gilbert, Neil & Parton, Nigel & Skivenes, Marit (toim.) Child protection systems. International trends and orientations. Oxford: Oxford university press, 112–130. <https://www.dawsonera-com.helios.uta.fi/readonline/9780199793433> . Viitattu 28.11.2017

Rajavaara, Marketta (2005) Tutkivasta sosiaalityöstä sosiaalialan osaamiskeskuksiin. Teoksessa Satka, Mirja & Karvinen-Niinikoski, Synnöve & Nylund, Marianne & Hoikkala, Susanna (toim.) Sosiaalityön käytäntötutkimus. Helsinki: Palmenia, 47–72.

Ratkaisujen Suomi. Pääministeri Juha Sipilän hallituksen strateginen ohjelma 29.5.2015. Hallituksen julkaisusarja 10/2015. Valtionneuvoston kanslia. https://vnk.fi/documents/10616/1095776/Ratkaisujen+Suomi_FI.pdf/5f59e1a3-bfe8-47cb-a42f-6e18ee6a53a7?version=1.0 . Viitattu 16.7.2018

Ritala-Koskinen, Aino (2005) Onnistumisia lastensuojelussa. Teoksessa Satka, Mirja & Pohjola, Anneli & Rajavaara, Marketta (toim.) Sosiaalityö ja vaikuttaminen. Jyväskylä: Minerva Kustannus Oy, 103–12.

Salmi, Reetta (2014) Mikä meitä ohjaa? Sosiaalityöntekijöiden kokemuksia Tampereen kaupungin sosiaalityön strategian ohjauskyvystä. Pro gradu -tutkielma. Tampereen yliopisto. <https://tampub.uta.fi/bitstream/handle/10024/96146/GRADU-1412241115.pdf?sequence=1&isAllowed=y> . Viitattu 13.8.2018.

Satka, Mirja & Julkunen, Ilse & Kääriäinen, Aino & Poikela, Ritva & Yliruka, Laura & Muurinen, Heidi (2016) Johdanto – Käytäntötutkimus tietona ja taitona. Teoksessa Satka, Mirja & Karvinen-Niinikoski, Synnöve & Nylund, Marianne & Hoikkala, Susanna (toim.) Sosiaalityön käytäntötutkimus. Helsinki: Palmenia, 8–30.

Satka, Mirja & Karvinen-Niinikoski, Synnöve & Nylund, Marianne (2005) Mitä sosiaalityön käytäntötutkimus on? Teoksessa Satka, Mirja & Karvinen-Niinikoski, Synnöve & Nylund, Marianne & Hoikkala, Susanna (toim.) Sosiaalityön käytäntötutkimus. Helsinki: Palmenia, 9–19.

SATULA-hanke (2018) Koonti SATULA-hankkeen osallisuudesta systeemisen mallin pilotointiin 3/2018. Julkaisematon.

SATULA-utiskirje 1/2017.

<https://drive.google.com/drive/folders/0B4i2TCNuV-JseFo5ODQxVIJZcTg> . Viitattu 18.1.2018.

SATULA-utiskirje 4/2017.

<https://drive.google.com/drive/folders/0B4i2TCNuV-JseFo5ODQxVIJZcTg> . Viitattu 18.1.2018.

Saurama, Erja & Julkunen, Ilse (2009) Lähestymistapana käytäntötutkimus. Teoksessa Mäntysaari, Mikko & Pohjola, Anneli & Pösö, Tarja (toim.) Sosiaalityö ja teoria. Jyväskylä: PS-Kustannus, 293–314.

Seikkula, Jaakko & Arnkil, Tom Erik (2009) Dialoginen verkostotyö. Helsinki: Terveiden ja hyvinvoinnin laitos.

Sosiaali- ja terveysministeriö (A) Lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelma. <http://stm.fi/lapsi-ja-perhepalvelut/kuvaus> Viitattu 29.11.2017.

Sosiaali- ja terveysministeriö (B) LAPE-kärkihankkeessa rahoitettavat maakuntahankkeet. <http://stm.fi/hankkeet/lapsi-ja-perhepalvelut/maakuntahankkeet1> Viitattu 18.1.2018.

Sosiaali- ja terveysministeriö (C) Selvitys lastensuojelutyön kuormittavuudesta käynnistynyt. Tiedote 2/2018. http://stm.fi/artikkeli/-/asset_publisher/selvitys-lastensuojelutyon-kuormittavuudesta-kaynnistynyt . Viitattu 20.5.2018.

Sosiaali- ja terveysministeriö (2016) Erityis- ja vaativimman tason palveluiden uudistaminen. Hallituksen kärkihanke. <http://stm.fi/documents/1271139/2802197/Erityis-+ja+vaativimman+tason+palveluiden+uudistaminen.pdf/13a5ed4c-008a-433c-a768-9a5637fec923> . Viitattu 8.12.2017.

Tapola-tuohikumpu, Sirpa (2005) Hanketyöntekijöiden kokemustieto varhaisen tuen käytännöistä. Teoksessa Satka, Mirja & Karvinen-Niinikoski, Synnöve & Nylund, Marianne & Hoikkala, Susanna (toim.) Sosiaalityön käytäntötutkimus. Helsinki: Palmenia, 341–355.

Terveyden- ja hyvinvoinninlaitos (A) Lastensuojelun kehittäminen. <https://www.thl.fi/fi/tutkimus-ja-asiantuntijatyo/hankkeet-ja-ohjelmat/lapsi-ja-perhepalveluiden-muutosohjelma-lape-/erityis-ja-vaativan-tason-palvelut/lastensuojelun-kehittaminen> . Viitattu 29.11.2017.

Terveyden- ja hyvinvoinnin laitos (B) Lastensuojelun systeeminen toimintamalli. <https://www.thl.fi/fi/tutkimus-ja-asiantuntijatyo/hankkeet-ja-ohjelmat/lapsi-ja-perhepalveluiden-muutosohjelma-lape-/erityis-ja-vaativan-tason-palvelut/lastensuojelun-kehittaminen/lastensuojelun-systeeminen-toimintamalli> . Viitattu 29.11.2017.

Trowler, Isabelle & Goodman, Steve (2012) A Systems Methodology for Child and Family Social Work. Teoksessa Goodman, Steve & Trowler, Isabelle (toim.) Social work reclaimed. Innovative frameworks for child and family social work practice. London: Jessica Kingsley Publishers. <http://web.b.ebscohost.com/ehost/ebookviewer/ebook/bmxlYmtfXzQyMDQxOF9fQU41?sid=0b5289d3-3f2c-45b5-955d-d164c6c83346@sessionmgr102&vid=0&format=EB&rid=1> . Viitattu 3.10.2017

Tulensalo, Hanna (2015) Lapsen tiedollinen toimijuus lastensuojelun sosiaalityössä. Ammatillinen lisensiaatintutkimus. Tampereen yliopisto. <http://tampub.uta.fi/handle/10024/98814> . Viitattu 13.11.2017.

Tulensalo, Hanna & Muukkonen, Tiina (2005) Lapsikeskeinen tilannearvio ja työprosessi lastensuojelun sosiaalityössä. Teoksessa Teoksessa Satka, Mirja & Karvinen-Niirikoski, Synnöve & Nylund, Marianne & Hoikkala, Susanna (toim.) Sosiaalityön käytäntötutkimus. Helsinki: Palmenia, 304–321.

Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli (2018) Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

Työpajaproessit 2016. <https://thl.fi/fi/tutkimus-ja-kehittaminen/tutkimukset-ja-hankkeet/lapsi-ja-perhepalveluiden-muutosohjelma-lape-/erityis-ja-vaativan-tason-palvelut/tyopajaproessit-2016> . Viitattu 21.7.2018.

Törmänen, Katariina (2016) Sosiaalityöntekijöiden käsityksiä lapsen läheisverkostosta ja läheisverkostotyön käytännöistä lastensuojelun avohuollossa. Pro gradu -tutkielma. Tampereen yliopisto. <https://tampub.uta.fi/bitstream/handle/10024/99158/GRADU-1464876529.pdf?sequence=1&isAllowed=y> . Viitattu 23.5.2018

Vaininen, Satu (2011) Sosiaalityöntekijät sosiaalisen ammattilaisina. Sosiaalityöntekijöiden ja yhteistyökumppaneiden käsitykset sosiaalitoimiston sosiaalityöntekijöiden ammatillisesta toiminnasta 2000-luvun alussa. Akateeminen väitöskirja. Tampereen yliopisto. <http://tampub.uta.fi/bitstream/handle/10024/66803/978-951-44-8591-6.pdf?sequence=1&isAllowed=y> . Viitattu 27.9.2017.

LIITE 1**Havainnointirunko****systeemisyyys****reflektiivisyys****toteutumista tukevat rakenteet****suhdeperusteisuus****lapsilähtöisyys****jaetut arvot ja yhteensovitettu johtaminen****asiakkaiden osallisuus ja kohtaaminen****perheterapeuttinen orientaatio****muuta merkittävää**

LÄHTEET: Lahtinen ym. (2017);

Fagerström (2016)

LIITE 2

Fokusryhmähaastattelun runko

Alustus

Kiitos, että jatkatte tiimin jälkeen mukanaoloa haastattelutilanteessa. Kaikkien läsnäolo on tutkimuksen kannalta edelleenkin tärkeää.

Haastattelun teitä systemiseen malliin kuuluvista teemoista. Tarkoitus on tarkastella systemisen mallin elementtien sisältöjä sekä niiden rakentumista käytännön työssänne.

Fokusryhmähaastattelu nauhoitetaan. Nauhoituslaitteet (2) ovat pöydällä. Käsittelen taltiointeja luottamuksellisesti. Käytän fokusryhmähaastattelun aineistoa siihen tutkimukselliseen tarkoitukseen, jonka olen aiemmin antanut teille tiedoksi.

Toivon keskustelun olevan moniäänistä, mutta pyydän välttämään päällekkäin puhumista, jotta jokaisen puheenvuoro olisi kuultavissa myös nauhalta.

Aikaa on varattu 1 tunti.

Haastatteluteemat/-kysymykset

- 1) Mitä systeminen malli tarkoittaa tämän hetkessä työssänne?
- 2) Haastatteluteemaksi mallin jokainen periaate (yksi kerrallaan): systemisyys, reflektiivisyys, suhdeperusteisuus, perheterapeuttinen ymmärrys, lapsilähtöisyys, asiakkaiden osallisuus ja kohtaaminen, jaetut arvot ja yhteensovitettu johtaminen sekä toteutumista tukevat rakenteet
- 3) Tuleeko jollekulle mieleen asia/teema/näkökulma, joka oltaisiin jätetty huomiotta?

LIITE 3 TUTKIMUSLUPA A

Viranhaltijapäätös

Perusturvajohtaja

19.12.2017 § 56

Hakija/ vireillepanija	
Otsikko	Tutkimusluvan myöntäminen
Selostus asiasta	<p>Sosiaalityön tutkinto-opiskelija Virpi Aho Tampereen yliopiston Porin yksiköstä pyytää tutkimuslupaa Pro Gradu opinnäytetyönsä tutkimukseen: Kohti suhdeperusteista lastensuojelutyötä - systeeminen malli kahden pilottitiimin puheessa.</p> <p>Tutkimus on kvalitatiivinen ja liittyy vahvasti lastensuojelun systeemisen mallin pilotointiin, vaikka se ei olekaan osa hanketta. Tarkoituksena on selvittää, millaisena systeeminen malli toteutuu lastensuojelun tiimiläisten puheessa.</p> <p>Tutkimuskohteina ovat [REDACTED]</p> <p>Aineisto kerätään sekä havainnoimalla että fokusryhmähaastattelulla. Aineistonkeruun arvioitu aikaväli on helmikuu 2018 - joulukuu 2018. Opinnäytetyön tekijä sitoutuu noudattamaan [REDACTED] perusturvasta saatuja ohjeita ja sääntöjä ja raporttoimaan opinnäytetyön tuloksista tutkimusluvan valmistelijalle.</p>
Päätös	<p>Myönnän Virpi Aholle tutkimusluvan [REDACTED] kuntaan Pro Gradu opinnäytetyönsä tutkimukseen: Kohti suhdeperusteista lastensuojelutyötä - systeeminen malli kahden pilottitiimin puheessa.</p> <p>Tutkimuksen valmistuttua Aho toimittaa yhden kappaleen [REDACTED] kunnan hyödynnettäväksi omassa työkehittämisessään. Tutkimuseettisissä kysymyksissä [REDACTED] kunta luottaa tutkijan ja ohjaajan ratkaisuihin.</p>
Allekirjoitus	<p>[REDACTED]</p> <p>Perusturvajohtaja</p>
Nähtävänä pitäminen	Tämä viranhaltijapäätös on nähtävänä seuraavan kuukauden 1. toimistopäivä asianomaisella osastolla.

LIITE 4 TUTKIMUSLUPA B

VIRANHALTIJAN PÄÄTÖS

Perusturvajohtaja

16.5.2018

23 §

Asia

TUTKIMUSLUPA VIRPI AHO

Tutkimuksen tekijä YTM-opiskelija Virpi Aho on hakenut [REDACTED] perusturvalta pro gradu- työhön liittyvää tutkimuslupaa koskien lastensuojelun systeemisen mallin pilotointia. Tutkimuksen kohteina on kolme satakuntalaista lastensuojelutiimiä. Tutkimuksen tarkoituksena on selvittää minkälaisena systeemin malli toteutuu lastensuojelun tiimiläisten puheessa. Opiskelijan pro gradu-työ on liitetty osaksi SATULA-hanketta.

Tutkimuksen eettiset näkökohdat on otettu huomioon ja työntekijöiden ja asiakkaiden yksityisyys huomioidaan. Esimerkiksi tutkittavien tiimien nimiä ei mainita ja tutkimuksen tekijä sitoutuu olemaan vaitiolovelvollinen aineistonkeruussa tietoonsa tulevista vaitiolovelvollisuuden piiriin kuuluvista asioista.

Päätös ja perustelut

Päätän myöntää tutkimusluvan Virpi Aholle.

Allekirjoitus

[REDACTED]
Perusturvajohtaja

Nähtävilläpito

16.5.2018 sosiaalikeskus ja yleinen tietoverkko

Tiedoksi

Opiskelija Virpi Aho
Perusturvalautakunta

LIITE 5

TUTKIMUS LUPA C

Liite 1

Perusturvakeskus

OPINNÄYTETYÖN/TUTKIELMAN/TUTKIMUKSEN
TUTKIMUSLUPAHAKEMUS

Valmistelija täyttää

Lupahakemuksen valmistelua koskevat tiedot	Valmistelijan suku- ja etunimi/virka/toimi/sähköpostiosoite/puh [REDACTED] lastensuojelun pöytäkirja
	Lupahakemus saapunut (pp.kk.vvvv) 13.12.17
	Yhteyshenkilön nimeäminen tarvittaessa Kemi HEJE - sosiaaliturvatekijä [REDACTED]
	Opinnäytetyön raportointi ☒ Valmis raportti toimitetaan sähköisesti luvan valmistelijalle ☐ Työ esitetään ☐ Palvelualueen työryhmässä ☐ Osastokokouksessa ☐ Jokin muu tapa, mikä
	Päiväys 8.1.18 [REDACTED]
Valmistelija perusturvakeskuksessa	

Päätös

	☒ Myönnetään hakemuksen mukaisesti ☐ Myönnetään edellyttäen, että
	☐ Hakemus hylätään seuraavin perusteluin
	Tutkimusluvan alkamispäivä 20.1.18 - 31.1.2019 Tutkimusluvan päättymispäivä
	Päiväys 11.1.2018 [REDACTED] Tutkimusluvan myöntäjä [REDACTED]

LIITE 6

TUTKIMUSLUPA D

Sosiaali- ja terveystoimiala
Vs. toimialajohtaja

PÄÄTÖSPÖYTÄKIRJA
29.1.2018

Muut asiat
/0//0

Opinnäyte-/tutkimuslupahakemus

Tutkimuslupa myönnetään seuraavin ehdoin:

- tutkija sitoutuu tietojen käsittelyssä ja suojaamisessa noudattamaan henkilötietolain määräyksiä
- tutkimuksessa mahdollisesti syntyvät yksittäisten henkilöiden tietoja koskevat tutkimusrekisterit hävitetään tai arkistoidaan henkilötietolaissa edellytetyllä tavalla
- tutkimusraportista ei ole yksilöitävissä tutkimuksen piiriin tai otantaan kuulunutta henkilöä
- mahdollisesti tarvittaessa suostumusasiakirjassa tulee ilmetä ao. henkilön lupa käyttää häntä koskevia tietoja, tutkimukseen osallistumisen vapaaehtoisuus ja henkilöiden mahdollisuus keskeyttää osallistuminen tutkimukseen heti niin halutessa.

Opinnäytetyö/tutkimus:
Kohti suhdeperusteista lastensuojelutyötä

Virpi Aho, [REDACTED]

Päätös

Hyväksyn tutkimuslupa-anomuksen.

Liitteet

Hakemus

Päätöksen
allekirjoitus

[REDACTED]
Vs. toimialajohtaja

Pöytäkirja nähtävillä

7.1.2018 7.2.2018

Tiedoksi

Hakijat, yhteyshenkilö

Tiedoksianto
asianosaiselle

Tämä päätös on
[x] lähetetty tiedoksi mainituille

Tämä päätös on
[] annettu tiedoksi mainituille Päiväys 29.1.2018

Tiedoksiantaja

Otto-oikeus

Päätös voidaan panna täytäntöön, ellei siihen käytetä kuntalain mukaista otto-oikeutta.

Oikaisuvaatimusviranomainen

[REDACTED] sosiaali- ja terveysvaliokunta

Päätökseen tyytymätön voi tehdä kirjallisen oikaisuvaatimuksen. Oikaisuvaatimuksen saa tehdä se, johon päätös on kohdistettu tai jonka oikeuteen, velvollisuuteen tai etuun päätös välittömästi vaikuttaa (asianosainen) sekä kunnan jäsen. Asianosaisen katsotaan saaneen päätöksestä tiedon viimeistään (7) päivänä päätöksen postituspäivän jälkeen. Kunnan jäsenen, joka ei ole asianosainen, katsotaan saaneen tiedon silloin, kun pöytäkirja on asetettu yleisesti nähtäväksi. Oikaisuvaatimuksesta on käytävä ilmi vaatimus perusteineen ja se on tekijän allekirjoitettava. Vaatimuksen voi toimittaa oikaisuvaatimusviranomaiselle postitse, henkilökohtaisesti tai lähtetä välityksellä. Toimitustavasta riippumatta vaatimuksen on oltava oikaisuvaatimusviranomaisella ennen aukioloajan päättymistä viimeistään neljäntenätoista (14) päivänä päätöksen tiedoksisaantipäivästä mainittua päivää lukuunottamatta.